

referrī q̄ delectus tota italia habiti exercitusq; conscripti
 essent quo presidio tute & libere senatus que uellet decē-
 nere auderet. Ut M. Calidius qui censebat ut pompeius
 in suas prouincias profisceretur neque esset armorū
 causa timere cesarem abreptis ab eo duabus legionibus
 ne ad eius periculum reseruare & retinere eas ad ur-
 bem pompeius uideretur. Ut Marcus Rufus qui sentē-
 tiam calidii paucis uero mutatis rebus sequebatur.
 Hi omnes conuicio L. lentuli consulis correpti exagita-
 bantur. Lentulus sententiam calidii pronuncia-
 turum se omnino negauit. Marcellus perterritus
 conuiciis a sua sententia discessit. Sic uocibus consu-
 lis terrore presentis exercitus: minis amicorū pom-
 peii pleriq; compulsi inuiti & coacti scipionis sentē-
 tiam sequuntur: uti ante certam diem cesar exē-
 citum dimittat. Si non faciat eum aduersus
 rem pu. facturum uideri. Intercedit M. antonius
 & cassius tunc tr. plebis: refertur confestim de in-
 tercessione tribunorum dicuntur sententie gra-
 ues: ut quisq; acerbissime crudelissimeq; dixit. Ita q̄ma-
 xime ab inimicis cesaris collaudantur: misso ad ues-
 perum senatu omnes qui sunt eius ordinis a pom-
 peio uocantur. Laudat pompeius atq; iposterū con-
 firmat: segniores castigat atq; incitat. Multi undiq;
 ex ueteribus pompeii exercitibus: spe premiorum atque
 ordinum euocantur: multi ex duabus legionibus que
 sunt tradite a cesare accersuntur. Completur urbs
 ad ius comitorum: tribunos plebis centurio euo-
 cat. Omnes amici consulum necessarii pompeii atq;
 eorum qui ueteres inimicitias cum cesare gerebat

.M. CALIDIUS.

.M. RUFVS.

.M. ANTONIUS &
 .Q. CASSIUS TUNC
 TRIBUNI PLEBIS.

CENTURIO.

in senatum coguntur. Quorum uocibus & concursu ter-
 rentur infirmiores dubii confirmantur. Plerisque uero
 libere decernendi potestas eripitur. Pollicetur L. pi-
 so censor sese iturum ad cesarem. Item lucius roscus
 pretor qui de iis rebus eum doceant: sex dies ad eam
 rem conficiendam spatii postulabant. Dicuntur et
 a nonnullis sententia: ut legati ad cesarem mittan-
 tur: qui uoluntatem senatus ei proponant. Omibus
 iis resistitur. Omnibusque oratio consulis Scipionis
 & catonis opponitur. Catonem ueteres inimicitie
 cesaris incitant & dolor & repulse. Lentulus eries
 alieni magnitudine & spe exercitus ac provincia-
 rum & regum appellandorum largitionibus moue-
 tur: seque alterum fore Sillam inter suos gloriatur
 ad quem summa imperii redeat. Scipionem ea-
 dem spes provincie atque exercituum impellit quod
 se pro necessitudine partiturum cum pompeio ar-
 bitratur: simul iudiciorum metus, adulatio atque
 ostentatio sui & potentium qui in re publica iudiciisque tu-
 plurimum pollebant. Ipse pompeius ab inimicis ce-
 saris incitatus & quod neminem dignitate secum
 exequari uolebat: totum se ab eius amicitia auer-
 terat & cum communibus inimicis ingratiam re-
 dierat: quorum ipse maximam partem illo af-
 finitatis tempore iunxerat cesari. Simul infam-
 ia duarum legionum permotus, quas ab ita-
 nere asie syrieque ad suam potentiam dominatumque
 conuerterant: rem ad arma deduci studebat.
 His de causis aguntur omnia raptim atque turba-
 te: nec docendi cesaris propinquis eius spatium dat.

L. PISO CENSOR.

L. ROSCIUS PRETOR.

CATO.

LENTULUS.

SILLA.

SCIPIO.

POMPEIUS.

ASIA.

SYRIA.

TRIBUNI PL.

Senatus consultū.

CONSULES.

RAVENNA.

IUBA REX.

nec tribunis pl. sui periculi deprecandi: neq; etiam extreme iuris intercessionem retinendi: quod L. Silla reliquerat facultas attribuitur: sed de sua salute septimo die cogitare coguntur: quod illi turbulentissimi superioribus temporibus tri. pl. octo deniq; menses uariarum actionū respicere ac timere consuerat: decurritur ad illud extremum atq; ultimum senatus consultum: quo nisi pene in ipso urbis incendio atq; in desperatione omnium salutis latorum audacia nunq; ante discessum ē. det operam consules. p. r. tribuni pl. quod omnes sunt ad urbem: ne quid res pu. detrimenti capiat. Lex tū perscribitur vii. idus Ian. Itaq; v. primis diebus quibus haberi senatus potuit: qua ex die consulatum inuit lentulus biduo excepto comitali: & de imperio cesaris & de amplissimis uiris tri. pl. grauissime acerbissimeq; decernitur. Profugiunt statim ex urbe tribuni pl. sese ad cesarem conferunt. Il eo tempore erat Rauennae: expectabatq; suis lenissimis postulatis responsa. Si qua hominum equitate res ad ocium deduci posset. Proxijs diebus habetur extra urbem senatus. Pompeius eadez illa que per Scipionem ostenderat agit. Senatus uirtutem constantiamq; collaudat: copias suas exponit: Legiones habere sese paratas. x. Preterea cognitū comfertūq; sibi alieno esse animo in cesarem milites: neq; uis posse persuaderi: uti eum defendant aut sequantur. De reliquis rebus ad senatum referatur. Tota Italia delectus habeatur. Faustus Silla propere in mauritaniam mittatur: pecunia uti ex erario pompeio detur. Refert etiam de rege iuba ut socius sit atq; amicus. Marcellus uero passurum se in presentia negat. De fausto im-

pedis plus tri. pt. de reliquis rebus. s. c. perscribuntur. Pro-
 uincie priuatis decernuntur duae consulares relique pre-
 torie. Scipioni obuenit Syria. L. domitio gallia. Phus &
 cotta priuato consilio pretereuntur: neq; eorum sortes
 deiiciuntur. In reliquas prouincias pretores mittunt.
 Neq; expectant: quod superioribus armis acciderat: ut
 de eorum imperio ad populum feratur. Palludatq; uo-
 tis nuncupatis exeunt. Consules quod ante id tempus
 accidit nunq; ex urbe proficiscuntur. Littoresq; habe
 in urbe ex capitolio priuatim contra omnia uetusta-
 tis exempla. Tota italia delectus habetur: arma im-
 perantur: pecunie a municipiis exiguntur: etiam fa-
 nis tolluntur: omnia diuina humanaq; iura permis-
 centur. Quibus rebus cognitis cesar apud milites
 contionatur. Omnium temporum iniurias mimi-
 corum in se commemorat: a quibus & inductu ac
 deprauatum pompeium queritur inuidia atq; obtre-
 tatione laudis sue: cuius ipse honori & dignitati sem-
 per fauerit: adiutorq; fuerit. Nouum in re pu. introduc-
 tum exemplum queritur: ut tribunitia intercessio ar-
 mis notaretur atq; opprimeretur: que superioribus an-
 nis armis esset restituta. Cillam nudatum omnibus
 rebus & tribunitia potestate: tam intercessionem libera
 reliquisse. Pompeium ne dum qui amissa restituisse uidea-
 tur: dona etiam que ante habuerint ademisse. Quoties-
 cunq; sit decretum darent operam magistratus ne quid
 res pu. detrimenti caperet: qua uoce & quo senatus consul-
 to populus ro. ad arma sit uocatus. Factum in pernitiolis
 legibus in uitribunitia in secessione populi: templis locisq;
 edioribus occupatis. Atq; hec superioris etatis exempla

Caesar apud milites
 contionatur.

Intercessio.

expiata saturnini atq; gracchorum casus docet. Quarum rer;
 illo tempore nihil factum nec cogitatum quidem nulla lex
 promulgata non cum populo agi coeptum: nulla secessio fac-
 ta. Hortatur cuius imperatoris ductu viij. annis re pu-
 felicissime gesserint: plurimaq; prelia secunda fecerit: om-
 nem galliam germaniamq; pacauerint: ut existimatio-
 nem dignitatemq; ab inimicis defendant. Conclamant
 legionis xiii. quiq; aderant milites. hac enim initio tu-
 multus euocauerat. Reliquae nondum conuenerat
 sese paratos esse imperatoris sui tribunorumq; plebis
 iniurias defendere. Cognita militum uoluntate: Ari-
 minum cum ea legione proficiscitur: ibiq; tribunos
 plebis qui ad eum confugerant conuenit. Reliquas
 legiones ex hibernis euocat: & subsequi iubet. Eo L. ce-
 sar adolescens uenit: cuius pater cesaris erat lega-
 tus. Is reliquo sermone confecto cuius rei causa uene-
 rat: habere se a pompeio ad eum priuati officij manda-
 ta: demonstrat uelle pompeium se cesari purgatum: ne
 ea que rei pu. causa egerit: in suam contumeliam uer-
 tat. Semper se rei pu. commoda priuatis necessitatib;
 habuisse potiora. Cesarem quoq; pro sua dignitate de-
 bere & studium & iracundiam suam rei pu. dimittere:
 neq; adeo grauiter irasci inimicis: ne cum illis nocere
 se sperent rei pu. noceat. pauca eiusdem generis addit
 cum excusatione pompeij coniuncta. Eadem fere atque
 eisdem rebus pretor roscius agit cum cesare: sibi que
 pompeium commemorasse demonstrat. Que res & si
 nihil ad leuandas iniurias pertinere uidebantur: ta-
 men idoneos nactus homines per quos ea que uellet
 ad eum perferrentur. Petit ab utroq; qm pompeii

Responsio militū ad
 caesarem.

Cesar proficiscitur
 Ariminum.

L. Cesar mittitur a
 pompeio ad .l. C.

Roscivs pretor.

Mittit C. ad pompeium
cum eisdem Legatis
haec verba.

mandata ad se detulerint: ne grauentur sua quoque ad
eum postulata deferre. Si paruo labore magnas contro-
uersias tollere: atque omnem italiam metu liberare pos-
sint. Reipublici sibi semper primam fuisse dignitatem uitaeque
potiorem: doluisse se quod pro beneficio sibi contume-
lia ab inimicis extorqueretur. ereptoque semestri impe-
rio in urbem retraheretur. Cuius absentis rationem
haberi proximis comitijs populus iussisset: tamen hanc
iacturam honoris sui reipublici causa equo animo tulisse:
cum litteras ad senatum miserit: ut omnes ab exe-
cibus discederent: ne id quidem impetrauisset to-
ta italia delectus haberi: retineri legiones duas: quae
ab se simulatione parthici belli sint abductae: ciui-
tatem esse in armis: quoniam haec omnia nisi ad
suam perniciem pertinere. Sed tamen ad omnia
se paratum descendere atque omnia pati reipublici ca-
usa. Proficiscatur pompeius in suas prouincias. Ipsi exe-
citus dimittantur. Descendant in italia omnes ab ar-
mis: metus a ciuitate tollatur. Libera comitia atque
omnis res publici senatui populoque reipublici permittatur. Haec quoque
facilius: certique dominationibus fiant: & iureiurando san-
ciantur. Aut ipse propius accedat: aut ad se patia-
tur accedere. Fore uti per colloquia omnes controuer-
sae componantur. Acceptis mandatis Roscius cum
L. cesare capuam peruenit: ibique consules pompeiumque
inuenit. Postulata cesaris renuntiat. Illi deliberata
respondent: scriptaque ad eum mandata per eos remit-
tunt. Quorum haec erat summa. Cesar in galliam re-
uerteretur. Arimino excederet: exercitus dimit-
teret. Quae si fecisset: pompeium in hispanias iturum.

Verba pompeii atque con-
sulum scripta ad C.

Interea quoad fides esset data: Cesarem facturum que-
 polliceretur: non intermissuros consules pompeiumque
 delectus. Erat iniqua conditio postulare: ut Cesar
 arimino excederet: atque in prouinciam reuenteret:
 uel ipsum & prouincias & legiones alienas tenere:
 exercitum cesaris uelle dimitti: delectus habere: polli-
 ceri se in prouinciam iturum: neque ante quem dies
 iturus sit diffinire: ut si peracto consulatu cesaris pos-
 tea profectus non esset: nulla tamen mendacii reli-
 gione obstrictus uideretur: tempus uero colloquio
 non dare: neque accessurum polliceri pagnam pacis des-
 perationem afferebat. Itaque ab Arimino. M. antoniū
 cum cohortibus quinque Aretium mittit. Ipse arimini cum
 duabus legionibus substitit: ibique delectum habere in-
 stituit. Pisaurum: Fanum: Anconam singulis cohor-
 tibus occupat. Interea certior factus Tignium Thermū
 p. ro. cohortibus quinque tenere opidum munire om-
 niūque esse tigninorum optimam erga se uolunta-
 tem Curionem cum tribus cohortibus quas pisauri
 & Arimini habebat mittit: Cuius aduentu cognito
 diffusus municipij uoluntate Thermus cohortes ex
 urbe educit & profugit. Milites in itinere ab eo dis-
 cedunt ac domum reuertuntur. Curio summa om-
 nium uoluntate Tignium recipit. Quibus rebus
 cognitis: confusus municipiorum uoluntatibus ce-
 sar: cohortes legionis xii. ex presidij deducit: Au-
 ximumque proficiscitur: quod opidum Acius cohorti-
 bus introductis tenebat: delectumque toto piceno cir-
 cummissis senatoribus habebat. Aduentu cesaris co-
 gnito: decuriones auximi ad Actium uarū frequē-

A R E T I U M .

A U X I M U M .

tes conueniunt. Docent sui iudicium rem non esse. neque se
 neque reliquos municipales pati posse. C. cesarem impera-
 torem bene de re publica meritum tantis rebus gestis opi-
 do munitibusque prohiberi proinde hanc rationem pos-
 teritatis & periculi sui. Quorum oratione permotus
 varus. presidium quod introduxerat ex opido edu-
 cit ac profugit. Hunc ex primo ordine pauci cesaris
 consecuti milites consistere coegerunt. Commisso pre-
 lio. deseritur a suis varus. Non nulla pars militum
 domum discedit. Reliqui ad cesarem perueniunt. Atque
 una cum iis deprehensus. L. pupius primipili centurio
 adducitur: qui hunc eundem ordinem in exercitum
 pompeii antea duxerat. At cesar milites acianos
 collaudat. pupium dimittit. Auximatibus agit
 gratias. sequitur eorum facti memorem fore pollicetur.
 Quibus rebus Romam nuntiatis: tantus repente
 terror inuasit: ut cum lentulus consul ad aperien-
 dum aerarium uenisset: ad pecuniamque pompeio
 ex senatu proferendam protinus aperto sanctiore
 aerario ex urbe profugeret. Cesarem enim aduentare
 iam iamque adesse eius equites falso nuntiabantur.
 Hunc marcellus collega & plerique magistratus consecuti
 sunt. Cui pompeius pridie eius diei ex urbe profectus
 iter ad ad legiones habebat: quas a cesare acceptas
 in apulea hibernorum causa disposuerat: delectus
 intra urbem intromittuntur. Nihil citra capuam
 tutum esse omnibus uidetur. Capue primum esse
 confirmant & colligunt: delectumque colonorum qui
 lege iulia capuam deducti erant habere institunt.
 Gladiatoresque quos ibi cesar in ludo habebat ad forum

sanctiore aerario.

CAPUA.

productos lentulus libertati confirmat: atq; iis quos at-
 tribuit & se sequi iussit. Quos postea monitus ab suis:
 quod ea res omnium iudicio reprehendebatur. circū
 familiares conuentus campanie custodie causa dis-
 tribuit. Auximo cesar progressu omnem agrum pi-
 cenum percurrit. Cuncte earum regionum prefec-
 ture libentissimis animis eum recipiunt: exerci-
 tumq; eius omnibus rebus iuuant. Etiam cingulo
 quod opidum labienus constituerat: suaq; pecunia
 exedificauerat: ad eum legati ueniunt: queq; im-
 perauerit se cupidissime facturos pollicetur. milites
 imperat: mittunt. Interea legio xii. cesarem conse-
 quitur: cum iis duabus asculum picenum proficil-
 citur. Id opidum lentulus spinter x. cohortibus te-
 nebat. Qui cesaris aduentu cognito profugit ex opi-
 do: cohortesq; secum adducere conatus a magna pa-
 te militum deseritur. Relictus in itinere cum pau-
 cis incidit in bibulium rufum missum a pompeio
 in agrum picenum confirmandorum hominū
 causa. A quo factus bibaculus certior que res in pi-
 ceno gererentur: milites ab eo accepit: ipsum dimit-
 tit. Item ex finitimis legionibus quas potest contra-
 hit cohortes ex delectibus pompeianis. In his came-
 rinum fugientem in uallem articam sex cohortib;
 quas ibi in presidio habuerat excipit. Quibus coac-
 tis xiii. efficit: cum ad domitium aenobarbum cor-
 finium magnis itineribus peruenit. Cesaremque
 adesse cum duabus legionibus pronuntiat. Domi-
 tius per se circiter xx. cohortes ex alba & marsis et
 pelignis & finitimis ab regionibus coegerat. Recepto

prefecture:

DOMITIVS.

ASCVLVS.

C. it corfinium.

asculo expulsoq; lentulo. Cæsar conquiri milites qui ab
 eo discesserant: delectumq; institui iube. Ipse unū diē
 ibi rei frumentariæ causa moratus corfinium contendit.
 Eo cum uenisset: cohortes quinq; præmissæ a domitio ex
 opido pontem fluminis interrumpēbant qui exant ab o-
 pido milia passuum circiter tria. Ibi cum antecur-
 soribus cæsaris prælio commisso: celeriter domitiani a
 ponte repulsi se in opidum receperunt. Cæsar legioni-
 bus traductis ad opidum constitit: iuxtaq; murum
 castra posuit. Re cognita domitius ad pompeum in
 apuleam peritos regionum magno proposito premio cū
 litteris mittit: qui petant atq; orent: ut sibi subueniat.
 Cæsarem duobus exercitibus & locorum angustiis facile
 intercludi posse: frumentoz; prohiberi. Quod nisi fecerit:
 se cohortesq; amplius xxx. magnūq; numerum sena-
 torum atq; equitum ro. in periculum esse uenturū. Inte-
 rim suos cohortatus tormenta in muris disponit: cer-
 tasq; cuiq; partes ad custodiam urbis attribuit: mili-
 tibus in contione agros ex suis possessionibus pollicet
 xl. in singulos iugera: & pro rata parte centurionibus
 euocatisq;. Interim cæsari nuntiatur Sulmonenses qd
 opidum a corfinio vii milium interuallo abest cupē-
 re ea facere que uellet. Sed a Q. lucio senatore & acio
 pelignio prohiberi qui id opidum vii cohortium presidio
 tenebāt. Mittit eo M. antonium cum legionibus
 viii. cohortibus v. Sulmonenses simul atq; nostra sig^a
 uiderunt: portas aperuerunt: uniuersiq; & opidani
 & milites obuiam gratulantes antonio exierūt. Luc-
 tetius & acius de muro se deiecerunt. Acius ad an-
 tonium deductus petit ut ad cæsarem mitteretur.

Sulmonenses.

LUCIUS &
ACIUS.

Antonius cum cohortibus & acie eodem quo profectus erat
 reuertitur. Cesar eas cohortes cum exercitu suo coniu-
 xit: aciumq; incolumem dimittit. Cesar primis dieb;
 castra magnis operibus munire ex finitimis municipiis
 fumentum comportare: reliquasq; copias expectare institu-
 it. Eo triduo legio viii ad eum uenit: cohortesq; ex nouis gal-
 lie delectibus xxii: equitesq; a Rege norico circiter ccc. Quo- R. EX NORICVS.
 rum aduentu altera castra ad alteram opidi parte posit.
 His castris curionem prefecit. Reliquis diebus opidum ual-
 lo castellisq; circumuenire instituit. Cuius operis maxima
 parte effecta eadem fere tempore missi ad pompeium
 reuertuntur. Litteris perlectis domitius dissimulans
 in concilio pronuntiat pompeium celeriter subsidio
 uenturum: hortaturq; eos ne animo deficient: queq;
 usui ad defendendum opidum sint parent. Ipse ar-
 chane cum paucis familiaribus suis colloquitur: co-
 siliumq; fuge capere constituit. Cum uultus domitii
 eum oratione non consentiret: atq; omnia trepida-
 tius timidiusq; ageret: qm superioribus diebus consu-
 esset: multumq; cum suis conciliandi causa secreto pre-
 ter consuetudinem colloqueretur concilia conuetusq;
 hominum fugeret: res diutius tegi dissimulariq; non po-
 tuit. Pompeius enim rescripserat sese rem in summum
 periculum non esse deducturum: neq; suo consilio aut
 uoluntate domitium se in opidum corfinium con-
 tulisse. Promde si qua fuisset facultas: ad se cum om-
 nibus copiis ueniret. Id ne fieri posset obsidione atq;
 opidi circummunitione fiebat. Diuulgato domitij con-
 silio: milites qui erant corfinii primo uesperis secessi-
 onem faciunt: atq; ita inter se per tribunum militum

centurionesq; atq; honestissimos sui generis colloquunt. Ob-
sideri se a cesare opera munitionesq; prope esse perfectas
ducem suum domitium: cuius spe atq; fiducia perman-
serint: proiectis omnibus fugę consilium capere debet se
sue salutis rationem habere. Ab iis primo marsi dissentire
incipiunt: eamq; opidi partem que munitissima uide-
tur occupant: tantaq; inter eos dissensio extitit: ut ma-
num conserere atq; armis dimicare conentur. Post
paulo tamen internuntijs ulro citroq; missis que ignora-
bant: de L. domitij fuga cognoscunt. Itaq; omnes uno cõ-
silio domitium productum in publicum circũsistunt &
custodiunt: legatosq; ex suo numero ad cesarem mittunt:
se se paratos esse portas aperire: queq; imperauerit face-
re & lutium domitium uiuum in eius potestatem tra-
dere. Quibus rebus cognitis cesar & si magni interesse
ãbitrabatur q̄ primum opido potiri: cohortesq; ad se in-
castra traducere: nequa aut largitionibus aut animi
confirmatione: aut falsis nuntijs commutatio fieret uo-
luntatis: quod sepe in bello paruis momentis magni
casus intercederent: tamen ueritus ne militum in-
troitu & nocturni temporis licentia opidum diriperet-
tur: eos qui uenerant collaudat: atq; in opidũ di-
mittit: portas murosq; asseruari iubet. Ipse his operibus
que facere instituerat milites disponit. Non certis spa-
tjis intermissis: ut erat superiorum dierum consuetu-
do: sed perpetuis uigijs stationibusq; ut contingant
inter se ac omnem munitionem expleant tr. militũ
& præ circũmittit atq; hortatur non solum ut ab
eruptionibus caueant: sed etiam singulorum hominũ
occultos exitus obseruent: neq; eo tam remisso ac lan-

C. prudenter.

gundo animo quisq̄ omnium fuit. qui ea nocte conquie-
 uerit. Tanta erat summa atq̄ rerum expectatio: ut nul-
 lus in aliam partem mente atq̄ animo traheretur qd
 ipsis confinensibus: quid lentulo: quid domitio: quid re-
 liquis accideret: qui quosq̄ euentus exciperent. Quar-
 ta uigilia circiter Lentulus spinter de muro cum uigiliis
 custodibusq̄ nostris colloquitur. uelle si sibi fiat potes-
 tas cesarem conuenire. Facta potestate ex opido mit-
 titur. neq̄ ab eo prius domitiani milites discedunt. q̄
 in conspectum cesaris deducatur. Cum eo de salute
 sui orat atq̄ obsecrat ut sibi parcat: ueteremq̄ ami-
 citiam cōmemorat: cesarisq̄ in se beneficia exponit: q̄
 erant maxima: quod per eum in collegium pontificum
 uenerat: quod prouinciam hispaniam ex pretura ha-
 buerat: quod in petitione consulatus erat subleuatus:
 cuius orationem cesar interpellat se non malefici ca-
 usa ex prouincia egressum: sed uti se a contumeliis mi-
 micorum defenderet: ut tr. p̄t. in ea re ex ciuitate ex-
 pulsos in suam dignitatem restitueret: ut se & populū
 ro. factione paucorum oppressum libertati uindicaret.
 Cuius oratione confirmatus lentulus: ut in opidum
 reuerti liceat: petit quod de sua salute impetrauerit: fo-
 re etiam reliquis ad suam spem solatio. A deo esse pertēri-
 tos nonnullos: ut sus uite durius consulere cogatur.
 Facta potestate discedit. Cesari ubi illuxit omnes senato-
 res: senatorumq̄ liberos: tr. militum: equitesq̄ ro. ad
 se produci iubet. Erant quinquaginta ordines. L. do-
 mitius. P. Lentulus spinter. L. cecilius spinter. Rufus
 sextus quintilius uarus questor. L. lubrius: preterea
 filius domitii: aliq̄ complures adolescentes: & magnus

VIGILIS.

numerus equitum ro. & decurionum quos ex municipiis
 domitius euocauerat. Hos omnes productos a contume-
 liis conuictisq; militum prohibe: pauca apud eos loqui-
 tur: quod sibi a parte eorum gratia relata non sit pro-
 suis in eos maximis beneficijs dimittit omnes inco-
 lumes. Aurum quod aduexerat domitius atq; i pu-
 blico deposuerat allatum ad se abiis uiris corfiniensi-
 bus domitio reddit: ne continentior in uita hominū
 q̄ in pecunia fuisse uideatur: & si eam pecuniam pu-
 blicam esse constabat: datamq; a pompeio in stipēdiū.
 milites domitianos sacramentum apud se dicere iu-
 be: atq; eo die castra mouet: iustumq; iter conficit.
 VII. omnino dies ad corfinium commoratus & per fi-
 nes marutinorum: ferentanorum: & lacinatum i
 apuleam peruenit. Pompeius his rebus cognitis que-
 erant ad corfinium geste: Luceriam proficiscitur:
 canusium atq; inde brundisium copias undique
 omēs ex nouis delectibus ad se cogi iubet: seruos
 pastores armat: atq; iis equos attribuit: ex iis circi-
 ter CCC. equites conficit. L. manilius pretor albam
 cum cohortibus sex profugit. Rutilius lupus pretor
 tarracinam cum tribus: Que procul comitatū cae-
 saris conspicate cui preerat biuius curius: relicto
 pretore signa ad curium transferunt atq; ad eū trā-
 seunt. Item reliquis itineribus non nulle cohortes
 in agmen cesaris alie in equites incidunt. Reduci-
 tur ad eum deprehensus ex itinere C. magius cre-
 mone prefectus fabrum C. pompeii quem cesar ad
 eum mittit cum mandatis: qm̄ ad id tempus fa-
 cultas colloquendi non fuerit: atq; ad se brūdisiū

Iustum iter.

Caesar in Apuleam
peruenit.

LUCERIA.

POMPEIUS venit
Brundisium.

Cesar mittit ad pom-
peium de pace.

sit uenturus: interesse rei pu. & communis salutis
 causa secum pompeio colloqui: neq; uero idem perfi-
 ci longo itineris spatio cum per alias condiciones
 ferantur: ac si coram de omnibus conditionibus
 disceptetur. His datis mandatis: brundisium cū
 legionibus vii. peruenit. Veteranis tribus: atq; re-
 liquis quas ex nouo delectu confecerat: atq; itine-
 re compleuerat. Domitiana enim cohortes protin-
 a corfinio in siciliam miserat. Reperit consules dyra-
 dium profectos cum magna parte exercitus. Pompeiū
 remanere brundisii cum cohortibus xx. neq; certum
 inueniri poterat obtinendi: ne brundisii causa ibi re-
 mansisset: quo facilius iam adriaticum mare extremis
 italie partibus regionibusq; grece in potestate haberet.
 Atq; ex utraq; parte bellum administrare posset. An in-
 opia nauium ibi restitisset. Veritusq; ne ille italiam
 dimittendam non existimaret exitus administra-
 tionesq; brundisii portus impedire instituit. Quo-
 rum operum hec erat ratio. Qua fauces erant agus-
 tissime portus: moles atq; aggerem ab utraq; parte
 litoris iaciebat: quod iis locis erat uadosum mare:
 longius progressus cum ager altiore aquam conti-
 nere non posset: rates duplices quoquo uersus per xxx.
 eregione molis collocabat: has quaternis anchoris
 ex quattuor angulis destinabat: ne fluctibus moue-
 rentur. His perfectis collocatisq; alias deinceps pari
 magnitudine rates iungebat: has terra atq; aggere
 contegebat: ne aditus atq; incursus ad defendendū
 impediretur: a fronte atq; ab utroq; latere cratibus
 ac pluteis protegebat. In quarta quam earum turres

Caesar Brundisium
peruenit.

Ratio munitiois

*pompeius brundisij
obsidetur a cesare.*

binorum tabulatorum excitabat: quo commodius ab impetu nauium incendiisque defenderet. Contra h[uius] pompeius naues magna onerarias qual[is] in portu brundisino deprehenderat adornabat: ibi turres cum ternis siue tabulatis erigebat: easque multis tormentis ex omni genere telorum completas ad opera cesaris appellabat: ut rates percurreret atque opera disturbar[et]. Sic utriusque quotidie eminus fundis: sagittis: reliquisque telis pugnabatur. Atque hec cesar ita administrabat: ut conditiones pacis dimittendas non existimaret: tam & si magnopere admirabatur magnum quem ad pompeium cum mandatis miserat ad se non remitti. Atque ea res sepe temptata & si impetus eius consiliaque turbabat: tamen omnibus rebus in eo perseuerandum putabat. Itaque canium rebilum legatum familiare necessariumque scribonio liboni mittit: ad eum colloqui causa mandat: ut libonem de concilianda pace hortetur: imprimis ut ipse colloqueretur pompeio postulat: magnopere sese confidere demonstrat: si eius rei sit potestas facta fore ut equis conditionibus ab armis discedatur: cuius rei magnam laudem atque existimationis ad libonem peruenturam: si illo auctore atque agente ab armis sit discessum. Libo a colloquio canii digressus ad pompeium proficiscitur. paulo post renunciat: quod consules absint: sine illis non posse agi de compositione. Ita rem sepius frustra temptata cesar aliquando dimittendam iudicat: & de bello agendum prope dimidia parte operis a cesare effecta: diebusque in ea re consumptis nouem: naues a consulibus dirachio remis-

*Cesar ad pompeium iterum
mittit de pace.*

Responsio pompeii.

se que priorem partem exercitus eodem portauerant brū-
 dusium reuertuntur. Pompeius siue operibus cesaris per-
 motus: siue etiam quod ab initio italia excedere constitu-
 erat: aduentu nauium profectioem parare incipit. & q̄
 facilius impetum cesaris tardaret: ne sub ipsa profectio-
 ne milites opidum irumperent: portas obstruit: uicos
 plateasq; in edificat: ac fossas transuersas uiis perducit:
 atq; ibi sudes stipitesq; preacutos defigit. Hec leuibus cra-
 tibus terraq; iniquat. Aditus autem atq; itinera duo
 que extra murum ad portum ferebant maximis de-
 fixis trabibus: atq; eis preacutis presepit. His paratis rebus:
 milites silentio naues conscendere iubet: expeditos au-
 tem euocatis sagittariis funditoribusq; rarosq; in muris tur-
 ribusq; disponit. hos certo signo reuocare constituit. Cū
 omnes milites naues conscendissent: atq; iis expedito
 loco actuaria nauigia relinquit. Brundusini pompe-
 ianorum militum iniuriis atq; ipsius pompeii contume-
 liis permoti: cesaris rebus fauebant. Itaq; cognita pom-
 peii profectioem concursantibus illis atq; in ea occupa-
 tis uulgo extectis significabat. Per quos re cognita: ce-
 sar scalas parari: militesq; armari iube: nequam rei ge-
 rende facultatem dimittat. Pompeius sub noctem na-
 ues soluit. Qui erant in muro custodie causa colloca-
 ti: eo signo quo conuenerant reuocantur: noctisq; itine-
 ribus ad naues decurrunt. Milites positis scalis muros
 ascendunt: sed moniti a brundusinis: ut uallum cecū
 fossasq; caueant subsistunt: & longo itinere ab iis circū-
 ducti ad portum perueniunt: duasq; naues cum mi-
 litibus que ad moles cesaris adheferant: scaphis linteri-
 busq; deprehendunt: deprehensas accipiunt. Cesar

Actuaria nauigia.

Linteribus.

& si ad spem conficiendi negotii maxime probabat: coactis
 nauibus transire mare & pompeium sequi priusq̄ ille
 sese transmarinis auxilijs confirmaret: tamen eius rei
 moram temporisq̄ longinquitatem timebat: quod
 omnibus coactis nauibus pompeius presentem facultate
 insequendi sui ademerat. Relinquetatur ergo ut ex lo-
 ginq̄ioribus regionibus gallie piceniq̄ & africo naues ef-
 sent expectande: sed id propter anni tempus longum
 atq̄ impeditum uidebatur. Interea ueterem exercitum
 duas hispanias confirmari: quarum erat altera maxis
 beneficijs pompeii deuincta: auxilia equitatum parari gal-
 liam italiamaq̄ temptari se absente nolebat. Itaq̄ in prese-
 tia pompeii sequendi rationem obmittit. In hispania pro-
 ficisci constituit: dum uiris municipiorum omniū im-
 perat. ut naues conquirant: brundusiumq̄ deducendas
 curent: mittit in Sardiniam cum legione una Valeriū
 legatum: in Siciliam Curionem propret. cum legione
 iii. Eundem cum Siciliam recepisset: protinus in afri-
 cam transducere exercitum iube. Sardiniam obti-
 nebat M. Cotta. Siciliam M. Cato. Africam forte Tu-
 bero obtinere debebat. Caralitani simul ad se ualeri-
 um mitti audierunt: non dum profecto ex italia sua
 sponte cottam ex opposito eiiciunt. Ille perterritus quod
 omnem prouinciam consentire intelligebat: ex Sardini-
 a in africam profugit. Cato in Sicilia nauis longas
 ueteres reficiebat: nouas ciuitatibus imperabat. Hec
 magno studio peragebat. In lucanis brutiisq̄ per legatos
 suos ciuium romanorum delectus habebat. Equitū pe-
 ditumq̄ certum numerum a ciuitatibus in Sicilia exi-
 gebat. Quibus rebus pene perfectis: aduentu curionis

SARDINIA.

SICILIA.

M. CATO.

TUBERO.

CURIO.

Quiritur cato de pompeio.

cognito queritur in contione se proiectum ac proditum a CN. pompeio qui omnibus rebus imperatissimis non necessarium bellum suscepisse & ab se reliquisq; in senatu interrogatus omnia sibi esse ad bellum apta ac parata confirmauisset. Hec in contione questus exprovincia profugit. Nacti uacuas ab imperiis Sardiniam ualerius curio Siciliam cum exercitibus eo perueniunt. Tubero cum in africanam uenisset inuenit in provincia cum imperio actium uarum qui ad Auximum ut supra demonstrauiamus amissis cohortibus protinus ex fuga in africanam peruenerat: atq; eam sua sponte uacua occupauerat. Delectuq; habito duas legiones effecerat hominum & locorum notitia & usu eius provinciae nactus aditus ad ea conanda quod paucis ante annis ex pretura ea provinciam obtinuerat. Hic uenientem uticam cum nauibus tuberonem portu atq; opido prohibet: neq; affectu ualitudine filium exponere in terram patitur: sed sublati anchoris excedere eo loco cogit. His rebus cognitis caesar ut reliquum tempus a labore intermitteret milites in proxima municipia deducit. Ipse ad urbem proficiscitur. Coacto senatu iniurias inimicorum commemorat. Docet se nullum extraordinarium honorem appetisse: sed expectato legitimo tempore consulatus eo fuisse contentum: quod omnibus ciuibus pateret latum ab tr. pl. contradicentibus inimicis. Catonem uero acerrime repugnantem & pristina consuetudine dicendi mora diem extrahentem: ut sui ratio absentis haberetur: ipso consule pompeio qui si improbasset cur ferre passus esset: si probasset cur se uti populi beneficio prohibuisset: patientiam proponit suam: cum de exercitibus dimit-

Cesar Romam proficiscitur.

Extraordinarium.

Verba .C. ad senatum.

tendis ultra postulauisset: in quo iacturam dignitatis
atq; honoris ipse facturus esset acerbitatem inimicorū
docet quid quod ab altero postularent in se recusarent:
atq; omnia permisceri mallerent q̄ imperium exercitusq;
dimittere iniuriam ab eripiendis legibus predicat: cru-
delitatem & insolentiam in circūscribendis tr. pt. condi-
tiones ad se latas: expetita colloquia & denegata cōme-
morat. Pro quibus rebus orat ac postulat: ut rem pu-
suscipiant: atq; una secum administrarent. Sin timore
diffugiant: illi se oneri non defuturum & per se rem pub.
administraturum. Legatos ad pompeium de composi-
tione mitti oportere: neq; se reformidare quod in senatu
pompeius paulo ante dixisset ad quos legati mitteren-
tur: iis auctoritatem attribui: timoremq; eorum qui
mitterent significari tenuis atq; infirmi hęc animi ui-
deri. Se uero ut opibus anteiri studuerit: sic iustitia &
equitate uelle superare probat rem senatus de mittendis
legatis: sed qui remitterentur non reperiabantur: ma-
ximeq; timoris causa pro se quisq; id munus legationis
recusabat. Pompeius enim discedens ab urbe in sena-
tu dixerat eodem se habiturum loco qui Romę remā-
sissent: & qui in castris cesaris fuissent. Sic triduiū dis-
putationibus excusationibusq; extrahitur. Subiicitur
etiam L. metellus tr. pt. ab inimicis cesaris qui hanc
rem distrahat: reliquaſq; res quascunq; instituerit
impediat. Cuius cognito consilio cesar frustra dieb;
aliquot consumptis: ne reliquum tempus omittat
infectis iis que agere destinauerat: ab urbe proficisci-
tur: atq; in interiorem galliam peruenit. Quo cum
uenisset: cognoscit missum a pompeio rubeliū rufum

Cesar Roma discedes
in gallia peruenit.

quem paucis ante diebus cōfinio captum dimiserat ipse
 prefectum. Item domitium ad occupandum massiliā
 nauibus actuariis septem: quas sicilię & sardinie priua-
 tis coactas seruis liberis colonis suis compleuerat: premis-
 sos etiam legatos massilienses domum nobiles adolesce-
 tes: quos ab urbe discedens pompeius erat adhortatus:
 ne noua cesaris officia ueterum suorum beneficiorum
 in eos memoriam expellerent. Quibus mandatis accep-
 tis: massilienses portas cesari clausurunt: albicos bar-
 baros homines qui in eorum fide antiquitus erant: &
 montes supra massiliam incolebat ad se uocauerunt:
 frumentum ex finitimis regionibus atq; in omnibus
 castellis in urbem conuexerant: armorum officinas
 in urbe instituerant: muros portasq; etiam refecerant.
 Euocat ad se cesar massiliensium primos: cum iis agit
 ne initium inferendi belli ab massiliensibus oriatur:
 debere eos italie totius auctoritatem sequi: potiusq; uni-
 us hominis uoluntati obtemperare. Reliqua quae
 ad eorum sanandas mentes pertinere arbitrabatur
 commemorat. Cuius orationem legati domum re-
 ferunt atq; ex auctoritate h̄ cesari renuntiant. Intel-
 ligere se diuisum esse populum ro. in duas partes: neq;
 sui iudicii: neq; suarum esse uirium discernere utra
 pars iustiore habeat causam. Principes uero earum
 esse C. pompeium & C. cesarem patronos ciuitatis.
 Quorum alter agros uolgarum: trecomicorum: & iluor.
 publice iis concesserit: alter bello uictas gallias attri-
 buerit: uectigaliaq; auxerit. Quare paribus eorum
 beneficiis: parem se quoq; uoluntatem tribuere debere:
 & neutrum eorum contra alterum iuuare: aut urbe

MASSILIA.

Massilienses.

Domitius uenit
massiliam.

ac portibus recipere. Hec dum inter eos aguntur: do-
mitius nauibus massiliam peruenit: atq; ab eis recep-
tus urbi preficitur: summa ei belli administrandi per-
mittitur. Eius imperio classem quaq; uersus dimit-
tunt: Onerarias naues quas ubiq; possunt deprehe-
dunt: atq; in portum deducunt: parum clauis
aut materia atq; armamentis instructas ad re-
liquas armandas reficiendasq; utuntur. Frumen-
ti quod inuentum est in publicum conferunt. Re-
liquas merces commeatu que ad obsidionem urbis
accidant reseruant. Quibus iniuriis permotus cae-
sar: legiones tres massiliam adducit. Turres uineasq;
ad expugnationem urbis agere naues longas arela-
te numero xii. facere instituit. Quibus effectis ar-
matisq; diebus xxx. a qua die materia cesa est: ad-
ductisq; massiliam: iis D. brutum prefecit. C. tretoni-
um legatum ad oppugnationem massilie reliquit.
Dum h^{ic} parat atq; administrat: C. fabium legatu
cum legionibus tribus: quas narbone circūq; ea
loca hiemandi causa disposuerat in hispaniam
premittit: celeriterq; saltus pireneos occupari iu-
bet: qui eo tempore ab L. afranio legato presidium
tenebantur. Legiones reliquas: que longius hiema-
bant subsequi iuba. Fabius ut erat imperatū ad-
hibita celeritate presidium ex saltu deiecit: magisq;
itineribus ad exercitum afranii contendit. Aduē-
tu L. bibuli rufi quem a pompeio missum in hispa-
niam demonstratum est. Afranius & petreius et
varro legati pompeii: quorum unus in hispania ci-
teriozem a saltu castulonensi ad anam duabus

C. FABIVS.

pirenei montes.

L. AFRANIVS.

Saltus Castulonensis.

legionibus tertius ad anābetonum agrum lusita-
 niamq; pari numero legionum obtinebat officia
 inter se partiuntur: uti petreius ex lusitania perū-
 tones cum omnibus copiis ad afranium proficilca-
 tur. Varro cum iis quas habebat legionibus omēm
 ulteriorem hispaniam tueatur. His rebus constitu-
 tis equites auxiliq; totius lusitanię a petreio celti-
 beris cantabris barbarisq; omnibus qui ad oceanū
 pertinent ab afranio imperantur. Quibus coac-
 tis celeriter petreius per uectones ad afranium
 peruenit: constituuntq; communi consilio bellū
 ad Ilerdam propter ipsius loci opportunitatē ge-
 nere: erant ut supra demonstratum est legiones
 afranii tres: petreii due. Preterea scutate ceterioris
 prouincię & cetratę ulterioris hispanię cohortes
 circiter Lxxx. equitūmq; utriusq; prouincię circiter
 v. milia. Cęsar legiones in hispaniam premiserat
 ad sex milia auxilia peditum: equitum iiii. milia om-
 nibus superioribus bellis habuerat: & parem ex gal-
 lia numerum quam ipse pacauerat nominatim ex
 omnibus ciuitatibus nobilissimo quoq; euocato huc
 optimi generis hominum ex aquitanis montanisq;
 qui galliam prouinciam attingunt: postq; audierat
 pompeium per mauritaniam cum legionibus iter
 in hispaniam facere confestimq; esse uenturum. Si-
 mul a tr. militum centurionibusq; mutuas pecu-
 nias sumpsit: has exercitui distribuit. Quo facto
 duas res consecutus est: quod pignore animos cę-
 turionum deuinxit: & largitione militum uolun-
 tates redemit. Fabius finitimarum ciuitatum

LVSITANIA.
 officia inter se partiuntur.

PETREIUS.

VARRO.

LVSITANIA.
 Celtiberia.
 Cantabria.

I I L E R D A.

animos litteris nuntiusq; temptabat. In Sicore flumine
pontes effecerat duos distantes inter se milia passuum
quattuor. iis pontibus pabulatum mittebat. qd̄ ea
que citra flumen fuerant diebus superioribus cō-
sumpserat. hoc idem fere atq; eadem de causa pom-
peiani exercitus duces faciebant. crebroq; inter se
equestribus preliis contendebant. Huc cum quotidia-
na consuetudine congressis pabulatoriis presidio pro-
prio legiones fabianę due flumen transirent. im-
pedimenta q; & omnis equitatus sequeretur. subito
iumentorum & aque magnitudine pons est inter-
ruptus. & reliqua multitudo equitum interclusa.
Quo cognito a petreio & afranio ex aggere atq; cratibus
que a flumine ferebantur. celeriter suo ponte afa-
nui quem opido castrisq; coniunctum habebat. legi-
ones quattuor equitatumq; omnem traiecit. dua-
busq; fabianis occurrit legionibus. Cuius aduentu
nuntiato. L. plancus qui legionibus preerat. necessa-
ria re coactus. locum capit superiorem. diuersamq; aci-
em in duas partes constituit. ne ab equitatu circūue-
niri posset. Ita congressus impari numero magnos im-
petus legionum equitatusq; sustinet. Commisso ab eq-
tibus prelio. signa legionum duarum procul ab utrisque
conspiciuntur. quas C. fabius ulteriore ponte subsidio
nostris miserat. suspicatus fore id quod accidit. ut duces
aduersariorum occasione & beneficio fortune ad nr̄os
opprimendos uterentur. Quarum aduentu prelium
dirimitur. ac suas uterq; legiones reducit in castra. Fo-
biduo cesar cum equitibus deccc. quos ibi presidio reli-
querat. in castra peruenit. Pons qui fuerat tempes-

tate interruptus: pene erat relictus. Hunc noctu perfici iussit. Ipse cognita locorum natura ponti castrisque presidio cohortes reliquit: atque omnia impedimenta: & postero die omnibus copiis triplici instructa acie ad Ilerdam proficiscitur: & sub castris afranii constitit: & ibi parumper sub armis moratus facit equo loco pugnandi potestatem. Potestate facta afranius copias educit: & in medio colle sub castris constitit. Cæsar ubi cognouit afranium stare quod minus prelio dimicaretur: ab infimis radicibus montis intermissis circiter passibus cccc. castra facere constituit: & ne in opere faciundo milites repentino hostium incursum exterrerentur atque opere prohiberentur uallo muniri uetuit: quod eminere & procul uideri necesse erat. Sed a fronte castra contra hostem pedum xv. fossam fieri iussit. Prima & secunda acies in armis ab initio constituta erat permanebat. Post hoc opus in occulto a tertia acie fiebat. Sic omne prius est perfectum quam intelligeretur ab Afranio castra muniri. Sub uesperum cæsar intra hanc fossam legiones reducit: atque ibi sub armis proxima nocte conquiescit. Postero die omnem exercitum intra fossam continet: & quod longius erat agger petendus in presentiam similem rationem operis instituit. Singulaque latera castrorum singulis attribuit legionibus munienda: fossasque ad eandem magnitudinem perfici iubet: reliquas legiones in armis expeditas contra hostem constituit. Afranius petreiusque terrendi causa atque operis impediendi copias suas ad infimas montis radices producunt: et prelio lacefferunt. Neque idcirco cæsar opus intermittit confusus presidio legionum in & munitione fosse. Illi non diu commorati: nec longius ab infimo colle pro-

AFRANIUS.

CAESAR.

gressi copias in castra reducunt. Tertio die cesar uallo castra comunit. Reliquas cohortes quas in superioribus castris reliquerat impedimentaque ad se traduci iubet. Erat in opido Herda & proximo colle ubi castra petreius atque afranius habebant planities circiter passuum ccc. atque fere in hoc medio spatio tumulus erat paulo editior. Quem si occupasset cesar & communiisset ab opido a ponte & comineatu omni quem in opidum contulerant se interclusurum adversarios confidebat. hoc sperans legiones iii. ex castris educit. acieque in locis idoneis structa unius legionis antesignarios procurrere atque eum tumulum occupare iubet. Quare cognita: celeriter que in statione pro castris erat afranii cohortes breuiore itinere ad eundem occupandum locum mittuntur. Contenditur prelio: & quod prius in tumulum afraniarum uenerant nostri repelluntur: atque alii submissis presidibus terga uertere: sequuntur ad signa legionum recipere coguntur. Genus erat pugnae militum illorum ut magno impetu primo procurrere: audacter locum caperent. Ordines suos non magnopere seruarent: rari disperisque pugnarent: si premerentur pedem referre & loco excedere non turpe existimarent. Cum lusitanis reliquisque barbaris genere quadam pugnae assueti quod fere sic quibus quisque in locis miles inueterauerit: ut multum earum regionum consuetudine moueatur. Hec tamen ratio nostros perturbat insuetos huius generis pugnae. Circumiri enim sese ab aperto latere procurrentibus singulis arbitrabantur. Ipsi autem suos ordines seruare: neque ab signis discedere: neque sine graui causa eum locum quem ceperant dimitti consueuerant oportere. Itaque perturbatis antesignariis: legio que in

Contenditur prelio.

eo cornu constiterat. locum continuit. atq; in proximū
collem sese recepit. Cesar penē omni acie perterrita quod
preter opinionem consuetudinēq; acciderat cohorta-
tus suos. legionem nonam subsidio ducit. hostem in-
solentes atq; acriter nostros insequentem suppressit:
rursusq; terga uertere. seq; ad opidum Ilerdam recipe-
re & sub muro consistere cogit. Sed nonē legionis
milites elati studio dum sarcire acceptum detrimen-
tum uolunt. temere insecuti fugientes. in locum ini-
quum progrediuntur. & sub montem in quo erat
opidū positum Ilerda succedunt. Hic se recipere cū uel-
lent rursus illi ex loco superiore nostros premebant. Pre-
ruptus locus erat utraq; ex parte directus. ac tantum ī
latitudinem patebat. ut tres instruere cohortes eum lo-
cum explerent. ut neq; subsidia ab lateribus submitti neq;
equites laborantibus usui esse possent. Ab opido autē de-
ditus locus tenui fastigio uergebat in longitudine pas-
suum circiter cccc. hac nostris erat receptus. quod eo inci-
tati studio inconsultius processerant. Hoc pugnabatur lo-
co & propter angustias iniquo. & quod sub ipsis radicibus
montis constiterant. ut nullum frustra telum in eos mit-
teretur. tamen uirtute & patientia nitebantur. atque
omnia uulnera sustinebant. Augebantur illis copie.
atq; ex castris cohortes per opidum crebro submittaban-
tur. ut integri defessos succederent. Hoc idem cesar
facere cogebatur. ut submissis ineundem locum co-
hortibus defessos reciperet. Hoc loco cum esset modo pu-
gnatum continenter horis quinq; nostriq; grauius
a multitudine premerentur. consūptis omnibus te-
lis. gladiis districtis impetum aduersus montem ī co-

Vide hic q; fortiter
C. agat.

pugnatus acriter
utring;

hortes faciunt paucisque deiectis reliquos sese conuertere cogunt. Submotis submurum cohortibus ac non nulla parte propter terrorem in opidum compulsis facilis est nostris receptus datus. Equitatus autem noster ab utroque latere & si deiectis atque inferioribus locis constiterat: tamen summum in iugum uirtute committitur: atque inter duas acies perequitans: commodiorem ac tutiorem nostris receptum dat. Ita uario certamine pugnatum est. Nostri in primo congressu circiter Lxx. ceciderunt. In iiii. q. fulgimius ex primo hastato legionis xiiii. q. propter eximiam uirtutem ex inferioribus ordinibus in eum locum peruenerat. Vulnerantur amplius dc. Ex afranianis interficiuntur T. cecilius primipili centurio: & preter eum centuriones quattuor: milites amplius cc. Sed hec eius diei prefertur opinio: ut se utriusque superiores discessisse existimarent. Afrariani quod cum esse omnium iudicio inferiores uiderentur: cominus tam diu stetissent: & nostrorum impetum sustinuisent: & initio locum tumultumque tenuissent: que causa pugnandi fuerat: & nostros primo congressu terga uertere coegissent. Nostri autem quod iniquo loco atque impari congressi numero essent: quod quinque horis prelium sustinuisent: quod montem gladiis districtis ascendissent: quod ex loco superiori terga uertere aduersarios coegissent atque in opidum contulissent: qui eum cumulum pro quo pugnatum est magnis operibus munierunt presidium ibi posuerunt. Accidit etiam repentinum incommodum biduo quo hec gesta sunt. Tanta enim tempestas cohoritur: ut nunquam illis maiores aquas fuisse constaret. Tum autem ex omnibus

Numerus occisorum in exercitu cesaris Lxx.

Numerus uulneratorum dc.

Numerus occisorum in exercitu afraniy. cc.

Tam uarie certatum est quod uix discerni potuit uter uictoria obtinuerit.

montibus nix profluit ac summas ripas fluminis su-
 perauit: pontesq; ambos quos C. fabius fecerat uno die
 interrupit. Quae res magnas difficultates exercitui ce-
 saris attulit. Castra enim ut supra demonstratum est
 cum essent inter flumina duo Sicorim & Cingam
 spatio milium triginta neutrum horum transiri
 poterat: necessarioq; omnes iis angustiis contine-
 bantur. Neq; ciuitates quae ad cesaris amicitiam acces-
 serant frumentum supportare: neq; ii qui pabulatum
 longius progressi essent: interclusi fluminibus reuerti
 neq; maximi comitatus qui ex italia galliaq; ueniebat
 in castra peruenire poterant. Tempus erat autem dif-
 ficillimum quo neq; frumenta in hibernis erant: neq;
 multum a maturitate aberant. At ciuitates exina-
 nite quod afranius pene omne frumentum ante
 cesaris aduentum ilerdam conuexerat. Reliquis
 siquid fuerat: cesar superioribus diebus consumpserat.
 Pecora quod secundum poterat esse in opere subsidium
 propter bellum: finitimae ciuitates longius remoue-
 rant: quod erant pabulandi aut frumentandi cau-
 sa progressi: hos leuis armature lusitani peritiq; earu
 regionum cetrati citerioris hispaniae consectabantur.
 Quibus erat procliue tranare flumen: quod consuetu-
 do eorum omnium est: ut sine utrisque ad exercitu
 non eant. At exercitus afranii omnium rerum abu-
 dat copia: multum erat frumentum prouisum & co-
 uectum superioribus temporibus multum ex omni pro-
 uincia comportabatur: magna copia pabuli suppete-
 bat. Harum omnium rerum facultates sine ullo pe-
 riculo pons ilerda praebat: & loca trans flumen

SICORIS &
CINGA fl.

CIVITATES.

nitegra quo omnino cesare adire non poterat. Et per-
 manserunt aque dies complures. Conatus est cesar
 reficere pontes: sed neque magnitudo fluminis per mitte-
 bat: neque ad ripam dispositæ cohortes aduersariorum p-
 fici patiebantur: quod illis prohibere erat facile: tum
 ipsius fluminis natura atque aque magnitudine: tū
 quod extotis ripis in unum atque angustum locum tela
 iaciebantur: atque erat difficile eodem tempore rapi-
 dissimo flumine opera perficere & tela uitare. Nunti-
 atur afranio magnos comitatus qui iter habebant
 ad cesarem ad flumen constitisse. Subuenerant eo
 sagittarii exrutenis: equites ex gallia cum multis car-
 ris magnisque impedimentis: ut fert gallica consue-
 tudo. Erant præterea cuiusque generis hominum mi-
 lia circiter. vi. cum seruis liberisque: sed nullus ordo nul-
 lum imperium certum: cum suo quisque consilio utere-
 tur atque omnes sine timore iter facerent: usu supe-
 riorum temporum: atque itinerum licentia. Erant
 complures honesti adolescentes senatorum filii & ordi-
 nis equestris. Erant legationes ciuitatum. Erant legati
 cesaris: hos omnes flumina continebant. Ad hos reprimen-
 dos cum omni equitatu tribusque legionibus afranius die
 noctuque proficiscitur: imprudentesque antemissis equiti-
 bus aggreditur. Celeriter sese tamen galli equites ex-
 pedunt: preliumque committunt. si dum pari certa-
 mine res geri potuit: magnum hostium numerum pau-
 ci sustinuerunt. Sed ubi signa legionum appropiqua-
 re ceperunt: paucis amissis sese in proximos montes
 conferunt. Hoc pugne tempus magnum attulit
 nostris ad salutem momentum: nacti enim spatium

Gallica consuetudo.

Nūc occasio.

se in loca superiora receperunt. Desiderati sunt eo die
 sagittarii circiter .cc. equites pauci. calonum atq; im-
 pedimentorum non magnus numerus. His tamen
 omnibus annona creuit: que fere res non solum inopia
 presentis. sed etiam futuri temporis timore ingraues-
 cere consuevit. Iamq; ad xl. in singulos modios anno-
 na peruenerat: & militum vires inopia frumenti di-
 minueraat: atq; incommoda indies augebantur. &
 tam paucis diebus magna erat rerum facta commu-
 tatio: ac se fortuna inclinauerat: ut nostri magna
 inopia necessariorum rerum conflictarentur: Illi
 omnibus abundarent rebus superioresq; haberentur.
 Cæsar iis ciuitatibus que ad eius amicitiam accesser-
 rant quo minor erat frumenti copia: pecus impe-
 rabat: calones ad longinquioris ciuitates dimittebat.
 Ipse presentem inopiam quibus poterat subsidiū tuta-
 batur. Hec Afranius petreiusq; & eorum amici ple-
 niora etiam atq; uberiora romani ad suos perscribe-
 bant. Multa rumor fingeat: ut pene bellum con-
 fectum uideretur. Quibus litteris nuntiusq; romā
 perlatis: magni demum concursus ad Afranium
 magneq; gratulationes fiebant. Multi ex italia ad
 Cn. pompeium proficiscebantur: alii ut principes
 talem nuntium attulisse: alii ne euentū belli ex-
 pectasse: aut ex omnibus nouissimi uenisse uiderē-
 tur. Cum in his angustiis res esset: atq; omnes uig-
 ab afranijs militibus equitibusq; obsiderentur nec
 pontes perfici possent: imperat militibus cæsar:
 ut naues faciant: cuius generis eum superiorib; T. 79.
 annis usus britanię docuerāt carinę. Ac primū

stamine & ex leui materia fiebant: reliquum corpus nauium
 uiminibus contextum coriis integebatur. Has perfectas
 carris uinctis deuehit noctu mil passuum a castris
 xxii. militesq; his nauibus flumen transportat: continē-
 temq; ripę collem improviso occupat. Hunc celeriter pri-
 usq; ab aduersariis sentiatur communit: huc legiones
 postea transiecit: atq; ex utraq; parte pontem institutū
 biduo perficit. Ita comitatus eos qui frumenti causa pro-
 cesserant tuto ad se recepit: & rem frumentariam ex-
 pedire incipit. Eodem die equitum magnam partem
 flumen traniecit: qui inopinantis pabulatores & sine
 ullo dissipatos timore aggressi: q̄ magnam numerum
 iumentorum atq; hominum intercipiunt: cohortibusq;
 centuriatis subsidio missis: scienter in duas partes sese
 distribuunt. Alii ut præde præsidiosint: alii ut ueniē-
 tibus insistant atq; eos propellant. Vnamq; cohortē
 que temere ante ceteras extra aciem procurrerat se-
 clusam ab reliquis circūueniunt atq; interficiunt: in-
 columesq; cum magna præda eodem ponte in castra re-
 uertuntur. Dum hæc ad Ilerdam geruntur: massiliē-
 ses usi L. domitij consilio naues longas expediunt nu-
 mero xvii. quarum erant xi. tectę: multa hic mino-
 ra nauigia addunt: ut ipsa multitudine nostra classis
 terreatur: magnum numerum sagittariorum: magnuz
 albicorum de quibus supra demonstratum est imponūt:
 atq; hos premiis pollicitationibusq; incitant. Certas sibi de-
 poscit nauis domitius: atq; has colonis pastoribusq; quos se-
 cum eduxerat complet. Sic omnibus rebus instructa clas-
 se: magna fiducia ad nostras nauis procedunt: quibus præ-
 erat. D. brutus. Hic ad insulam que est contra Massiliā

stationes obtinebat. Erat multo inferior numero nauium bru-
tus: sed electos ex omnibus legionibus fortissimos uiros an-
tesignarios centuriones cesar ei classi attribuerat: qui si-
bi id muneris depoposcerant. Hi manus ferreas atq; arpag-
nes parauerant: magnosq; numero pilorum: tragularum:
reliquorumq; telorum se instruxerant. Ita cognito hostiu
aduentu suas naues ex portu deducunt: cum massilien-
sibus confluunt. Pugnatum est utrinq; fortissime atque
acerime: neq; multum albici nostris uirtute cedebant:
homines asperi & montani & exercitati in armis. Atque
hi modo digressi massiliensibus recentem eorundem polli-
citationem animis continebant: pastoresq; indomiti spe
libertatis incitati sub oculis domitij suam omnes proba-
re operam studebant. Ipsi massilienses & celeritate nauium
& scientia gubernatorum confisi nostros eludebant:
impetuisq; eorum excipiebant: & quo allicere latiore aut
spatio aut producta longius acie: aut circuuenire nostros:
aut pluribus nauibus adhoriri singulas: aut remos
transcurrentes detergere si possent contendebant. Cu
propius erat necessario uentum ab scientia guberna-
torum atq; artificijs ad uirtutem montanorum cofu-
giebant: qui minus exercitatis remigibus minusq; peri-
tis gubernatoribus utebantur: quiq; repente exonerarijs
nauibus erant producti: neq; dum etiam uocabulis ama-
mentorum cognitis. Tum nostri etiam tarditate & graui-
tate nauium impediabantur. Facte enim subito ex hu-
mida materia: non eundem usum celeritatis habue-
rant. Itaq; dum locus communis pugnandi daretur
equo animo singulas binis nauibus obiciebant. Atq;
inicta manu ferrea & retenta utraq; nauis diuersi pu-

Manus ferreas.
Arpagones.

Ho bellu maritimu
apud massiliam.

gnabant: atq; in hostium naues transcendebant: & magno numero albicorum & pastorum interfecto partem nauium deprimunt non nullas cum hominibus capiunt: reliq; in portum compellunt. Eo die naues massiliensium cum iis que sunt capte intereunt viii. Hoc primum ut cesari ad Ilerdam nuntiatur: simul perfecto ponte celeriter fortuna mutatur. Illi perterriti uirtute equitum: minus libere: minus audacter uagabantur. Alij non longe a castris progressi spatio: ut celerem receptum haberent angustius pabulabantur. Alii longiore circuitu custodias stationesq; equitum uitabant: aut aliquo accepto detrimento: aut procul equitatu uiso ex medio itinere proiectis sarcinis fugiebant. Postremo & plures intermittere dies: & preter consuetudinem omnium noctu constituerant pabulari. Interim oscenses & calagurritani qui erant cum oscensibus contributi mittunt ad eum legatos: seseq; imperata facturos pollicentur. Hos taraconenses & lacentani & auletani & paucis post diebus lurgauonenses qui flumen hiberum attingunt insequuntur: petit ab iis omnibus ut se frumento iuuent. Pollicentur atq; omnibus undiq; conquisitis iumentis in castra deportant. Transit etiam cohors lurgauonensis ad eum. Cognito ciuitatis consilio: signa ex statione transfert. Magna celeriter fit commutatio rerum: perfecto ponte: magnis quinque ciuitatibus ad amicitiam adiunctis: expedita re frumentaria: extinctis rumoribus de auxilijs legionum que cum pompeio per mauritaniam uenire dicebantur: multe longinquiores ciuitates ab afranio desciscunt: & cesaris amicitiam sequuntur. Quibus rebus perterritis animis ad

Desciscunt.

uersariorum: Cæsar ne semper magno circuitu per potē-
 tem equitatus esset mittendus: nactus idoneum locū
 fossas pedum .xxx. in latitudinem complures facere
 instituit: quibus partem aliquam sicoris auerteret: ua-
 dumq; in eo flumine efficeret. His penē effectis: magnū
 in timorem Afranius petreiusq; perueniunt: ne omnino
 frumento pabuloq; includerentur: quod multum cæsar
 equitatu ualebat. Itaq; consistunt ipsi locis excedere: in celti-
 beriam bellum transferre. Huic consilio suffragabatur et
 illa res: quod ex duobus contrariis genibus que superiore
 bello cum L. Sertorio steterant: ciuitates uictę nomē atq;
 imperium absentis timebant: que in amicitia manserunt
 pompeii magnis affectę beneficijs eum diligebant.
 Cæsaris autem erat in barbaris nomen obscurius. Hic ma-
 gnos equitatus: magnaq; auxilia expectabant: & suis lo-
 cis bellum in hiemem ducere cogitabāt. Hoc inuito consi-
 lio: toto flumine hiberno nauis conquirere: & octogesia
 adduci iubent. Id erat opidum positum ad hiberū mil
 .v. pass. ab castris aberat. xx ad eum locum fluminis nauibus
 iunctis pontem imperant fieri: legionesq; duas flu-
 men sicorim transducunt: castraq; muniuntur uallo
 pedum xii. Qua re per exploratores cognita summo
 labore militum cæsar continuato diem noctemq; opere
 in flumine auertendo huc iam reduxerat rem: ut eq-
 tes & si difficulter atq; egre fiebat: possent tamen atque
 auderent flumen transire. Pedites uero tantūmodo
 humeris ac summo pectore extabant: ut tum altitudine
 aque: tum etiam rapiditate fluminis ad transeūdū
 impedirentur. Sed tamen eodem ferē tempore pons
 in hiberno propē effectus nuntiabatur: & sicori uadum

Celtiberia.

L. Sertorius.

reperiebatur. Iam uero eo magis illi maturandum iter
existimabant. Itaque duabus auxiliariis cohortibus ller-
de presidio relictis: omnibus copiis sicorim transeunt: &
cum duabus legionibus quas superioribus diebus trās-
dixerunt castra coniungunt. Relinquebatur cesari
nihil: nisi uti equitatu agmen aduersariorum male ha-
beret & caperet. Pons enim ipsius magnum circuitū
habebat: ut multo breuiore itinere illi ad hiberum per-
uenire possent. Equites ab eo missi flumen transeunt.
Et cum de tertia uigilia petreius atque afranius castra
mouissent: repente sese ad nouissimum agmen ostē-
dunt & magna multitudine circumfusa morari atque
iter impedire incipiunt. Prima luce ex superioribus
locis quae cesaris castris erant coniuncta cernebatur eq-
tatus nostri proelio: nouissimos illorum premi uehemē-
ter: ac nunquam sustinere extremum agmen atque inter-
rumpi alias: inferri signa & uniuersarum cohortium
impetu nostros propelli. Deinde rursus conuersos inse-
qui: totis uero castris milites conturbari & dolere hostē
ex manibus dimitti bellum necessario longius duci.
Centurionesque tribunosque militum adire atque obsecra-
re: ut per eos cesar certior fieret: ne labori suo neu
periculo parcere: paratos esse sese posse & audere trās-
ire flumen qua traductus esset equitatus. Quorum
studio & uocibus excitatus cesar: & si timebat tantae
magnitudinis flumini exercitum obiacere: conan-
dum tamen atque experiendum iudicat. Itaque infir-
miores milites ex omnibus centuriis deligi iubet:
quorum aut animus aut uires uidebantur susti-
nere non posse: hos cum legione una presidio castis

relinquit. Reliquas legiones expeditas educit: magnoque numero iumentorum in flumine supra atque infra constituto traducit exercitum. paucis ex iis militibus in flumine abrepti ab equitatu excipiuntur ac subleuantur interit nemo. Traducto incolumi exercitu: copias instruit: triplicemque aciem ducere incipit: ac tantum fuit in militibus studii ut mit sex ad iter adito ad uadum circuitu: magnaque fluminis mora interposita: eos qui de tertia uigilia exissent: antehora diei nonam consequerentur. Quos ubi Afranius procul uisos cum petreio conspexit: noua re perterritus: locis superioribus constitit: aciemque instruit. Celsar in campis exercitum refecit: ne defessum proelio obiiciat: & uersus conantis progredi insequitur & moratur. Illi necessario maturius quam constituerant: castra ponunt: Suberant enim montes atque a milibus passuum quinque itinera difficilia atque angusta excipiebant: ut equitatum effugerent Celsaris: presidiumque in angustiis collocatis: exercitum itinere prohiberent: ipsi sine periculo & timore hiberum copias traducerent. Quod fuit illis conandum atque omni ratione efficiendum & totius diei pugna atque itineris labore defessi: rem in posterum diem distulerunt. Celsar uero in proximo colle castra ponit: media circiter nocte iis qui ad aquam di causa longius a castris processerant ab equitibus correptis fit certior Celsar: duces aduersariorum silentio copias castris educere. Quo cognito signum dari iube: & uasa militari more conclamari. Illi exaudito clamore ueriti ne noctu impediti sub onere confligere cogerentur: aut ab equitatu Celsaris in

Hos montes in te
se recipiebant

angustis tenerentur iter suppressunt: copiasq; in castris continent. Postero die petreius cum paucis equitibus occulte ad exploranda loca proficiscitur. Hoc idem fit ex castris cesaris. Mittitur. L. decidius saxa cum paucis qui loci naturam prospiciant: uterq; idem suis renuntiat. V. mil. pass. proxima intercedere itineris campestris inde excipere loca aspera & montuosa: qui prior has angustias occupauerit. Ab hoc hostem prohiberi nihil esse negocij. Disputatur in consilio a petreio & afranio: & tempus profectionis queritur. Plerique censebant: ut noctu iter facerent posse prius ad angustias ueniri q̄ sentiretur. Alii quod pridie noctu conclamatum esset in cesaris castris: argumenti sumebant loco non posse clam exiri circumfundi noctu equitatum cesaris: atq; omnia loca atq; itinera obsideri: nocturnaq; prelia esse uitanda: quod perterritus miles in ciuili dissensione timori magis q̄ religioni consulere consuerit. Ad lucem multum per se pudorem omnium oculis: multum etiam tribunorum militum & centurionum presentiam asserre. Quibus rebus coerceri milites & in officio contineri soleat. Qua re omni ratione esse interdum prerumpendum: & si aliquo accepto detrimento: tamen summa exercitus salua locum quem petant capi posse. Hec euicit in consilio sententia. Et prima luce postridie constituunt proficisci. Cesar exploratis regionibus albente celo: omnes copias castris educit: magnosq; circuitu nullo certo itinere exercitum educit. Nam que itinera ad hiberum atq; octogesiam pertinebant: castris hostium oppositis tenebantur. Ipsi erant

Consultatio.

Transfendende.

transcendenda ualles maxime ac difficillime. Saxa mit-
tis locis prerupta iter impediabant: arma per manus
necessario tradebantur: militesq; inermes: subleuatique
alii ab aliis magnam partem itineris conficiebant. Sed
hunc laborem reculabat nemo: quod eum omnium la-
borum finem fore existimabant: si hostem hiberno inter-
cludere & frumento prohibere potuissent. Ac primo afro-
niani milites uisendi causa loci ex castris procurrebant:
contumeliosisq; uocibus prosequabantur. Nos necessa-
rii uictus inopia coactos fugere atq; ad ilerdam re-
uertii: erat enim iter a proposito diuersum: contrari-
amq; in partem muri uidebatur. Duces uero eorum
consiliū suum laudibus ferebant: quod se castris tenuis-
sent: multumq; opinionem eorum adiuuabat: quod
sine iumentis impedimentisq; ad iter profectos uide-
bant: ut non posse inopiam diutius sustinere confide-
rent. Sed ubi paulatim retorqueri agmen ad dexteras
conspexerunt: iamq; primos superare regionem castro-
rum animum auerterunt: nemo erat adeo tardus aut
fugiens laboris: quin statim castris exeundum atq; occur-
rendum putaret. Conclamatur ad arma: atq; omnes
copie paucis presidio relictis cohortibus exeunt: retroq;
ad hiberum itinere contendunt. Erat in celeritate omne
positum certamen. Ut qui prius angustias montesq;
occuparent: sed exercitum cesaris uiarum difficultates
tardabant. Afranii copias equitatus cesaris insequens
morabatur. Res tamen ab afranianis huc erat neces-
sario deducta: ut si priores montis quos petebant atti-
gissent: ipsi periculum uitarent: cum impedimenta to-
tius exercitus cohortesq; in castris relictas seruare non

Conclamat ad arma

Incipitur praelium.

possent. Quibus interclusis exercitu cesaris auxilium ferri
nulla ratione poterat. Confecit prior iter cesar: atq; ex
magnis rupibus nactus planitiem: in hac contra hostem
instruit aciem. Afranius cum ab equitatu nouissimum
agmen premeretur: & ante hostem uideret: collem quē-
dam nactus ibi constitit. Ex eo loco quattuor cetratorū
cohortis in montem qui erat in conspectu omnium ex-
cellissimus mittit: hunc magno concursu incitatoſ iu-
bet occupare eo consilio uti ipse eodem omnibus copiis
contenderet: & mutato itinere iugis octogesiā perue-
niret. Hunc cum obliquo itinere cetrati peterent: con-
spicatus equitatum cesar in cohortis impetum facit. Nec
minimam partem temporis equitum uim cetrati sub-
stinere potuerunt: omnesq; ab eis circūuenti: in conspec-
tu utriusq; exercitus interficiuntur. Erat occasio bene-
gerendæ rei: neq; uero id cesarem fugiebat: tanto sub o-
culis accepto detrimento perterritum exercitum sub-
stinere non posse: presertim circūdatum undiq; equita-
tum cum in loco æquo atq; aperto confligeretur: idq;
omnibus operibus ab eo flagitabatur. Concurrerant
legiones: centuriones tribuniq; militum: ne dubita-
ret praelium committere: omnium esse militum pa-
ratissimos animos. Afranios contra multis rebus sui
timoris signa misisse: quod suis non subuenissent: qd
de colle non decederent: quod uix equitum incurſus
substinerent: collatq; in unum locum signis confere-
ti: neq; ordines neq; signa seruarent. Quod si iniquita-
tem loci timerent: datum ire tamen aliquo loco pug-
di facultatem: quod certe inde decedendum esset
Afranio: nec sine aqua permanere posset. Cesari ñ eam

Datum ire.

spem uenerat se sine pugna & sine uulnere suorum rem
 conficere posse: quod re frumentaria aduersarios inter-
 clusisset. Cum etiam secundo prelio aliquos exseruis amit-
 teret: cur uulnerari pateretur optime meritos de se-
 milites. Cur deniq; fortunam periclitaretur: presertim
 cum non minus esset imperatoris consilio superare q; gla-
 dio. Mouebatur etiam misericordia ciuium quos in-
 ficiendos uidebat. Quibus saluis atq; incolumibus rem
 obtinere malebat. Hoc consilium cesaris plerisq; non pro-
 babatur. Milites uero palam interloquebantur: quonia
 talis occasio uictorie dimitteretur: etiam cum uellet cesar
 sese non esse pugnaturus. Ille in sua sententia perseuerat:
 & paulum ex eo loco digreditur: ut timorem aduersariis
 minuat. Petreiusq; atq; Afranius oblata facultate in cas-
 tra sese referunt. Cesar presidiiis montibus dispositis
 omnia ad hiberum interclusos itinere q; proxime potest
 hostium castris communit. Postero die duces aduersari-
 orum perturbati: quod omnem rei frumentarie flumi-
 nisq; hiberi spem amiserant de reliquis rebus consulta-
 bant. Erat unum iter: ilerdam si reuerti uellent. Alte-
 rum si tarraconem peterent. Hoc consultantibus eis
 nuntiatur aquatores ab equitatu premii nostro. Qua-
 re cognita: crebras stationes disponunt equitum & cohō-
 tum alaxiarum legionariisq; intermittunt cohortis: uallūq;
 ex castris ad aquam ducere incipiunt ut intra munitio-
 nem & sine timore & sine stationibus aquari possent.
 Id opus inter se petreius atq; afranius partiuntur: ipiq;
 perficiendi operis causa longius progrediuntur. Quo-
 rum discessu liberam nacti milites colloquiorum fa-
 cultatem uulgo procedunt: & quem quisq; in castris

Interloquebantur.

Ilerda &
Tarraco.

Aquari.

Haec omnia sequentia.

Consanguineis.

notum atque municipem habebat conquirere atque euocare. Primum agunt gratias omnes omnibus: quod sibi perterritis pridie peperissent: eorum se beneficio uiuere. Deinde imperatoris fidem querunt recte ne se illi sint commissuri: & quod non ab initio fecerunt. Arma enim quae cum hominibus necessariis & consanguineis contulerint conueruntur. His prouocati sermonibus fidem ab imperatore de petreii atque afranii uita petunt: ne quod in se scelus concepisse: neu suos prodidisse uideantur. Quibus confirmatis rebus: se statim signa translaturus confirmant: legatosque de pace primorum ordinum centuriones ad caesarem mittunt. Interim alij suos in castra inuitandi causa adducunt: alij ab suis abducuntur adeo ut una castra iam facta ex binis uiderentur. Compluresque tri. militum centuriones ad caesarem ueniunt: sequuntur ei commendant. Idem hoc fit a principibus hispaniae quos illi euocauerant: & secum in castris habebant obsidum loco in suos notos hospitesque querebant: per quem quisque eorum aditum commendationis haberet ad caesarem: afranii etiam filius adolescens de sua ac parentis sui salute cum caesare per sulpicium legatum agebat. Erant plena letitia & gratulatione omnia & eorum qui tanta pericula uitaliter & eorum qui sine uulnere tantas res confecisse uidebantur: magnamque fructum suae pristinae lenitatis omnium iudicio caesar ferebat: consiliumque eius a cunctis probabatur. Quibus rebus nuntiatis afranio: ab instituto opere discedit: sequitur in castra recipit: sic paratus ut uidebatur: ut quicumque accidisset casus: hunc quieto & equo animo ferret. Petreius uero non

Afranii filius.

deserit sese armat familiamq; cum hac & pretoria co-
 horte cetratorum barbarisq; equitibus paucis beneficia-
 riis suis quos sue custodie causa habere consuerat: im-
 prouiso ad uallum aduolat: colloquia militum interrū-
 pit: nostros repellit a castris: quos deprehendit inter-
 ficat. Reliqui coeunt inter se & repentino periculo
 exterriti sinistras sagis inuoluunt gladiosq; distin-
 gunt: atq; ita se a cetratis equitibus defendunt cal-
 trorum propinquitate confisi seq; in castra recipiunt:
 & ab iis cohortibus que erant in statione ad portas
 deferuntur. Quibus rebus confectis: flens petreius
 manipulos circuit: militesq; appellat: neu se neu pom-
 peium absentem imperatorem suum aduersario ad sup-
 plicium tradat obsecrat. Fit celeriter concursus in preto-
 rium: postulat ut iurent omnes se exercitum ducesq;
 non deserturos neq; prodituros: neq; sibi separatim a reli-
 quis consilium capturos. Princeps in hac uerba iurat: spe
 idem iusiurandum adigit. Afranium subsequuntur tri-
 buni militum centurionesq;: centuriati producti milites
 idem iurant: & dicunt penes quem quisq; sit cesaris mi-
 les ut producant: productos palam in pretorio interfi-
 ciant. Sed plerosq; quos ceperant celant: noctuq; per
 uallum emittunt. Si terrore sublato a ducibus credu-
 litas in supplicio: noua religio iurisiurandi spem prese-
 tis deditiois substulit: mentesq; militum conuertit &
 rem ad pristinam belli rationem redegit. Cesar mi-
 tes aduersariorum qui in castra per tempus colloqui
 uenerant: summa diligentia conquiri & remitti iu-
 be. Sed ex numero tribunorum militum centurio-
 numq; non nulli sua uoluntate apud eum remanse-

petreius interceum-
 pit que de pace
 agebantur...

S à 6 15.

Cohortatio petreii ad
 milites.

Centuriatum.

runt. Quos ille postea magno in honore habuit. Centuriones amplioris ordinis equestres in tribunitium restituit honorem. Premebantur afraniarum fabulatione. Aquabantur egre frumenti inopiam legionarii nonnulli habebant. quod dierum. xx. ab ilerda frumentum iussi erat efferre cetrati auxiliareque quorum erant et facultates ad prandium exiguae et corpora insueta ad onera portanda. Itaque magnus eorum quotidie numerus ad caesarem perfugiebat. In his erat angustijs res. Sed expositis consilijs duobus explicitis uidebatur ad ilerdam reuerti. quod ubi paulum frumenti reliquerant. Ibi se reliquum consilium explicaturos confidebant. Tarraco aberat longius. quo spatio plures rem posse casus recipere intelligebant. Hoc probato consilio. ex castris proficiscuntur. Caesar equitatu premissis qui nouissimum agmen caperet atque impediret. ipse cum legionibus subsequitur. Nullum intercedebat tempus. quin extremi cum equitibus praerentur. Genus erat hoc pugnae. Expeditae cohortes nouissimum agmen claudebant. pluresque in locis campestribus subsistebant. Si mons erat ascendendus. facile ipsa loci natura periculum repellerebat. quod ex locis superioribus qui antecesserant. suos ascendentes protegebant. Cum uallis aut locus decliuus suberat. neque ii qui antecesserant morantibus opem ferre poterant. Equites uero ex loco superiore in aduersarios tela coniciebant. Tum magno erat periculo res. tum inquirebant ut cuiusmodi locis esset appropinquatum legionum signa consistere iuberent. magnoque impetu equitatum repellere. eo submoto repente incitati cursu sese in uallis uniuersi dimitterent. atque ita transgressi rur-

TARRACO.

¶ quod sequitur.

113
sus in locis superioribus consisterent. Nam tantum ab
equitatum suorum auxiliis aberant: quorum numerum
habebant magnum ut eos superioribus perterritos praeliis
inmedium reciperent agmen utroque eos tuerentur: quo-
rum nulli ex itinere excedere licebat: quin ab equitatu
cesaris exciperetur. Tali dum pugnatur modo: lente atque
paulatim proceditur: crebroque ut sint auxilio suis subsis-
tunt: ut cum accidit: milia enim progressi quattuor: ue-
hementiusque peragitanti ab equitatu montem excelsum
capiunt: ibique una fronte contra hostem castra muni-
unt: neque iumentis onera deponunt. Vbi cesaris castra
posita: tabernaculaque constituta & dimissos equites pabula-
di causa animum aduerterunt: sese subito proripiunt
hora circiter sexta eiusdem diei & spern nacti more dis-
cessu nostrorum equitum iter facere incipiunt. Qua re
animaduersa cesar relictis legionibus subsequitur: pre-
sidio impedimentis paucas cohortis reliquit. Hora de-
cima subsequi pabulatores equites reuocari iubet. Cele-
riter equitatus ad quotidianum itineris officium re-
uertitur. Pugnatur acriter ad nouissimum agmen
adeo ut pene terga conuertant. Compluresque milites
etiam non nulli centuriones interficiuntur. Instabat
agmen cesaris atque uniuersum iminebat. Tum uero neque
ad explorandum idoneum locum castris: neque ad pro-
grediendum data facultate consistunt necessario & pro-
cul ab aqua & natura iniquo loco castra ponunt. Sed
iusdem de causis cesar que supra sunt demonstrata
prelio amplius non lacessit. & eo die tabernacula sta-
tui passus non est: quo paratiores essent ad insequendum:
omnes siue noctu siue interdum erumperent. Illi

animaduerso uitio castrorum: tota nocte munitiones pro-
 ferunt: castraq; castris conueniunt. Hoc idem postero die
 a prima luce faciunt: totumq; in ea re diem consumunt.
 Sed quantum opere processerant & castra protulerat: tan-
 to aberant ab aqua longius: & presenti malo aliis malis
 remedia dabantur. Prima nocte aquandi causa nemo e-
 greditur ex castris. Proximo die presidio in castris relic-
 to: uniuersas ad aquam copias educunt. Pabulatum
 emittitur nemo. His eos supplices malis haberi cesar &
 necessariam subire deditioem q̄ prelio decertare malebat.
 Conatus tamen eos uallo fossaq; circumminire: ut q̄ maxi-
 me repentinas eorum eruptiones demoretur: quo ne-
 cessario descensuros existimabat. Illi & inopia pabuli
 adducti & quo essent ad id expeditiores: omnia sarcina-
 ria iumenta interfici iubent. In his operibus consiliisq;
 biduum consumitur. Tertio die magna pars operis ce-
 saris processerat. Illi impediende rei que munitionis
 causa fiebat. Hora circiter nona signo dato legiones
 ducunt: aciemq; sub castris instruunt. Cesar ab ope-
 re legiones reuocat: equitatum omnem circumuenire
 iubet: aciem instruit: contra opinionem enim militum
 famamq; omnium uideri prelio diffugisse magnum
 detrimentum afferebat: sed eisdem de causis que sunt
 cognite: quo minus dimicare uellet mouebatur. Atq;
 hoc etiam magis: quod spatii breuitas etiam in fugam
 coniectis aduersariis non multum ad summam uicto-
 rie iuuare poterat. Non enim amplius pedum mili-
 bus duobus ab castris castra distabant. Hinc duas par-
 tes acies occupabant. Tertia uagabatur ad incursum
 atq; impetum militum relicta si prelium comitteretur.

Sarcinaria.

Propinquitias castrorum celerem superatis ex fuga receptus
 dabat. Hac de causa constituerat signa inferentibus de-
 sistere prior prelio non lacessere. Acies erat afranii du-
 plex. leg. v & tertia in subsidiis locum alarie cohortis ob-
 tinebat. Cesaris triplex: sed primam aciem quaterne
 cohortes ex quinta legione tenebat. Has subsidiarie ter-
 tie & rursus alie totidem sue cuiusque legionis subsequen-
 tibus. Sagittarii funditoresque media continebantur acie.
 Equitatus latera cingebat. Tali instructa acie tenere-
 uterque propositum uidebatur. Cesar nisi coactus prelium
 non committere. Ille ut opera cesaris impedire pro-
 ducitur tamen res: aciesque ad solis occasum continen-
 tur. Inde utriusque in castra discedunt. Postero die muni-
 tiones institutas cesar parat perficere. Illi uadum flu-
 minis licoris temptare si transire possent. Quare ani-
 maduersa cesar germanos leuis armature equisque
 partem flumen traicit: crebrasque in ripis custodias dis-
 ponit. Tandem omnibus rebus obsessi: quarto iam die
 sine pabulo retentis iumentis atque ligni frumentique
 inopia colloquium petunt: & si fieri possit semoto a mi-
 litibus loco ubi id a cesare negatum: & palam si colloqui
 uellent concessum est: datur obsidis loco cesari filius
 afranii. Venitur in eum locum quem cesar delegit.
 Audiente utroque exercitu: loquitur afranius non esse
 aut ipsis aut militibus succensendum: quod fidem er-
 ga imperatorem suum CN. pompeium conseruare uo-
 luerunt. Sed satis iam fecisse officii satisque supplicii tulisse
 se perpellos omnium rerum inopiam. Nunc uero pene
 ut feminas circumunitos prohiberi aqua: prohiberi
 ingressu: neque corpore dolorem: neque animo ignomi-

Ordo acierum:

*petunt colloquium
 afranius & petreus
 ab cesare:*

*Filius afranii datur
 cesari obsidis loco:*

*Loquitur afranius
 cesari:*

Responsio Caesaris.

niam ferre posse. Itaque se uictos confiteri: orare atque obsecrare si quis locus misericordiae relinquatur: ne ad ultimum supplicium progredi necesse habeat. Haec quae potest dimississime & subiectissime exponit. Ad ea Caesar respondit. Nulli omnium has partes uel querimonie uel miserationis minus conuenisse: reliquos enim omnis officium suum praestitisse: qui etiam bona conditione & loco & tempore equo confligere uoluerunt: ut quae integerrima essent ad pacem omnia exercituum suum qui iniuria etiam accepta suisque interfectis quos in sua potestate habuerat conseruaret & texerit. Illius denique exercitus milites qui per se de concilianda pace egerint. Qua in re omnium suorum uita consulendum putarunt. Sic omnium ordinum partis in misericordia constitisse. Ipsos duces a pace abhorruisse: eos neque colloqui neque induciarum iura seruasse: & homines imperitos & per colloquium deceptos crudelissime interfecisse. Accidisse igitur his quod plerumque hominibus nimia pertinacia atque arrogantia accidere solet: uti eo recurrant & id cupidissime petant quod paulo ante contempserunt. Neque nunc se illorum humanitate: neque aliqua temporis opportunitate postulare quibus rebus opes augeantur suae. Sed eos exercitus quos contra se multos iam annos aluerint uelle dimitti. Neque enim ubi legiones alia de causa missas in Hispaniam septimanamque ibi coactam: neque tot tantisque classes paratas neque submissos duces rei militaris peritos: nihil horum ad pacandas Hispanias: nihil aduersum prouinciae prouisum: quae propter diuturnitatem pacis nullum auxilium de-

145
siderarit. Omnia hæc iam pridem contra se parari in se no-
ui generis imperia constitui: ut idem apportans urbanis
presidia rebus & duas bellicosissimas prouincias absens tot
annos obtineat in se iura magistratuum commutari: ne
ex pretura & consulatu ut semper sit per paucos proba-
ti & electi in prouincias mittantur in se etatis excusatio-
nem nihil ualere: quod superioribus bellis probati ad ob-
tinendos exercitus euocentur. In se uno non seruari qd
sit omnibus datum semper imperatoribus: ut rebus feli-
citer gestis aut cum honore aliquo aut certe sine ignomi-
nia domum reuertantur: exercitumq; dimittant. Quæ ta-
men omnia & se tulisse patienter & esse laturum. Neq;
nunc id agere ut ab illis adductum exercitum teneat
ipse quod tamen sibi difficile non sit. Sed ne illi habeant
quo contra se uti non possunt. Proinde ut est dictum pro-
uinciis excederent exercitumq; dimitterent: sed si id sit
factum se nociturum nemini. Hanc unam atq; extrema
esse pacis conditionem: Id uero militibus fuit pergratum atq;
iocundum: ut ex ipsa significatione cognosci potuit. Ut quia
aliqui uicti incommodum expectauissent: ultro premium
missionis ferrent. Nam cum de loco & tempore eius rei cõ-
trouersia inferretur & uoce & manibus uniuersi ex uallo
ubi constiterant significare ceperunt: ut statim dimitte-
rentur: neq; enim interposita fide firmum esse posse: si in
aliud tempus differretur. Laucis cum esset in utraq;
partem uerbis disputatum: res huc deducitur ut ii habe-
ant domicilium aut possessionem in hispania: statim re-
liqui ad uarum flumen dimittantur: ne cui de iis no-
ceatur: neu quis inuitus sacramento dicere cogatur.
à cesare cauetur. Cesar ex eo tempore dum ad flu-

men uari ueniatur se frumentum daturum pollicetur. Addit etiam ut quid quisque eorum in bello amiserit que sint penes milites suos iis qui amiserant restituat militibus eque facta extimatione pecuniam pro iis rebus soluit. Quascumque postea controuersias inter se milites habuerunt sua sponte ad cesarem introduxerunt. Letreius atque Afranius cum stipendium ab legionibus penes seditione facta flagitaretur cuius illi diem non dum uenisse dicerent. cesar ut cognosceret postulatum est: eoque utriusque quod statuit contenti fuerunt. Parte circiter tertia exercitus eo biduo dimissa duas legiones suas antecedere reliquas subsequi iussit ut non longo inter se spatio castra facerent. Eiusque negotio Q. fufium calenum legatum prescribit. Hoc eius prescripto ex hispania ad uarum flumen est iter factum: atque ibi reliqua pars exercitus dimissa est;

VM HEC IN HISPANIA GERUNTUR. C. TREBONIVS Legatus qui ad oppugnationem Massiliae relictus erat: duabus ex partibus aggerem uineas turresque ad oppidum agere instituit. Una erat proxima portui naualibusque: altera ad partem qua est aditus ad galliam atque hispaniam ad id mare quod adigit ad hostium rhodani. Massilia enim fere tribus ex oppidi partibus mari obliuitur. Reliqua quarta est que aditum habet a terra huius quoque spatii pars ea que ad arcem pertinet loci natura & ualle altissima munitam longam & difficilem habet oppugnationem. Ad ea perficienda opera. C. trebonius magnam iumentorum atque

hominum multitudinem ex omni prouincia uocat. Vimi-
 na materiamq; comportari iubet. Quibus comparatis re-
 bus aggerem in altitudinem pedum Lxxx. extruit. Sed
 tanti erant antiquitus in oppido omnium rerum ad bel-
 lum apparatus tanta multitudo tormentorum ut eoru-
 um nulle contextę uiminibus uineę substinere possent.
 Asseres enim pedum xii. cuspidibus prefixi: atq; maximis
 balistis missi per quattuor ordines cratium in terra de-
 figebantur. Itaq; pedalibus lignis coniuictis inter se porti-
 cus ^{hac} in-tegebantur: atq; agger inter manus proferebatur.
 antecedebat textudo pedum Lx. squandi loci causa facta.
 Item ex fortissimis lignis euoluta omnibus rebus quibus
 ignis iactus & lapides defendi possent: sed magnitudo o-
 perum altitudo muri atq; turrium multitudo tormen-
 torum omnem administrationem tardabat. Crebre ta-
 men per albicos eruptiones fiebant ex oppido: ignesque
 aggeri & turribus inferebantur: que facile nostri milites
 repellebant: magnisq; ultro illatis detrimentis: eos qui
 eruptionem fecerant in oppidum reiciebant. Interim
 L. nasidius ab. CN. pompeio cum classe nauium xvi. in
 quibus pauca erant arate. L. domicio massiliensi-
 busq; subsidio missus freto sicilie imprudente atque
 inopinante curione prouehitur. Appulsisq; messana
 nauibus: atq; inde propter repentinum terrorem prin-
 cipum ac senatus fuga facta ex naualibus eorum
 unam deducit. hac iuncta ad reliquas naues: cur-
 sum massiliam uersus perficit. premissaq; clam na-
 uicula domicium massiliensesq; de suo aduentu cer-
 tiores facit: eosq; magno opere hortatur: ut rursus
 cum bruti classe additis suis auxilijs confligant.

Massilienses post superius incommodum ueteres ad eundem
numerum ex naualibus productas naues refecerant sum-
maq; industria armauerant: remigum gubernatoriumque
magna copia suppetebat: piscatoresq; adiecerant atq; con-
texerant: ut essent ab ictu telorum remiges tuti: has sa-
gittarijs tormentisq; compleuerant. Tali modo instructa
classe omnium seniorum matrum familie uirginumq;
precibus & fletu excitati: ut extremo tempore ciuita-
ti subuenirent non minore animo ac fiducia quam
ante dimicauerant naues conscendunt. Communi
enim fit uicio nature: ut inuisis latitantibus atque
ignotis rebus magis confidamus: uehementiusq; exter-
reamur: ut cum accidit aduentus enim. L. nasidij su-
ma spe & uoluntate ciuitatem compleuerant: nacti
idoneum uentum ex portu exeunt: & Tauroenta quod
est castellum massiliensium ad nasidium perueniunt:
ibiq; naues expediunt: rursusq; se ad confligendum
animo confirmant & consilia communicant: & dex-
tra pars attribuitur massiliensibus: sinistra nasidio.
Eodem Brutus contendit aucto nauium numero na
ad eas que facte erant Arelate per cesarem capti-
ue massiliensium accesserant sex. Has superioribus
diebus refecerat: atq; omnibus rebus instruxerat.
Itaq; suos cohortatus quos integros superauisset: ut
uictos contemneret: plenus spei bonae atq; animi
aduersus eos profiscitur. Facile erat ex castris. C.
teletonij atq; omnibus superioribus locis prospicere in
urbem ut omnis iuuentus que in oppido remanserat
omnibusq; superis etatis cum liberis atq; uxoribus
ex publicis custodiis aut muro ad celum manus ten-

derent aut templa deorum immortalium adirent & ante
 simulacra proiacti uictoriam ab diis exposcerent. Neq; erat
 quisq; hominum qui non in eius diei casu suarum omnium
 fortunarum euentum consistere existimaret: nam & honesti
 ex iuuentute & cuiusq; etatis amplissimi nominatim
 euocati atq; obsecrati naues conscenderant: ut siquid ad-
 uersi accidisset: ne ad conandum quidem sibi quicq; re-
 liqui fore uiderent. Si superassent uel domesticis opi-
 bus uel extraneis auxiliis de salute urbis confideret.
 Commisso prelio: massiliensibus res nulla ad uirtutem defuit:
 Sed memores eorum preceptorum que paulo ante ab suis
 acceperant hoc animo decertabant: ut nullum aliud
 tempus ad conandum habituri uiderentur: & quibus
 in pugnando uite periculum acciderit non ita multo sed
 reliquorum ciuium fatum antecedere existimarent: qui-
 bus urbe capta eadem esset belli fortuna patienda. Deduc-
 tisq; nostris paulatim nauibus & artificio gubernatorum
 mobilitati nauium locus dabatur: & si quando nostri
 facultatem nacti ferreis manibus iniectis nauem reli-
 gauerant: undiq; suis laborantibus succurrebant. Neq;
 uero coniuncti albicis cominus pugna deficiebant:
 neq; multum cedebant uirtute nostris: simul ex mino-
 ribus nauibus magna eminus missa telorum multi-
 tudo: multa nostris de improviso imprudentibus
 atq; impeditis uulnera inferebant: conspicateq; naues
 triremes due nauem D. bruti que ex signo facile agnos-
 ci poterant: duabus ex partibus sese in eam incitauere-
 rant. Sed tanta re prouisa brutus celeritate nauis
 enisus est: ut paruo momento antecederet. Ille adeo
 inter se grauiter incitate conflixerunt: ut uehemen-

tissime utraq; ex concursu laborarent. Altera uero prae-rupto rotro tota collabefieret. Qua re animaduersa quae proxime ei loco ex bruti classe naues erant: in eas impeditas impetum faciunt: celeriterq; ambas deprimunt. Sed nasidianae naues nulli usui fuerunt: celeriterq; pugna excesserunt. Non enim has aut conspectus patriae aut propinquorum precepta ad extremum uitae periculum adire cogebantur. Itaq; ex eo numero nauium nulla desiderata est: ex massiliensium classe quinque sunt depresso: quattuor capte: una cum nasidianis profugit. Quae omnes citeriorem hispaniam petiuerunt. At ex reliquis una premilla massiliam huius nuncii perferendi gratia cum iam appropinquaret urbi: omnis sese multitudo ad agnoscendum effudit. At re cognita tantus luctus excepit ut urbs ab hostibus capta eodem uestigio uideretur. Massilienses tamen nihilo segnius ad defensionem urbis reliqua apparare coeperunt. Est autem animaduersus locus ab legionariis qui dextram partem operis administrabant ex crebris hostium eruptionibus magno ibi esse presidio: quod si obsessi pro castello ac receptaculo turrim ex latere sub muro fecissent: quam primo ad repentinis incursus humilem paruaq; fecerant huc se referebant. Hinc si qua maior opprimerat uis propugnabant: hinc ad repellendum & prosequendum hostem procurrebant. Patebat haec quaeq; uersus pedes triginta: sed parietum crassitudo pedes .v. Postea uero ut est omnium rerum magister usus: hominum adhibita solertia inuentum est magno esse usui posse: si haec esse in altitudinem turris elata. Id hac ratione perfectum est: ibi turris altitudo perducta est. Id contabulationis causa

in parietes instruxerunt: ita ut capita tignorum extrema pa-
rietum structura tegerentur ne quid emineret: ubi ignis hos-
tium adheresceret. Hanc insuper contignationem quantum
tectum plutei ac uinearum passum est latericulo astruxe-
runt. Supraque eum locum tigna transversa iniecerunt:
non longe ab extremis parietibus quibus suspenderet ea
contignationem que turri tegumento esset futura. supra-
que ea tigna directo transversas trabes iniecerunt: easque alle-
ribus religauerunt. Has trabes paulo longiores atque emi-
nentiores quam extremi parietes erant effecerunt ut esset
ubi tegumenta perpendere possent ad defendendos ictus
ac repellendos. Cum inter eam contignationem parie-
tes extruerentur: eamque contabulationem summam la-
teribus lutoque constrauerant: ne quid ignis hostium nocere
posset. Centonesque insuper iniecerunt: ne aut tela tor-
mentis missa tabulationem perfringerent: aut saxa ex
catapultis latericium discurrerent. Storias autem ex funi-
bus anchorarijs .iiii. in longitudinem parietum turris lateras
.iiii. pedes fecerunt: easque ex tribus partibus que ad hostes
uergebat eminentibus trabibus circum turrem prepen-
des religauerunt. Quod unum genus tegumenti alijs lo-
cis erant experti nullo tello neque tormento trauci posse.
Vbi uero ea pars turris que erat perfecta: tecta atque mu-
nita est ab omni ictu hostium: pluteos ad alia opera ab-
duxerunt. Turris tectum per se prehensionibus ex conti-
gnatione prima suspendere ac tollere ceperunt. Vbi qua-
tum storiarum demissio patiebatur tantum eleuabat.
Intra hec tegmenta abditi atque muniti parietes lateribus
extruebantur: rursusque aliam preensione ad edificandum
sibi locum expediebant. Vbi tempus alterius contabu-

lacionis uidebatur tigna ut primo tecta extremis lateribus instruebant: exq; ea contignatione rursus summa contabulationem storiâsq; deuiabant. Ita tuto ac sine ullo uulnere ac periculo sex tabulata extruxerant: fenestrasq; quibus in locis uisum est ad tormenta mittenda instruendo reliquerunt. Vbi ex ea turri quæ circum essent opera tueri se posse confisi sunt musculum pedum Lx. longum ex materia bipedali quæ turri latericia ad hostium turrem murumq; perducerent facere instituerunt: cuius musculi hæc erat forma. Dux primum trabes in solo æque longe distantes inter se pedes .iiii. Collocantur inq; eis columnæ pedum in altitudine v. defiguntur. Hæc inter se capreolis molli fastigio coniungunt: ubi tigna quæ musculi tegendi causa ponant collocentur: eo super tigna bipedalia iniiciunt: eaq; laminis clauisq; religant: ad extremumq; musculi tectum trabesq; extremas: quadratas tegulas quattuor patentes digitos defigunt: quæ lateres qui super musculos struantur contineant. Ita fastigiato atq; ordinatim structo: trabes quæ erant in capreolis collocatæ lateribus luto musculus ut ab igne qui ex muro iaceretur tutus esset contegitur. Super lateres coria inducuntur: ne canalibus aqua immissa lateres diluere posset. Coria aut ne rursus igne aut lapidibus corrumpantur centonibus conteguntur. Hoc opus omne tectum uineis ad ipsam turrem perficiunt: subitoq; inopinantibus hostibus machinatione nauali phalangis subiectis ad turrim hostium admouent: ut edificio iungant. Quo malo perterriti subito oppidani saxa q; maxima possunt uectibus promouent: precipitataq; muro in musculum deuoluunt ictum firmitas materie sustinet.

& quicquid incidit fastigio musculi delabitur. Id ubi uidet
 mutant consilium: cupas teda ac pice repletas incendunt:
 easq; de muro in musculum deuoluunt: inuolutę labuntur:
 delapse ab lateribus longurię furcisq; ab opere remouentur.
 Interim sub musculo milites uelut infima saxa turris hos-
 tium quibus fundamenta continebantur conuellunt.
 musculus ex turri latericia a nostris telis tormentisq; defen-
 ditur: hostesq; ex muro ac turribus summouentur. Non
 datur libera muri defendendi facultas. Compluribus iam
 lapidibus ex illa que suberat turri subductis repentina
 ruina pars eius turris concidit: pars reliqua consequens
 procumbebat. Cum hostes turris repentina ruina com-
 moti inopinato malo turbati deorum ira percussi & ur-
 bis direptione perterriti inermes cum infulis sese porta
 foras uniuersi proripiunt: ad legatos atq; exercitum sup-
 plices manus tendunt. Qua noua re oblata omnis ad-
 ministratio belli consistit: militesq; auersi a prelio ad stu-
 dium audiendi & cognoscendi feruntur. Vbi hostes ad le-
 gatos exercitumq; peruenerunt: uniuersi se ad pedes pro-
 iiciunt: orant ut aduentus cesaris expectetur. Captam
 suam urbem uidere opera perfecta: turrem subrutam:
 itaq; ab defensione desistere nullam exoriri moram
 posse: quo minus cum uenisset si imperata non faceret
 ad nutum euestigio diriperentur. Docent si omnino
 turris concidisset non posse milites contineri: quin se pre-
 de in urbem irrumperent: urbemq; deleerent. Hec atq;
 eiusdem generis complura ut ab hominibus doctis ma-
 gna cum misericordia fletuq; pronunciantur. Quibus
 rebus commoti legati milites ex opere deducunt: oppu-
 gnatione desistunt: operibus custodias relinquunt.

Induciarum quodam genere misericordia facto aduentus
caesaris expectatus. Nullum ex muro: nullum à nostris mit-
titur telum ut re confecta omnes curam & diligentiam
remittunt. Caesar enim per litteras Trebonio magnopere
mandauerat: ne per uim oppidum expugnaturi patere-
tur: ne grauius permoti milites & defectionis odio et
contentione sui & diuino labore omnes puberes interfi-
cerent: quod se facturos minabantur: egregie tunc sunt
retenti: quin oppidum irrumperent: grauiusq; eam rem
pertulerunt: quod stetit per trebonium quo minus
oppido potiretur uidebatur. At hostes sine fide tempus
atq; occasionem fraudis ac doli querunt. Interiectisq; aliquot
diebus nostris languentibus atq; animo remissis subito meri-
diano tempore cum alius discessisset: alius ex diutino labo-
re in ipsis operibus quieti se dedisset: omnia uero arma se-
posita contecta q; essent: portis se foras erumpunt secun-
do magnaq; uento ignem operibus inferunt. Hunc sic distu-
lit uentus: uti uno tempore agger: plutei: testudo: turris: tor-
menta flammam acciperent: & prius haec omnia consume-
rentur: q; quemadmodum accidisset animaduerti posset.

Nostris repentina fortuna permoti arma que possunt arripunt:
Alij ex castris sese incitant. Fit in hostis impetus eorum: sed
muro sagittis tormentisq; fugientes persequi prohibentur. Illi
sub murum se recipiunt: ibiq; musculum turrinq; late-
riciam libere intendunt. Ita multorum mensuum la-
bor hostium perfidia & ui tempestatis puncto tempo-
ris interit. Temptauerunt hoc idem massilienses:
postero die eandem nacti tempestatem maiori fidu-
cia in alteras turres aggeremq; eruptione pugna-
uerunt: multumq; ignem intulerunt. Sed ut supe-

rioris temporis contentione nostri omnem remiserant. ita proximi diei casu admoniti omnia ad defensionem parauerant. Itaque multis interfectis reliquos infecta re in oppidum impulerunt. Trebonius ea que sunt amissa mitto maiore militum studio administrare & reficere instituit. Nam ubi tantos labores & apparatus male cecidisse uiderunt: indutiisque per scelus uiolatis suam uirtutem ferisui fore perdoluerunt: quod unde agger omnino comparari posset: nihil erat reliquum. Omnibus arboribus longe lateque in finibus massiliensium excisis & conuectis aggerem noui generis atque mauditum ex latericiis duobus muris senum pedum crassitudinem atque eorum murorum contignationem facere instituerunt. Equa fere latitudine atque ille coniectus ex materia fuerat agger: ubi aut spatium inter muros aut imbecillitas materie postulare uideretur: pile interponuntur: transversaria tigna iniiciuntur: que firmamento esse possint & quicquid est contignatum cratibus consternitur: cratesque luto integuntur. Subterte miles dextra ac sinistra muro tectus aduersus plutei obiecto operi quocumque sunt usui sine periculo supportat. Celerriter res administratur diuturni laboris detrimentum solertia & uirtute militum breuiore conciliatur. Porro quibus locis uidetur eruptionis causa in muro relinquuntur. Quod ubi hostes uiderunt ea que diu longoque spatio refici non posse: sperassent paucorum dierum opera & labore ita refecta: ut nullus perfidie neque eruptionis locus esset: neque quicquam omnino relinquere-tur: qua aut uis militibus aut ignis operibus nocere posset: eodemque exemplo sentiunt totam urbem qua sit aditus ab terra muro turribusque circumiri posse:

lic ut ipsi consistendi in suis munitionibus locus non esset: cum pene edificata in muris ab exercitu nostro uideretur: ac telum manu coniceretur: suorumque tormentorum usu quibus ipsi magna ui superauissent: spatio propinquitatis interire: pariq; conditione ex muro ac turribus bellandi data se uirtute nostris adsequare non posse intelligunt ad deditionis conditiones recurrunt. Marcus uarro in ulteriore hispania initio cognitis uis rebus que sunt in italia geste diffidens pompeianis rebus amicissime de cesare loquebatur preoccupatum sese legatione ab. C. N. pompeio teneri obstructum fide necessitudinem quidem sibi nihilominus intercedere neq; se ignorare quod esset officium legati qui fiduciariam operam obtineret: que uires sue que uoluntas ega cesarem totius prouincie. Hec omnibus ferebat sermonibus neq; se in ullam partem mouebat. Postea uero cum cesarem ad massiliam detineri cognouit: copias petreii cum exercitu afranii esse coniunctas: magna auxilia conuenisse: magna esse in spe atq; expectari & consentire omnem citeriorem prouinciam: queq; postea acciderant: deq; angustiis ad illerdam rei frumentarie accepit: atq; ad eum latius atq; inflatus Afranius prescribat: se quoq; ad motus fortune mouere coepit: delectum habuit: tota prouincia legionibus completis duabus cohortes circiter xxx. alarias addidit: frumentum magnum numerum coegit: quod massiliensibus item afranio petreioq; mitteret: naues longas decem gaditanis ut facerent imperauit. Complures preterea in hispali faciendas curauit. Lecuniam omne omniaq; ornamenta ex sano herculis in oppidum gades contulit: & sex cohortes presidii causa ex prouincia misit. Caiumq;

gallonium equitem ro. familiarem domitij qui eo procura-
 de hereditatis causa uenerat missus a domitio oppido
 gadibus profecit: arma omnia priuata & publica in
 domum gallonij contulit. Ipse habuit graues in cesare
 contiones: sepe extriunali predicauit aduersa cesare
 prelia fecisse magnum numerum ab eo militum ad A-
 franium perfugisse. hec se certis nuncijs certis auctori-
 bus comperisse. Quibus rebus perterritos ciues romanos
 eius prouincie sibi ad rem pu. administranda cohör-
 tes c lxxx. & argenti pondus xx milia tritici mod c xx.
 mil polliceri coegit. Quas cesari esse amical ciuitates arbi-
 trabatur: iis grauiora onera iniungebat. Qui uero uerba
 atq; orationem aduersus rem pu. habuissent eorum bona
 in publicum aduiciebat presidiaq; eo deducebat. & iudi-
 cia in priuatis reddebat: prouinciam omnem in sua et
 pompeii uerba iusiurandum adigebat. Cognitis his re-
 bus que sunt gestę in citeriore hispania bellum parabat.
 Ratio autem hac erat belli ut se cum duabus legionibus
 gades conferret: naues frumentumq; omne ibi continere-
 ret: prouinciam enim omnem cesaris rebus fauere co-
 gnouerat. In insula frumento nauibusq; comparatis
 bellum duci non difficile existimabat. Cesar & si multis
 necessarijs rebus in italiam reuocabatur: tamen constitue-
 rat nullam partem belli in hispanijs relinquere. quod ma-
 gna esse pompeii beneficia: & magnas clientelas in cite-
 riore hispania sciebat: Itaq; duabus legionibus missis
 in ulteriorem hispaniam cum Q. casio tr. pt. ipse cum
 dc. equitibus magnis itineribus progreditur: edictumq;
 premitit. Ad quam diem magistratus princepsq; omni-
 uerborum sibi esse presto cordube uellet. Quo edicto

tota prouincia peruulgato: nulla fuit ciuitas que non ad id tempus partem senatus cordubam mitteret: nullus ue-
ciuis ro. paulo notior quin ad statutum diem conueniret.
Simul cordubę conuentus per se portas uarroni clausis: cus-
todias uigiliasq; in turribus muroq; disposuit. Cohortes duas
que colonice appellabantur cum eo casu uenissent: tue-
di oppidi causa apud se retinuit. hisdem diebus carmonē-
ses que longe firmissima totius prouincię ciuitas deduc-
tis tribus in arcem oppidi positis cohortibus a uarrone
presidio per se cohortes eiecit portasq; preclusit. Hoc uo
magis properare uarro: ut cum legionibus q; primum
gades contenderet ne itinere aut traiectu intercludere-
tur. Tanta ac tam secunda in cesarem uoluntas pro-
uincię reperiebatur. Progresso ei paulo longius littere
a gadibus rediuntur simul atq; cognitum de edicto cęsa-
ris: consensisse gaditanos principes cum tribunis cohortiu
que essent ibi in presidio ut gallonium ex oppido expel-
lerent urbem insulamq; cesari seruarent. Hoc inuito co-
silio denunciauissse gallonio ut sua sponte dum sine
periculo liceret excedere gadibus: si id non fecisset sibi
consilium capturos. hoc timore abductum gallonium
gadibus excessisse. His cognitis rebus altera ex duabus
legionibus que uernacula appellabatur ex castris uarro-
nis adstante & inspectante ipso signa subtulit: seseq;
in hispalim recepit: atq; in foro & portibus sine malefi-
cio consedit. Quod factum adeo eius conuentus ciues
ro. approbauerunt: ut domum ad se quisq; hospitio
cupidissime reciperet. Quibus rebus perterritus uarro
cum itinere conuerso sese in italam uenturum promi-
sisset: certior a suis factus est preclusas esse portas. Tum uo

omni interclusus itinere ad cesarem mittit paratum se esse
 legionem cui iusserit tradere. Ille ad eum sextum cesarem
 mittit: atque huic tradi iubet. Tradita legione: uarro corduba
 ad cesarem uenit. Relatis ad eum publicis cum fide ratio-
 nibus quod penes eum est pecunie tradidit: & quod ubique
 habeat frumenti ac nauium ostendit. Cæsar contione ha-
 bita cordubæ omnibus generatim gratias agit ciuibus ro. quod
 oppidum in sua potestate studuissent habere. Hispalis quod
 presidia expulissent. gaditanis quod conatus aduersariorum
 infregissent: seseque in libertatem uindicauissent. Tribunes
 militum centurionibusque qui eo presidii causa uenerant: quod
 eorum consilia sua uirtute confirmauissent. pecunias que
 erant in publicum uarroni à ciuibus ro. pollicite remittit:
 bona restituit iis quos liberius loquutos hanc poenam tu-
 lisse cognouerat: tributis quibusdam publicis priuatisque pre-
 mijs: reliquos in posterum bona spe complet. Biduumque cor-
 dube commoratus: gadis proficiscitur: pecunias monimen-
 taque que ex fano herculis collata erant in priuatam domu
 referri in templum iubet. Prouincie. Q. cassium preficit:
 huic quattuor legiones attribuit. Ipse uis nauibus quas. M.
 uarro quasque gaditani iussu uarronis fecerant. Tarracone
 paucis diebus peruenit. Ibitotius fere citerioris prouincie le-
 gationes cesaris aduentum expectabant. Eadem ratione
 priuatim ac publice quibusdam ciuitatibus habitis oneri-
 bus Tarracone discedit: pedibusque narbonam atque inde
 massiliam peruenit. Ibi legem de dictatore latam. seseque
 dictatorem dictum à. M. lepido pretore cognoscit. Mas-
 silienses omnibus defessi malis rei frumentariæ ad summas
 inopiam adducti: crebris eruptionibus fusi graui etiam pes-
 tilentia conflictati ex diutina conclusione & mutatione

uictus. Lanico enim uetere atq; ordeo corrupto omnes ale-
bantur: quod ad huiusmodi calus antiquitus paratum in pu-
blicum contulerant: deiecta turri: labefacta magna parte
muri auxilijs prouinciarum & exercituum desperatis quos
in cesaris potestatem uenisse cognouerant: sese dedere sine
fraude constituunt. Sed paucis ante diebus. L. domicius
cognita massiliensium uoluntate: nauibus.iii. comparatis
ex quibus duas familiaribus suis attribuerat: unam ipse conf-
cenderat: nactus turbidam tempestatem est profectus. Huc
conspicite naues que iussu bruti consuetudine quotidia-
na ad portum excubabant: sublati anchoris sequi coeperunt.
Ex iis unum ipsius nauigium contendit & fugere perseuera-
uit: auxilioq; tempestatis ex conspectu abit. Duo perterrita
concursum nostrarum nauium sese receperunt. Massilie-
ses arma tormentaq; ex oppido ut est imperatum profe-
runt: naues ex portu naualibusq; educunt: pecunia ex
publico tradunt. Quibus rebus confectis cesar magis eos
pro nomine & uetustate q; pro meritis in se ciuitatis co-
seruans: duas ibi legiones presidio reliquit: ceteras in ita-
liam mittit. Ipe ad urbem proficiscitur. Iisdem tempo-
ribus. C. curio in aefricam profectus: ex sicilia etiam ab
initio copias. p. actii uari despiciens duas legiones ex quat-
tuor quas a cesare acceperat. d. equites transportabat:
biduoq; & noctibus tribus nauigatione consumptis appulit
ad eum locum qui appellatur anquillaria. Hic locus abest
a clupeis passibus xxii. mil. habetq; non incommodam esta-
te stationem: & duobus preheminentibus promuntoriis
continetur. Huius aduentum. L. cesar cum x. longis
nauibus ad clupeam prestolans: quas naues utice ex pre-
donum bello subductas. p. actius reficiendas huius belli ca-

curauerat. Veritusq; nauium multitudinem ex alto refuge-
 rat: appulsusq; ad proximum litus trereme constricta & in
 litore relicta pedibus in adrumentum profugerat. Id oppi-
 dum. C. considius Longius unius Legionis presidio tue-
 batur. Reliquae cesaris naues eius fuga se adrumentum re-
 ceperunt. Hunc secutus. M. rufus questor nauibus XII. quas
 presidio onerariis nauibus Curio ex Sicilia eduxerat. postq;
 in litore relictam nauem conspexit: hanc remulgo abstra-
 xit: ipse ad curionem cum classe redit. Curio Martium
 uticam nauibus premitit. Ipse eodem cum exercitu pro-
 ficiscitur. Biduiq; iter progressus ad flumen bragadam
 peruenit. Ibi. C. canium rebilum legatum cum legionibus
 reliquit. Ipse cum equitatu antecedit ad castra exploran-
 da corneliana: quod is locus peridoneus castris habebat.
 Id autem est iugum directum eminent in mare utraq;
 ex parte preruptum atq; asperum: sed tamen paulo leui-
 ore fastigio ab ea parte que ad uticam uergit abest re-
 licto directo itinere ab utica paulo amplius passuum
 mille. Sed hoc itinere est fons quod mare succedit longe
 lateq; is locus restagnat: quem si quis uitare uoluerit
 sex milium circuitu in oppidum peruenit. Hoc explorato
 loco: curio castra uari conspicit: muro oppidoq; coniuunc-
 ta ad portam que appellatur bellica admodum muni-
 ta natura loci ex una parte ipso oppido utica: altera
 a teatro: quod est ante oppidum subtractionibus eius
 operis maximis aditu ad castra difficili & angusto sunt
 animaduertit multa undiq; portari atq; agi plenissimis
 uis que repentini tumultus timore ex agris in urbem co-
 ferantur. Huc equitatum mittit ut diriperet atq; habe-
 ret loco prede: eodemq; tempore his rebus subsidio dc. eqtes

electi numide ex oppido peditesq; cccc. mittuntur a uaro
quos auxilij causa Rex Iuba paucis diebus ante uticam
miserat. Huic & paternum hospitium cum pompeio & si-
multas cum curione intercedebat: quod tribunus ple-
bis legem promulgauerat: qua lege regnum Iube publi-
cauerat. Concurrunt milites inter se: neq; uero pri-
mum impetum nostrorum numide ferre potuerunt: sed
interfectis circiter .c. xx. reliqui se in castra ad oppidu
repperunt. Interim aduentum longarum nauium cu-
rio pronunciare onerariis nauibus iubet: que stabant
ad uticam numero circiter .xx. se in hostium habituru
loco: quod non exuestigio ad castra cornelia uela duxis-
sent. Qua pronunciatione facta: temporis puncto subla-
tis anchoris omnes uticam relinquunt: & quo imperatu
est transeunt. Que res omnium rerum copia comple-
uit exercitum. His rebus gestis curio se in castra ad bra-
gadam recepit: atq; uniuersi exercitus conclamatione
imperator appellatur. Postero die uticam exercitum
ducit: & prope oppidum castra ponit: non dum opere
castrorum perfecto: equites estatione nunciant ma-
gna auxilia equitum peditumq; ab Rege missa utica
uenire: eodemq; tempore uis magna pulueris cerne-
batur. & euestigio temporis primum agmen erat
in conspectu. Nouitate rei curio permotus premitit
equites qui primum impetum sustineant ac moren-
tur. Ipse celeriter ab opere deductis legionibus aciem
instruit: equitesq; committunt prelium: & priusq; pla-
ne legiones explicari & consistere possent tota auxilia
regis impedita ac perturbata quod nullo ordine & li-
ne timore iter fecerant in fugam se coniciunt: equi-

tatiq; omni ferè incolumi: quod se per litora celeriter
 in oppidum recepit magnum peditum numerum in-
 terficiunt. Proxima nocte centuriones marsi duo ex
 castris curionis cum manipularibus suis xxii. ad actum ua-
 rum perfigiunt. Hi seu uerè quam habuerant opinione
 ad eum perferunt: siue etiam auribus uari seruiunt. Haq;
 uolumus & credimus libenter: & quæ sentimus ipsi reliquos
 sentire speramus. Confirmant quidem certe totius exerci-
 tus animos alienos esse à curione: maximeq; opus esse in
 conspectu exercitum uenire: & colloquendi dare faculta-
 tem. Qua opinione adductus uarus postera die mane
 legiones ex castris educit. Facit idem curio atq; una ual-
 le non magna interiecta suas uterq; copias instruit. Erat
 in exercitu uari Sex. quintilius uarus quem fuisse corfinij
 supra demonstratum est. Hic dimissus à cesare in africanam
 uenerat: legionesq; eas tradiderat quas superioribus tempo-
 ribus corfinio receperat cesar adeo ut paucis mutatis centu-
 rionibus iudem ordines manipuliq; constarent. Hanc nac-
 tus appellationis causam Quintilius circuire aciem curio-
 nis atq; obsecrare milites coepit: ne prima sacramenta qd
 apud domitium atq; apud se questorem dixissent me-
 moriam deponerent: neu contra eos arma ferrent qui ea-
 dem essent usi fortuna: eademq; in obsidione perpelli: neu
 pro iis pugnarent à quibus in contumelia per fuge appel-
 larentur. Huc pauca ad spem largitionis addit: quæ sua
 liberalitate si se atq; actium secuti essent expectare debe-
 rent. Hac habita oratione nullam in partem ab exer-
 citu curionis fit significatio. Atq; suas uterq; copias redu-
 cit: atq; in castris curionis magnus omnium inces-
 sit timor: nam is uariis hominum sermonibus celeriter

augetur. Vnusquisque enim opinionem fingebat & ad id quod ab alio audierat sui aliquid timoris addebat. Hoc ubi uno actore ad plures permanuerat: atque illi aliis addiderant: plures auctores eius rei uidebantur. Ciuile bellum genus hominum quod liceret libere facere & sequi quod uellet: legiones esse que pauloante apud aduersarios fuerant: nam etiam cesaris beneficium mutauerat consuetudo: qua offerrentur municipia etiam diuersis partibus coniuncta. Neque enim ex marsis pelignisque ueniebant ut qui superiore nocte in contuberniis commilitibusque nonnulli grauiore sermones militum uulgo durius accipiebantur. Nonnulli etiam ab eis qui diligentiores uideri uolebant fingebantur. Quibus de causis concilio conuocato de summa rerum deliberare incipit. Erant sententiae que conandum omnibus modis: castraque uari oppugnanda censerent: quod huiusmodi militum consilium ocium maxime contrarium esse arbitrantur. Porremo prestare dicebant per uirtutem: in pugna belli fortunam experi: quod desertos & circumuentos absuis grauissimum supplicium pati. Porro erant qui censerent de tertia uigilia in castra corneliana recedendum: ut maiore spatio temporis interiecto militum mentes sanaretur. Simul si quid grauius accidisset: magna multitudine nauium & tutius & facilius in siciliam receptus daretur. Curio utriusque improbandi consilium quantum alteri sententiae deesset animi: tantum alteri superesse dicebant. Hos turpissime fugae rationem habere illos etiam iniquo loco dimicandum putare. Qua enim inquit fiducia & opere & natura loci munitissima castra expugnari posse confidimus? aut etiam quid perficimus si accepto

magno detrimento ab oppugnatione castrorum discedi-
 mus: quasi non foelicitas rerum gestarum exercitibus te-
 nuolentiam imperatoris & res aduersae odia concilient.
 Castrorum autem mutatio quid habet nisi turpem fugam
 & desperationem omnium & alienationem exercitus?
 Nam neque prudentes suspicari oportet: sibi parum credi neque
 improbos scire sese timeri: quod illis licentiam timor auge-
 at: nostris studia diminuat. Quod si iam inquit haec explo-
 rata habeamus quae de exercitus alienatione dicuntur: quae
 quidem ego aut omnino falsa aut certe minora opinione
 esse confido: quanto haec dissimulare & occultari quae per nos
 confirmari prestetur? An uero uti corporis uulnera: ita exer-
 citus incommoda sunt tegenda: ne spem aduersariis augea-
 mus: aut etiam ut media nocte proficiscamur? Addunt
 quo maiorem credo licentiam habeant qui peccare conen-
 tur. Nam huiusmodi res aut pudore aut metu tenentur:
 quibus rebus nox maxime aduersaria est. Quare neque
 tanti sum animi: ut sine spe castra expugnanda censeam:
 neque tanti timoris: ut ipse deficiam: atque omnia prius
 experienda arbitror: magnaque ex parte iam me una
 uobiscum de re iudicium facturum confido. Dimisso con-
 cilio: contionem aduocat: militumque studia commemo-
 rat: quod sit eorum usus studio ad confinium caesar ut
 magnam partem italis beneficio atque auctoritate eorum
 suam fecerit. Vos enim uestrumque factum inquit omnia
 demceps municipia sunt secuta: neque sine causa & caesar
 amicissime de uobis & illi grauissime iudicauerunt. Lo-
 peius enim nullo prelio pulsus uestri fati preiudicio de-
 motus italia excessit. Caesar me quem sibi carissimum
 habuit: prouinciamaque siciliam atque africanam sine quibus

urbem atq; italicam tueri non potest iure fidei commisit.
Adiunt qui nos hortentur ut a nobis desciscatis. Quid enim
est illis optatius q̄ uno tempore & nos circumuenire. & uos
nefario scelere obstringere. aut quid irati grauius de uo-
bis sentire possunt. q̄ ut eos prodatis qui se uobis omnia
debere iudicant. & in eorum potestatem ueniatis qui se-
per uos perisse estimant. An uero in hispania res gestas ce-
saris non audistis duos pulsos exercitus. duos superatos duces.
duas receptas prouincias. hec acta diebus xl. quibus in conf-
pectu aduersariorum uenerit cesar. An qui incolumes re-
sistere non potuerunt. perditis resistent. Vos autem certa
uictoria cesarem secuti diiudicata iam belli fortuna uic-
tum sequemini. cum uestri officij premia percipere debe-
atis. Desertos enim se ac perditos a uobis dicunt. & prioris
sacramenti mentionem faciunt. Vos ne uero. L. domi-
cium. An uos domitius deseruit. Nonne extremam pa-
ti fortunam paratos proiecit. Ille non clam sibi. sed uo-
bis salutem fuga petiuit. non proditi per illum. Cesaris
beneficio estis conseruati. Sacramento quidem uos tene-
re qui potuit cum proiectis fascibus & deposito imperio
priuatus & captus ipse in alienam uenisset potestatem.
Relinquitur noua religio. ut eo neglecto sacramento quo
tenemini respiciatis illud quod de deditioe ducis
& capitis diminutione sublatum est. At credo si cesarem
probatu iam me offenditis qui de meis in uos meritis
periudicaturus non sum que sunt adhuc & mea uolun-
tate & uestra expectatione leuiora. Sed tamen sui la-
boris milites semper euentu belli premia petuerunt. q̄
qualis sit futurus. ne uos quidem dubitatis diligentia
quidem uestram aut quem ad finem adhuc respexit.

fortunamq; cui preteream? An poenitet uos quod saluum
 atq; incolumem exercitum nulla omnino naue desydera-
 ta transduxerim: quod classem hostium primo impetu ad-
 ueniens profligauerim? Quod bis per biduum equestri pre-
 lio superauerim. Quod ex portu sinuq; aduersariorum CC.
 naues oneratas adduxerim: eoque illos compulerim: ut neq; pe-
 destri itinere: neq; nauibus commeatu iuuari possint. Hac
 uos fortuna atq; his ducibus repudiatis: corfiniensem ignomi-
 niam in italie fuga: an hispaniarum deditionem in africi
 belli preiudicia sequimini? Equidem me cesaris militem
 dici uolui: uos me imperatoris nomine appellauistis. Cuius
 si uos poenitet: uestrum uobis beneficium remitto. Mihi
 meum restituite nomen ne ad contumeliam honorem
 dedisse uideamini. Qua oratione permoti milites cre-
 bro etiam dicentem interpellabant magno animi do-
 lore: ne infidelitatis suspicionem sustinere uiderent.
 Discedentem uero ex contione uniuersi cohortantur ma-
 gno sit animo: neu dubitet prelium comittere: & suam
 fidem uirtutemq; experiri. Quo facto & commuata
 omnium & uoluntate & opinione consensu suo consti-
 tuit curio: cum primum sit data potestas prelio rem com-
 mittere. Posteroq; die productos eodem loco quo superio-
 ribus diebus constiterat in acie collocat. Nec uarus qui-
 dem actius dubitat copias producere siue sollicitandi
 milites seu equo loco dimicandi detur occasio: ne facul-
 tatem pretermittat. Erat uallis inter duas acies ut su-
 pra demonstratum est: non ita magno aut difficili & ar-
 duo ascensu. Hanc uterq; si aduersariorum copie tran-
 sire conarentur: expectabat quo equiore loco prelium
 committeret: simul a sinistro cornu. L. actij equitatus

omnes & una leuis armatura & interiecti complures cum se
uallē dimitterent cernebantur. ad eos curio equitatus
& duas marrucinorum cohortes mittit. Quorum primū
impetum equites hostium non tulerunt. sed amissis eqs
ad suos refugerunt. Relicti ab iis qui una procurrerant
leuis armaturę circūueniebantur atq; interficiebantur
à nostris. huc tota uari conuersa acies suos fugere & con-
cidi uidebat. Tunc Rebilus legatus Cesaris quem curio
secum ex Sicilia duxerat. quod magnum habere usum
in re militari sciebat. perterritum inquit hostem uidet
curio. quid dubitas uti temporis opportunitate? Ille unus
eloquutus ut memoria tenerent milites ea quę pridie
sibi confirmassent. sequi sese iubet & præcurrit ante om-
nes. Adeoq; erat impedita uallis ut in ascensu nisi suble-
uati à suis primi non facile emitterentur. Sed præocu-
patis animis actianorum militum timore. tempore. et
fuga. & cede suorum. nihil de resistendo cogitabāt. Om-
nesq; iam se ab equitatu circūueniri arbitrabantur. Itaq;
priusq; telum abiici posset. aut nostri propius accederent.
omnis uari acies tergauertit. seq; in castra recepit. Qua
in fuga Fabius pelignus quidam ex infimis ordinibus de exer-
citu curionis primum agmen fugientium consecutus. ma-
gna uoce uarum nomine appellans requirebat. uti unus
esse ex eius militibus. & mouere aliquid uelle ac dice-
re uideretur. Vbi ille sepius appellatus. aspexit ac res-
titit. & quid esset aut quid uellet quæsiuit. brumerū
apertum gladio appetit. paululumq; abfuit. quin ua-
rum interficerent. Quod ille periculum sublato ad
eius conatum scuto uitauit. Fabius à proximis mili-
tibus circūuentus interficitur. Hac fugientium mul-

tudine ac turba porte castrorum occupantur atq; impedi-
 untur. pluresq; in eo loco sine uulnere q̄ in prelio aut fuga in-
 tererunt neq; multum abfuit quin etiam castris expellerent.
 Ac non nulli protinus eodem cursu in oppidum contenderunt.
 sed cum loci natura & munitio castrorum aditum quod
 ad prelium egressi curionis milites iis rebus indigebant.
 que ad oppugnationem castrorum erant usui. Itaq; curio
 exercitum in castra reduxit: suis omnibus preter fabium
 incolumibus. Ex numero aduersariorum circiter dc. in-
 terfectis atq; uulneratis qui omnes discessu curionis: mul-
 tiq; preterea per simulationem uulnerum ex castris in
 oppidum propter timorem sese recipiunt. Qua re ani-
 maduersa uarus & terrore exercitus cogito: buccinatores
 in castris & paucis ad speciem tabernaculi relictis de ter-
 tia uigilia silentio exercitum in oppidum reducit. Pos-
 tero die curio obsidere uticam ualloq; circummunire
 instituit. Erat in oppido multitudo insolens belli diu-
 turnitate ocii: & uticenses pro quibusdam cesaris in
 se beneficiis illi amicissimi: cum etiam exuariis ge-
 neribus constaret terror ex superioribus preliis magnus.
 Itaq; deditionem omnes palam loquebantur: & cum
 p. actio agebant: ne sua pertinacia omnium fortunas
 perturbari uellet. Hec cum agerentur: nuncij pre-
 missi ab rege lura uenerunt: qui illum adesse cum
 magnis copiis dicerent: & de custodia ac defensione
 urbis hortarentur. Que res eorum perterritos animos
 confirmauit. Nunciabantur hec eadem curioni: s̄
 aliquandiu fides fieri non poterat: tantam habebat suarum
 rerum fiduciam. Iamq; cesaris in hispania res secunde in
 africanam nunciis ac litteris perferabantur. Quibus omnibus

rebus sublatus nihil contra se regem usurum existimabat. Sed ubi certis auctoribus comperit minus v. & xx. milibus longe ab utica eius copias abesse. relictis munitionibus sese in castra corneliana recepit. Huc frumentum comportare. castra munire. materiam conferre coepit. Statim in Siciliam misit. uti duae legiones reliquisque equitatus ad se mitteretur. Castra erant ad bellum ducendum aptissima natura & loci munitione & maris propinquitate & aquae & salis copia. cuius magna vis iam ex proximis erat salinis. Eo congesta non materia multitudine arborum. non frumentum cuius erant plenissimi agri deficere poterat. Itaque omnium suorum consensu citro reliquas copias expectare & bellum ducere parabat. His constitutis rebus probatisque consiliis ex perfugis quibusdam oppidanis audit iuram reuocatum finitimo bello & conuersis leptitanorum restitisse in regno Saburram eius prefectum cum mediocribus copiis missum utice appropinquare. Is auctoribus temere credens consilium commutat. & proelio rem committere constituit. Multum ad hanc rem probandam adiuuat adolescentia. magnitudo animi. superioris temporis prouentus fiducia rei benegerende. His rebus impulsus. equitatum omnem prima nocte ad castra hostium mittit ad flumen bragadam quibus praerat Saburra de quo ante erat auditum. Sed rex omnibus copiis insequebatur. & sex milium passuum interuallo a Saburra consederat. Equites missi nocte iter conficiunt. imprudentis atque inopinantis hostis aggrediuntur. numidae enim quadam barbara consuetudine nullis ordinibus passim consederant. Hos oppressos somno & dispersos adorti ma-

gnium eorum numerum interficiunt: multi perterriti
 perfugiunt. Quo facto ad curionem equites reuertuntur:
 captiuosq; ad eum reducant. Curio uero cum omnibus
 copiis quarta uigilia exierat: cohortibus .v. castris
 presidio relictis. progressus mil passuum .vi. equites
 conuenit: rem gestam cognouit ex captiuis: querit
 quis castris ad bragadam presit. Respondent sabur-
 ram. Reliqua studio itineris conficiendi querere pre-
 termittit: proximamq; respiciens fuga signa: uidetis ne
 inquit milites captiuorum orationem cum perfugis co-
 uenire? Abesse regem exiguas esse copias missas que
 paucis equitibus pares esse non potuerunt proinde
 ad predam: ad gloriam properate: ut iam de premijs
 uestris & de referenda gratia cogitare incipiamus.
 Erant perse magnaue gesserant equites: presertim cum
 eorum exiguis numeris cum tanta multitudine nu-
 midarum conferretur. Hec tamen ab iis inflatus
 commemorabatur: ut de suis homines laudibus insolē-
 ter quidem libenter predicant. Multa enim preterea spo-
 lia referebantur. Capti homines equitesq; producebantur:
 ut quicquid intercederet temporis hoc in omnem uicto-
 riam morari uideretur. Ita spei curionis militum studia
 non deerant: equites sequi iubet sese: iterq; accelerat:
 ut q. maxime ex fuga perterritos adoriri posset. At illi iti-
 nere totius noctis confecto subsequi non poterant: atq;
 alii alio loco resistebant: ne hec quidem res curione ad
 spem morabatur. Iuba certior factus a saburra de noc-
 turno prelio .ii. mil. hispanorum & gallosum equitum
 quos sue custodie causa circum se habere consueuerat:
 & peditum eam partem cui maxime confidebat: saburra

summittit. Ipse cum reliquis copiis elephantisque Lx. lentius subsequitur. suspicatus premissis equitibus ipsum affore curionem. Saburra copias equitum peditumque instruit. atque iis imperat. ut simulatione timoris paulatim cedant. ac pedem referant. sese cum opus esset signum prelii daturus. & quod rem postulare cognouisset imperaturum. Curio ad superiorem spem addita presentis temporis opinione hostes fugere arbitratus. copias ex locis superioribus in campum deducit. Quibus ex locis cum longius esset progressus confecto iam labore exercitu xvi. milium spatio constitit.

Dat signum suis Saburra. aciem constituit. & circumire ordines atque hortari incipit. sed peditatu dumtaxat procul ad speciem utitur. equites in aciem immittit. Non deest negotio curio. suosque hortatur ut spem omnem in uirtute reponant. nec militibus quidem ut defessis. neque equitibus ut paucis & labore confectis studium ad pugnandum uirtusque deerat. Sed ii numero ducenti. reliqui in itinere substiterant. I. Quacumque in partem impetum fecerant. hostes loco cedere cogebant. Sed neque longius fugientes prosequi. nec uehementius equos incitare poterant. At equitatus hostium ab utroque cornu circumire aciem nostram & aduersos proterere incipit. cum cohortes ex acie procurrissent nimide integritate impetum nostrorum effugiebant. rursusque ad ordines suos se recipientes circumibant. & ab acie excludebant. sic neque in loco manere ordinesque seruare neque procurrere & casum subire tutum uidebatur. Hostium copiis summissis ab Rege auxiliis crebro augebantur. Nostris uires lassitudine deficiebant. Simul ii qui uulnera accipiebant neque acie excedere. neque in locum tutum referri

poterant: quod tota acies equitatu hostium circumdata te-
 nebatur. Hi de sua salute desperantes: ut extremo uitę tē-
 pore homines facere consueuerunt: aut suam mortem mi-
 serabantur: aut parentes suos commendabant: si quos ex
 eo periculo fortuna seruare potuisset. Plena erant omnia
 timoris & luctus. Curio ubi perterritis omnibus neq; co-
 hortationes suas: neq; preces audiri intelligit: unam ut
 miseris rebus spem reliquam salutis esse arbitratus proxios
 colles capere uniuersos atq; eo signa inferri iubet. Hos
 quoq; preoccupat missus a Saburra equitatus. Tum uero
 ad summam desperationem nostri perueniunt: & partim
 fugientes ab equitatu interficiuntur: partim integri procū-
 bant. hortatur curionem. C. N. domitius prefectus equitū
 cum paucis equitibus circūstans: ut fuga salutem petat:
 atq; in castra contendat: & se ab eo non discessurum pol-
 licetur. At curio nunq; amisso exercitu quem a cesare
 fidei commissum acceperat: se in eius conspectum reuersu-
 rum confirmat: at ita prelians interficitur. Equites ex
 prelio perpauci se recipiunt. Sed ii quos ad nouissimum
 agmen equorum reficiendorum causa substitisse demō-
 stratum est: fuga totius exercitus procul animaduērsa sese
 incolumes in castra conferunt. Milites ad unum omnes
 interficiuntur. His rebus cognitis. M. rufus questor ī cal-
 tris relictus a curione cohortatur suos ne animo deficiāt.
 Illi orant atq; obsecrant: ut in siciliam nauibus reportentur:
 pollicetur magistrisq; imperat nauium ut primo uespere
 omnes scaphas ad litus appulsas habeant. Sed tantus fuit
 omnium terror: ut alii adesse copias lube dicerent: alij
 cum legionibus instare uarum iamq; se puluerem ueniē-
 tium cernere. Quarum rerum nihil omnino acciderat.

Alii classem hostium celeriter aduolaturam suspicarentur. Itaq̄
perterritis omnibus sibi quisq̄ consulebat. Qui in classe erant
proficisci properabant. Horum fuga nauium onerariarum
magistros incitabat. Paucilemiculi ad officium imperiumq̄
conueniebant. Sed tanta erat completis litoribus conten-
tio qui potissimum ex magno numero conscenderent ut
multitudine atq̄ onere non nulli deprimerentur. reliq̄
hoc timore propius adire tardarentur. Quibus rebus acci-
dit: ut milites pauci patresq̄ familiae: qui aut gratia aut
misericordia ualere: aut naues ad mare possent recep-
ti in siciliam incolumes peruenirent. Reliquae copiae mis-
sis ad uarum noctu legatis cum centurionibus sese ei de-
diderunt. Quorum cohortes militum Iuba postero die an-
te oppidum conspicatus suam esse praedans praedam: magna
partem eorum interfici iussit: paucos electos in regnum re-
misit. cum uarus suam fidem ab eo ledi quereretur: neq̄
resistere auderet. ipse equo in oppidum uectus. prosequen-
tibus compluribus senatoribus quo in numero erat Seruius
sulpicius & Licinius damasippus paucis diebus quae fieri
uellet utiq̄ constituit atq̄ imperauit: diebusq̄ post pau-
cis se in Regnum cum omnibus copiis recepit;

ICTATORE HABENTE COMITIA CAESARE: CON-
sules creantur Iulius caesar & P. seruius. is em̄
erat annus quo per leges ei consulem fieri li-
ceret. His rebus confectis cum fides tota italie esset angus-
tior: neq̄ credite pecuniae soluerentur: constituit ut
arbitri darentur per eos fierent estimationes possessionum

& rerum quanti quęq; earum ante bellum fuissent: atq;
 ea creditoribus traderentur. Hoc & ad timorem nouarū
 tabularum tollendum minuendumq; qui fere bella et
 ciuiles dissensiones sequi consuevit: & ad debitorum tue-
 dam estimationem esse aptissimum estimauit. Item
 populo ro. tribunisq; plebis rogationes ad populum fe-
 rentibus non nullos ambitus pompeia lege damnatos
 illis temporibus quibus in urbe presidia legionum pompe-
 ius habuerat. Quę iudicia aliis audientibus aliis sente-
 tiam ferentibus singulis diebus erant perfecta: in in-
 tegrum restituit: qui se illi odio ciuilis belli obtulerat: si
 sua opera in bello uti uellet. Proinde estimans ac si usus
 esset: quoniam suffecissent potestatem: statuerat enim pri-
 us hoc iudicio populi debere restitui q̄ suo beneficio uide-
 ri receptos: ne aut ingratus in referenda gratia: aut ar-
 rogans in precipiendo populi beneficio uideretur. His re-
 bus & ferijs latinis cōitijsq; omnibus perficiendis xi. di-
 es tribuit dictaturaq; se abdicauit: & ab urbe proficisci-
 tur: Brundisiumq; peruenit. Eo legiones xii. equitatūq;
 omnem uenire iusserat. Sed tantum nauium reperit:
 ut āgustę xv. mil. legionariorum militum. d. equites
 transportare possent. hoc unum inopia nauium cesari
 ad celeritatem conficiendi belli defuit iis: atq; eę ipse
 copię hoc infrequentiores quocq; imponuntur: quod mt-
 ti galli tot bellis defecerunt: longumq; itea ex hispania:
 magnūq; numerum diminuerat: & grauis autumnus
 in apulea circūq; Brundisium ex saluberrimis gallie
 & hispanie legionibus omnem exercitum ualitudine
 tentauerat. Pompeius anni spatium ad comparandas
 copias nactus: quod uacuum a bello atq; ab hoste ocio-

lum fuerat: magnam ex asia cicladibusq; insulis corcyra:
athenis ponto: bithinia: Syria: cilycia: phoenice: egypto: clas-
sem coegerat: magnam in omnibus locis edificandam cu-
rauerat: magnam imperatam asie: Syrię: regibusq; omni-
bus & dycaistis: & tetrarchis: & liberis achaie populis pecu-
niam exegerat: magnas societates earum prouinciarum
quas ipse obtinebat: sibi numerari coegerat: legiones effe-
cerat ciuium romanorum viii. v. ex italia quas transf-
duxerat. Vnam ex Sicilia ueteranam quam factam ex
duabus gemellam appellabat. Vnam ex creta & macedo-
nia ex ueteranis militibus qui dimissi a superioribus
imperatoribus: in iis prouincijs consederant. Duas ex
Asia quas Lentulus consul ascribendas curauerat. Pre-
terea magnum numerum ex thesalia: boetia: achaia:
epiroq; supplementi nomine in legiones distribueraat.
His antonianos milites admiscuerat. Preter has expecta-
bat cum scipione ex Syria legiones duas: sagittarios
ex creta: lacedemone: ex ponto atq; Syria reliquisq;
ciuitatibus tria milia numero habebat funditoru: cohor-
tes vi. dolonorum: equitum vii. mil. Ex quibus duomi-
lia deiotarus adduxerat. d. Ariobarzanes ex cappadocia
ad eundem numerum. Cotus ex tracica dederat: & Sa-
salam filium miserat. Ex macedonia. cc. erant: quibus
Rasipolis preerat excellenti uirtute. d. ex gabarianis.
Alexandria gallos germanosq; quos ibi agabinius presidij
causa apud Regem Etholomeum reliquerat. Pompeius
filius cum classe adduxerat. dcc. quos ex seruis suis pas-
torumq; suorum coegerat. cc. Tarcodarius castor & dro-
nilaus ex gallo grecia dederant. Horum alter una ue-
nerat. alter filium miserat. cc. ex Syria comagenus

antiochus cui magna pompeius premia tribuit. Miserant ple-
 riq; in hippodoxete huc dardanos: bellos partim mercemari-
 os: partim imperio aut gratia comparatos. Item macedones
 thessalos ac reliquarum gentium & ciuitatum adiecerat
 atq; eum quem demonstrauimus supra numerum exple-
 uerat: frumenti uim maximam ex Thesalia: Asia: Egypto:
 creta Cyrenis reliquisq; regionibus comparauerat. hiemare
 dyrachio: apollonie omnibusq; oppidis maritimis constitue-
 rat: ut mare transire cesarem prohiberet: cuiusq; rei causa
 omni ora maritima classem disposuerat. Præerat egyptiis
 nauibus pompeius filius: asiaticis decius lelius & celiustibari-
 arius: Syriacis celius cassius rhodius. C. marcellus cum C. po-
 ponio. Liburnicis atq; achaicis classi cribonius libo & M.
 octauius. Toti tamen officio maritimo M. bibulus præposi-
 tus cuncta administrabat: ad hunc summa imperij aspici-
 erat. Cæsar ut brundisium uenit concionatus apud mi-
 lites: quoniam prope ad finem laborum ac periculorum
 esset peruentum: equo ut animo mancipia atq; impedi-
 menta in italia relinquerent ipsi expediti naues conscen-
 derent: quo maior numerus militum posset imponi: om-
 niâq; ex uictoria & ex sua liberalitate sperarent. Concla-
 mantibus omnibus imperaret quod uellet: quodcunque
 imperauisset: se equo animo esse facturum. II. non. Ianua-
 rij naues soluit impositis ut supra demonstratum est le-
 gion. VII. postridie terram attigit grecorum saxa inter &
 alia loca periculosa: quietam nactus stationem & portus
 omnes timens: quos teneri ab aduersarijs arbitrabatur:
 ad eum locum qui appellatur pharsalia omnibus nauibus
 ad unam incoluibus milites exposuit. Erat ori-
 ci Lucretius bispillo & minutius rufus cum asiaticis na-

uibus xviii. quibus iussu D. Lelij præerat. M. bibulus cum
nauibus. cx. ex corcyra. Sed nequaquam sibi confisi ex portu
prodire sunt ausi. Cum cesar omnino xii. naues longas
presidio duxisset in quibus erat etiam ipse. Illi neque bibu-
lus impeditis nauibus dispersisque remigibus satis mature
occurrit: quod prius ad continentem uisus est cesar
quod de eius aduentu fama omnino in eas regiones refer-
retur. Expositis militibus: naues eadem nocte Brundu-
sium à cesare remittuntur: ut relique legiones equita-
tus transportari possent. Huic officio prepositus erat fubi-
us calerius legatus qui celeritatem in transportandis
legionibus adhiberet. Sed serius à terra prouectæ naues
neque uis nocturna aura in redeundo offenderunt. Bi-
bulus enim corcyre certior factus de aduentu cesaris: spe-
rans alicui se parti onustarum nauium occurrere posse:
nauibus occurrit: & nactus circiter. xxx. in eas diligen-
tiæ suæ ac doloris iracundia erupit: omnesque incendit:
eodemque igne nauitas dominosque nauium interfecit: ma-
gnitudine poenæ reliquos deterrere sperans. Hoc confec-
to negotio à salonis ad orici portum stationes littoræque
omnia longe lateque classibus occupauit: custodiisque dili-
gentius dispositis ipse grauissima hieme in nauibus excu-
bat: neque ullum laborem aut munus despiciens: neque
subsidium expectans si in cesaris complexum ueniret.
Sed post discessu liburnarum ex illirico. M. octavius cum
iis quas habebat nauibus salonas peruenit: ubi concita-
tis dalmatis reliquisque barbaris: Tisam à cesaris amici-
tia auertit. Cum uentum salonias cum neque pollicita-
tionibus: neque denuntiatione periculi permouere pos-
set: oppidum oppugnare instituit. Est autem oppidum

& loci natura & colle munitum. sed celeriter ciues ro-
 gneis effectis turribus iis sese munierunt. & cum essent
 infirmi ad resistendum propter paucitatem hominū.
 crebris confecti uulneribus auxilium descenderunt. ser-
 uosq; omnes puberes liberauerunt. & presectis omnium
 mulierum crinibus tormenta effecerunt. Quorum
 cognita sententia. octavius quinque castris oppidū cir-
 cundedit. atq; uno tempore obsidione & oppugnationi-
 bus eos premere coepit. Illi omnia perpeti parati ma-
 xime à re frumentaria laborabant. Qui remissis ad
 cesarem nuntiis auxilium ab eo petebant. reliqua ut po-
 terant perse incommoda sustinebant. & longo interposi-
 to spatio cum diuturnitas oppugnationis negligentiores oc-
 tauianos effecissent. nacti occasionem meridiani temporis
 discessum eorum pueris mulieribusq; in muro dispositis. ne
 quid quotidianae consuetudinis desideratur. ipsi manufac-
 ta cum iis quos nuper manumissos liberauerant. in proxi-
 ma octauii castra irruerunt. his expugnatis eodem impetu
 altera sunt adhorti. inde tertia & quarta. & deinceps re-
 liqua omnibusq; eos castris expulerunt. & magno nume-
 ro interfecto reliquos atq; ipsum octavium in naues fuge-
 re coegerunt. Hic fuit oppugnationis exitus. Iamq; hiems
 appropinquabat. & tantis detrimentis receptis. octavius
 desperata oppugnatione oppidi dyrachium sese ad po-
 peium recepit. Demostrauimus. L. bibulum pompeii
 pretorem bis in potestate peruenisse cesaris. atq; ab eo
 esse dimissum semel ad corfinium. iterum in hispania
 hunc pro suis beneficiis cesar idoneum iudicauerat. Iue-
 cum mandatis ad C. N. pompeium mitteret. eundemq; apud
 C. N. pompeium auctoritatem habere intelligebat. Erat

autem hec summa mandatorū debere utriusq; pertinaciter
finem facere & ab armis discedere neq; amplius fortunam
periclitari. Satis esse magna utriusq; incommoda accepta: q̄
pro disciplina & preceptis habere possent: ut reliquos casus
timerent: illum ab italia expulsū: amissa Sicilia & Sar-
dinea duabusq; hispaniis & cohortibus italia atq; hispania
civium romanorum .c. atq; .xxx. morte Curionis & detri-
mento afraniāni exercitus tanto: militumq; deditioe ad
corcyram. Proinde sibi ac rei pu. parcerent. Quantū in
bello fortuna posset: ia ipsi incommodissimis satis essent
documento. Hoc unum esse tempus de pace agendi:
dum sibi uterq; confideret: & pares ambo uiderentur.
Si uero alteri paululum modo tribuisset fortuna: nō
esse usurum conditionibus pacis eum qui superior ui-
deretur: neq; fore ea parte contentum: qui se omnia
habiturum confideret. Conditiones pacis quoniam an-
tea conuenire non potuissent. Romę absenatu & a
populo peti debere. Interea & rei pu. & ipsis placere opō-
tere: si uterq; in concione statim iurauisset: se triduo
proximo exercitum dimissurum: depositisq; armis auxi-
liisq; quibus nunc confiderent: necessario populi sena-
tusq; iudicio fore utriusq; contentum. Hec quo facilius
pompeio probari possent: Omnesq; suas terrestres urbiūq;
copias dimissurum. Bibulus his expositis corcyre non mi-
nus necessarium esse existimauit de repentino aduentu
cesaris: pompeium fieri certiozem: uti ad id consilium ca-
pere posset ante q̄. de mandatis agi inciperet: atq; eide
continuato & nocte & die itinere atq; omnibus copiis:
mutatis ad celeritatem iumentis ad pompeium contē-
dit: ut adesse cesarem nunciaret. Pompeius erat eo

tempore in cadauia iterq; ex macedonia in hiberna apol-
 loniam dyrachiumq; habebat. Sed re noua perturbatus
 maioribus itineribus apolloniam petere coepit. ne cesar-
 ore maritimæ ciuitates occuparet. At ille expositis mili-
 tibus eodem die oricum proficiscitur. Quo cum uenisset
 L. torquatus qui iussu pompeii oppido præerat. presidiumq;
 ibi partinorum habebat. conatus portis clausis oppidum
 defendere. grecos murum ascendere. atq; arma capere iu-
 beret. Illi autem se contra imperium populi ro. pugna-
 tuos negarent. Oppidani etiam sua sponte cesarem reci-
 pere conarentur. Desperatis omnibus auxiliis portas ape-
 ruit. & se atq; oppidum cesari dedit. incolumisq; ab eo
 seruatus est. Recepto cesar orico. nulla interposita mo-
 ra apolloniam proficiscitur. Eius aduentu audito L. Stra-
 berius qui ibi præerat. aquam comportare in arcem atq;
 eam munire. obsidesq; ab apolloniatis exigere coepit.
 Illi uero daturos se negare. neq; portas consuli preclusuros.
 neq; sibi iudicium sumpturos contra id quod omnis italia
 populusq; ro. iudicauisset. Quorum cognita uoluntate clā
 profugit apollonia Straberius. Illi ad cesarem legatos mittit
 oppidoq; recipiunt. Hoc sequuntur billidenses amathini
 & relique finitimæ ciuitates totaq; epiros. & legatis
 ad cesarem missis que imperaret facturos pollicentur.
 At pompeius cognitis his rebus que erant orici atq; apol-
 lonie geste. dyrachio timens. diurnis eo nocturnisq;
 itineribus contendit simul ac cesar appropinquare
 dicebatur. tantisq; terror incidit eius exercitui. qd
 properans nocte diei coniunxerat. neq; iter inter-
 miserat. ut penè omnes in epiro finitimisq; regi-
 onibus signa relinquerent. Complures arma pro-

iicerent ac fuge simile iter uideretur. Sed cum prope dy-
rachium pompeius constitisset: castraq; metaxi iussisset: per-
territo etiam cum exercitu princeps labienus procedit: iu-
ratq; eum se non deserturum: eundemq; casum subitu-
rum quencunq; ei fortuna tribuisset. Hoc idem reliqui iu-
rant legati: hoc tribuni militum centurionesq; sequuntur:
atq; idem omnis exercitus iurat. Caesar profecto occupato
itinere ad dyrachium finem properandi facit: castraq; ad
flumen supponit in finibus apolloniatum: ut castellis ui-
giliisq; benemerite ciuitates tutę essent presidio: ibiq; re-
liquarum ex italia legionum aduentum expectare: & sub
pellibus hiemare constituit. Hoc idem pompeius facit:
& trans flumen tapsum positis castris eo copias omnes
auxiliaq; conduxit. Calenus legionibus equitibusq; brun-
dusij in naues impositis ut erat preceptum a cesare: qua-
tum nauium habebat facultatem: naues soluit: paulinq;
a portu progressus: litteras a cesare accipit: quibus est cer-
tior factus portus litoraq; omnia classibus aduersarioru
teneri. Quo cognito se in portum recipit: nauesq; omnes
reuocat. Vna ex iis que perseverauit: neq; imperio calē-
ni obtemperauit: quod erat sine militibus priuatoq; con-
silio administrabatur. delata oricum: atq; a bibulo ex-
pugnata est: qui de seruis liberisq; omnibus ad impube-
res supplicium sumit: & ad unum interficit. Ita exiguo
tempore magniq; casu totius exercitus salus constitu-
it. Bibulus ut supra demonstratum est erat cum clas-
se ad oricum: & sicut in mari portubusq; ad cesarem pro-
hibebat: ita ipse omni terra earum regionum prohibe-
batur. Presidiis enim dispositis: omnia litora a cesa-
re tenebantur: neq; lignandi neq; aquandi neque

naues ad terram religandi potestas fiebat. Erat res in magna
 difficultate summisq; angustis rerum necessariorum preme-
 batur adeo ut cogerentur sicuti reliquum commeatum:
 ita ligna atq; aquam corcyra nauibus onerariis supporta-
 re: atq; etiam uno tempore accidit: ut difficilioribus usi
 tempestatibus ex pellibus quibus erant tectae naues noc-
 turnum excipere rorem cogerentur. Quas ante difficulta-
 tes patienter atq; equo animo ferebant: neq; sibi nudanda
 litora & relinquendos portus existimabant. Sed cum esset
 in quibus demonstraui angustis: ac se Libo cum bibulo
 coniunxisset. Loquuntur ambo ex nauibus cum M. aci-
 lio & Statio murco legatis: quorum alter oppidi muris: al-
 ter presidij terrestribus preerat: uelle se de maximis re-
 bus cum cesare loqui si sibi eius facultas detur. huc ad-
 dunt pauca rei confirmande causa: ut de compositione
 acturi uiderentur. Interim postulant ut sint induciae:
 atq; ab eis impetrant: magnum enim quod afferebant
 uidebatur: & cesarem id summe sciebant cupere & per-
 fecturum aliquid de bibuli mandatis existimabatur. Ce-
 sar eo tempore cum legione una profectus ad recipiē-
 das ulteriores ciuitates & rem frumentariam expedi-
 endam qua anguste utebatur. Erat ad butrotum
 oppidum corcyre. Vbi certior ab acilio & murco per
 litteras factus de postulatis libonis & bibuli legionem
 relinquit: ipse oricum reuertitur. Eo cum uenisset: euo-
 cantur illi ad colloquium. Prodit Libo: neq; excusat
 bibulum: quod is iracundia summa erat: inimicitiasq;
 habebat etiam priuatas cum cesare ex edilitate & pre-
 tura conceptas: ob eam causam colloquium uitalle ne-
 res maxime spei maximeq; utilitatis eius iracundia

impediretur pompeii summam esse ac fuisse semper uoluntatem ut componeretur ac ab armis discederetur. Sed potestatem eius rei se nullam habere. propterea quod de consilij sententia summam belli rerumq; omnium pompeio permiserat. Sed postulatis cesaris cognitis. missuros ad pompeium atq; illum reliqua per se acturum hortantibus ipsis. Interea manerent inducijs. dum ab illo rediri posset. neue alter alteri noceret. Huc addit pauca de causa & de copijs auxilijsq; suis quibus rebus neq; tum respondendum cesar existimabat. neq; non ut memoria prodatur. satis causam putamus. Postulat cesar ut legatos sibi ad pompeium sine periculo mittere liceret. idq; ipsi fore reciperent. aut acceptos per se ad eum perducerent. quod ad inducias pertinere. sic belli ratione esse diuisam. ut illi classe naues auxilijsq; sua impedirent. ipse ut aqua terraq; eos prohiberet. & si hoc sibi remitti uellent remitterent. ipsi de maritimis custodijs si illud tenerent. se quoq; retenturum. nihilominus tamen agi posse de compositione. ut hec non remitteretur. neq; hanc rem illis esse impedimenti loco. neq; legatos cesaris recipere neq; periculum prestare eorum. sed totam rem ad pompeium reicere. unum instare de inducijs. uehementissimeq; contendere. Quem ubi cesar intellexit. presentis periculi atq; inopie uitande causa omnem rationem instituisse. neq; ullam spem aut conditionem pacis afferre ad reliquam cogitationem belli se receperit. Bibulus multos dies terra prohibitus & grauiore morbo ex frigore ac labore implicitus. cum neq; curari posset. neq; susceptum officium deserere uellet. uiz morbi sustinere non potuit. Eo mortuo ad neminem

unum summa imperij redit: sed separatim suam quisque
 classem ad arbitrium suum administrabat. Vibulius se-
 dato tumultu quem repentinus aduentus cesaris concita-
 uerat: ubi primum rursus adhibito libone & Lucio luce-
 io & theophane: quibus communicare de maximis rebus
 pompeius consueuerat. De mandatis cesaris agere institu-
 it eum ingressum in sermonem pompeius interpellauit
 & loqui plura prohibuit. Quid mihi inquit aut uita aut
 ciuitate opus est: quam beneficio cesaris habere uidebor:
 cuius rei opinio tolli non poterit. Vbi cum in italem ex
 qua profectus sum reductus existimabor bello perfecto.
 Abiis cesar hec dicta cognouit qui sermoni interfuerunt: co-
 natus est tamen nihilominus aliis rationibus per collo-
 quia de pace agere: ut inter bima castra pompeii atq;
 cesaris unum flumen tantum intererat tapsus: cre-
 braq; inter se colloquia milites habebant: neq; ullum
 interim telum per factiones colloquentium traicieba-
 tur. Mittit. L. uatinium legatum ad ripam ipsam flu-
 minis qui ea que maxime ad pacem pertinere uideren-
 tur ageret: & crebro magna uoce pronuntiaret: lice-
 ret ne ciuibus ad ciues de pace duos legatos mittere: qd
 etiam fugitiuis ab saltu pirheneo predonibusq; licuisset:
 presertim cum id agerent: ne ciues cum ciuibus armis
 decertarent. Multa suppliciter locutus: ut de sua om-
 niuinq; salute debebat: silentioq; ab utrisq; militibus
 facto: responsum est ab utraq; parte. A. uarronem profi-
 teri se altera die ad colloquium uenturum: atq; una
 etiam utrinq; admodum tuto legati uenire: & que uel-
 lent exponere possent: certumq; ei rei tempus costi-
 tuitur. Quo cum esset postero die uentum: magna

utrinque multitudo conuenit: magnaque erat eius rei ex-
pectatio atque omnium animi intenti ad pacem esse ui-
debantur. Qua ex frequentia T. Labienus prodit su-
missa iratione loqui de pace atque altercari cum ua-
tino incepit. Quorum mediam orationem inter-
rumpunt subito undique tela intermissa oratione.
Que ille obiectas armis militum uitauit. Vulnera-
tus autem complures. In iis cornelius balbus
Mar. plotius L. tiberius centuriones militesque non
nulli. Tum Labienus: desinite ergo de compositione lo-
qui: nam uobis nisi cesaris capite relato pax esse non po-
test. hisdem temporibus M. celius rufus pro causa debito-
rum suscepta initio magistratus tribunal suum iuxta
C. trebonij pretoris urbani sellam collocauit & si quis
appellauisset de estimatione & de solutionibus que per
arbitrium fierent: ut cesar presens constituerat: fore
auxilio pollicebatur. Sed fiebat equitate decreti & hu-
manitate Trebonii: qui iis temporibus clementer et
moderate ius hoc dicendum existimabat: ut reperiri
non posset a quibus initium appellandi nasceretur. Nam
forte inopiam excusare & calamitatem aut propria
suam aut temporum queri & difficultates audionan-
di etiam mediocris est animi: aut cuius impruden-
tis est. Itaque hec qui postularet reperiebatur nemo. Atque
ipsis ad quorum commodum pertinebat durior inue-
tus est celius: & ab hoc profectus initio ne frustra ingres-
sus turpem causam uideretur. legem promulgauit:
ut sexies seni dies sine usuris credite pecunie soluantur.
Cum resisteret seruilij consul reliquique magistratus &
minus opinione sua efficeret ad hominum excitanda

Integras uero tenere posses-
siones qui se debere fate-
antur: cuius animi.

studia sublata priore lege duas promulgauit: unam qua
 mercedes habitationum annuas conductoribus donauit:
 aliam tabularum nouarum impetibus multitudinis in C. tre-
 bonium facto: & non nullis uulneratis eum de tribuna-
 li deturbauit. De quibus rebus Seruilius consul ad sena-
 tum retulit. Senatusque celium abreptum remouendum ce-
 suit. Hoc decreto eum consul senatu prohibuit: & contio-
 nari conantem de rostris deduxit. Ille ignominia & do-
 lore permotus palam se proficisci ad cesarem simulauit:
 clam nuntijs ad milonem missis: qui clodio interfecto
 eius nomine erat damnatus. Atque eo in italiam euoca-
 to: quod magnis muneribus datis gladiatoris familiae
 reliquas quas habebat sibi coniunxit: atque eum in thuri-
 num ad sollicitandos pastores premisit. Ipse cum casilinum
 uenisset unaque tempore signa eius militaria atque arma captae
 essent comprehensa: & familia neapoli: uisaeque prodicione
 oppidi appareret: patefactis consilijs exclusus capua & peri-
 culum ueritus: quod conuentus arma ceperat: atque eum
 hostis loco habendum existimabat consilio destitit: atque eo
 itinere se auertit. Interim milo dimissis circum municipia
 litteris: ea quae faceret iussu atque imperio facere pompeii quae
 mandata ad se per bibulum delata essent. Quos ex ere ali-
 eno laborare arbitrabatur sollicitabat: apud quos cum
 proficere nihil posset: quibusdam solutis ergastulis cosam
 in agro turino oppugnare coepit. Is tum a Q. podio pretore
 cum legione lapide ictus ex muro perit. Et celius profectus
 ut ipse tunc dictitabat ad cesarem peruenit curios. Vbi cum
 quosdam eius municipij sollicitaret: equitibusque cesaris gal-
 lis atque hispanis qui ab eo praedandi causa missi erant pe-
 cuniam pollicitaretur: ab eis est interfectus. Itaque ma-

gnarum initia rerum que occupatione magistratuum et
temporum sollicitam italiam habebat: celerem & facilem
exitum habuerunt. Libo profectus ab orico cum classe cui
preerat nauium. L. Brundisium uenit insulam que con-
tra portum Brundisium est occupat: quod prestare unum
locum arbitrabatur: quo necessarius nostris erat egres-
sus: quod omnium litora ac portus custodia clausos tene-
ri. Hic repentino aduentu naues onerarias quasdam na-
tus incendit: & unam frumento onustam abduxit: ma-
gnamque nostris terrorem iniicit & noctu militibus et
sagittarijs interram expositis presidium equitum deiecit:
& adeo loci opportunitate uti ad Pompeium litteras mit-
teret naues reliquas si uellet subduci & refici iubet sua
classe auxilia sese Cesaris prohibiturum. Erat eo tempo-
re Antonius Brundisi qui uirtute militum confusus sca-
phas nauium magnarum circiter. Lx. cratibus pluteisque
contexit: eoque milites delectos imposuit: atque eos in lito-
re pluribus locis separatim disposuit: nauisque triremes
duas quas Brundisij faciendas curauerat per causas
exercendorum remigum ad fauces portus prodire iussit.
Has cum audacius progressas Libo uidit sperans intercipi
posse: quadremes. v. ad eas misit. Que cum nauibus
nostris appropinquasset: nostri ueterani in portum refu-
giebant. Illi studio incitati incautius sequebantur. Iam
ex omnibus partibus subito Antoniane scaphe signo da-
to se in hostes incitauerunt: Primumque impetu unam ex
iis quadremem cum remigibus defensoribusque suis ce-
perunt: reliquas turpiter refugere coegerunt. Ad hoc
detrimentum accessit: ut equitibus per oram mari-
timam ab Antonio dispositis aquari prohibentur. Qua

necessitate & ignominia permotus libo discessit a brundisio: obsidionemq; nostrorum obmisit. Multi iam menses transierant: & hiems precipitataerat: neq; brundisio naues legioneq; ad cesarem ueniebant: ac nonnullæ eius rei pretermisse occasiones cesari uidebantur: quod certe sepe flauerat uenti: quibus necessario committendum existimabat. Quantoq; eius amplius processerat temporis: tanto erant alacriores ad custodias qui classibus preerant: maioremq; fiduciam prohibendi habebant: & crebris pompeii litteris castigabantur: quoniam in principio uenientem cesarem non prohibuissent: ut reliquos eius exercitus impedirent: dulciusq; quotidie tempus ad transportandū lenioribus uentis expectabant: quibus rebus permotus cesar: brundisium ad suos saeuerius scripsit: nacti idoneū uentum: ne occasionem nauigandi dimitterent siue ad litora apolloniatum cursum dirigere atq; eo naues elicere possent. Hec à custodibus classium loca maxime uacabant: quod se longius portibus committere nō auderent. Illi adhibita audacia & uirtute administratibus. M. antonio & Rufio caleno multum ipsis militibus hortantibus: neq; ullum periculum pro salute cesaris recusantibus nacti austrum naues soluunt: atq; altero die apolloniam dyrachiumq; preteruehuntur. Qui cum essent excontinenti uisi. Q. componius qui dyrachii classi die preerat: naues ex portu educit. & cum iā nostri remissione uento appropinquassent: idem auster increbuit: nostrisq; presidio fuit. Neq; uero ille ob eā causam conatu desistebat: sed labore & perseuerantia nautarum se uim tempestatis superare posse sperabat. Preteruedtosq; dyrachium magna ui uenti nihilo segnus

sequeretur. Nostri usi fortunę beneficio tantum impetum
classis timebant: si forte uentus remisisset. Nacti portum
qui appellatur nimpheum ultra lissum milia passuum
tria. eo naues introduxerunt: qui portus ab africo tege-
batur: ab austro non erat tutus: leniusq; tempestatis &
classis periculum extimauerunt. Quo simul atq; intus
est itum incredibili foelicitati auster. qui per biduum
flauerat in africanum se uertit. hic subitam commutatio-
nem fortunę uidere liquuit. Qui modo sibi timuerant:
hos tutissimus portus recipiebat. Qui nostris nauibus pe-
riculum intulerant: de suo timere cogebantur. Itaq;
tempore commutato: tempestas & nostros texit & naues
rhodias afflixit: ita ut ad unam omnes rostrate nūme-
ro xvi. eliderentur: & naufragio interirent: & ex ma-
gno remigum propugnatorumq; numero pars ad scopu-
los allissa interficeretur: pars a nostris distraheretur.
Quos omnes conseruatos cesar. domum remisit. Nostre
naues due tardius cursu confecto in noctem coniectę
ignorarent: quem locum reliquę cepissent. contra lis-
sum in ancoris constiterunt. Has scaphis minoribusq;
nauigijs compluribus sumptis octacilius crassus qui lis-
si preerat expugnare parabat: simul de deditioe eorum
agebat: & incolumitatem deditis pollicebatur. Harum al-
tera nauis. cc. xx. ex legione tironum substulerat: alte-
ra ex ueterana paulo minus. cc. His cognosci licuit quā-
tum esset hominibus presidij inani fortitudine. Tirones
enim multitudine nauium perterriti & salo nauseaq;
confecti iure iurando accepto: nihil iis nocituros hostes
se octacilio dediderunt. Qui omnes ad eum producti
contra religionem iurisiurandi: in eius conspectu crude-

lissime interficiuntur. At ueterane legionis milites ite
 conflictati & tempestatis & sentinae uitij: neq; ex pri-
 tina uirtute remittendum aliquid putauerunt: sed trac-
 tandis conditionibus & simulatione deditiois extracto
 primo noctis tempore gubernatorem in terram nauez
 eicere cogunt. Ipsi idoneum locum nacti reliquam noc-
 tis partem ibi confecerunt: & luce prima missis ad eos
 ab Octacilio equitibus qui eam partem orae maritimae
 obseruabant circiter cccc. quinq; eos armati ex pre-
 sidio secuti sunt: se defenderunt. & non nullis eorum
 interfectis: incolumes se ad nostros receperunt. Quo facto
 conuentus cuiusdam romanorum qui lissum optinebant
 quod oppidum iis antea cesar attribuerat: muniendūq;
 curauerat. Antonium recepit: omnibusq; rebus iuuit.
 Octacilius sibi timens oppido fugit & ad pompeium perue-
 nit. Ex omnibus copijs Antonius quarum erat summa
 ueteranarum trium legionum uniusq; tironum & eq-
 tum dccc. plerasq; naues in italiam remittit ad reliqs
 milites equitesq; transportandos. Pontones quod est
 genus nauium gallicarum lissi relinquit: hoc consilio
 ut si forte pompeius uacuans existimans italiam eo tra-
 iecisset exercitum. Quae opinio erat indita uulgo: ali-
 quam cesar ad insequendum facultatem haberet: nū-
 ciosq; ad eum celeriter mittit: quibus legionibus exer-
 citum exposuisset & quid militum transuexisset. Haec
 eodem fere tempore cesar atq; pompeius cognoscunt:
 nam praeteruectas apolloniam dyrachiumq; naues uide-
 rant. Ipsi iter secundum eas direxerant. Sed quo esset
 et delate primis diebus ignorabant. Cognitaq; re di-
 uersa sibi ambo consilia capiunt. Cesari ut q̄ primū

se cum Antonio coniungerat. Pompeius ut uenientibus
in itinere se opponeret: & sic imprudentes ex insidijs
adoriri posset. Eodemq; die uterq; eorum ex castris stati-
uis a flumine tapso exercitum educunt. Pompeius clam
& noctu. Caesar palam atq; interdiu. sed cesari circuitu
maiore iter erat longius aduerso flumine: ut uado tran-
sire posset. Pompeius quia expedito itinere flumenei tra-
seundum non erat: magnis itineribus ad antonium co-
tendit: atq; ubi cum appropinquare cognouit: idoneu
locum nactus: ibi copias collocauit: suosq; omnes castris
continuit: ignesq; fieri prohibuit: quo occultior esset
eius aduentus. Hec ad antonium statim per grecos de-
feruntur. Illis missis ad cesarem nuncijs unum die
se se castris tenuit. Altero die ad eum peruenit caesar.
Cuius aduentu cognito pompeius: ne duobus circulude-
retur. exercitibus ex eo loco discedit: omnibusq; copijs
ad sparthagum dyrachiumq; peruenit: atq; ibi ido-
neo loco castra ponit. His temporibus Scipio detrimen-
tis quibusdam circa montem auianum acceptis impe-
ratorem sese appellauerat. Quo facto ciuitatibus tyrann-
nisq; magnas imperauerat pecunias. item a publicanis
sue prouincie debitam pecuniam biennii exegerat: &
ab eisdem insequentis anni mutuum perceperat: equi-
tesq; toti prouincie imperauerat. Quibus coactis finitimis
hostibus parthis post se relictis qui paulo ante. M. crassu
imperatorem interfecerant: & M. bibulum in obsidio-
ne habuerant: legiones equitesq; ex Syria deduxerat:
summaq; cum sollicitudine ac timore parthici belli
in prouinciam cum uenisset: ac nonnulle militum
uoces tum audirentur. sese contra hostem si duceret.

ituros contra ciuem & consulem arma non laturos. De-
 ductis pergarnum atq; in locupletissimas urbes in hiber-
 na legionibus maximas largitiones fecit & confirmando-
 rum militum causa diripiendas uis ciuitates dedit. Inte-
 rim acerbissime imperatę pecunię tota prouincia exige-
 bantur. Multa preterea generatim ad auariciam ex-
 cogitabantur. In capita singula seruorum ac liberorum
 tributum imponebatur. Columnaria. ostiaria. frumē-
 tum milites: arma remiges: tormenta: uestire im-
 perabantur: cuius rei nomen reperiri poterat. hoc sa-
 tis esse ad cogendas pecunias uidebatur. Non solum
 urbibus sed pene uicis castellisq; singulis cum impe-
 rio prescribentur. Qui horum quid acerrime cru-
 delissimeq; fecerat: is & uir & ciuis optimus habebatur.
 Erat plena lictorum & imperiorum prouincia differ-
 ta preceptis atq; exactoribus: qui preter imperatas
 pecunias suo etiam priuato imperio compendioq; ser-
 uiebant. Dictabant enim se domo patriaq; expulsos:
 omnibus necessarijs egere rebus: ut honesta prescrip-
 tione rem turpissimam tegerent. Accedebant ad hec
 grauissime usure: quod in bello plerumq; accidere cō-
 sueuit uniuersis imperatis pecunijs. Quibus in rebus
 prolationem diei donationem esse dicebant. Itaq;
 es alienum prouincię eo biennio multiplicatum
 est. neq; minus obeam causam ciuibus ro. eius pro-
 uincię sed in singulos conuentus singulasq; ciuitates
 certa pecunię imperabantur. mutuasq; ex illa & se
 consulto exigi dictabant. publicanis uti in sorte
 fecerant insequentis anni uestigal promittunt. Pre-
 terea ephesi a fano dianę depositas antiquitus pecunias.

Scipio tolli iubebat: ceterasque eius diei statuas. cum in fa-
rum uentum esset adhibitis compluribus ordinis sena-
torij quos aduocauerat Scipio: littere ei redduntur a
pompeio: mare transisse cum legionibus cesarem: prope-
raret ad se cum exercitu uenire: omniaque quos haberet.
His litteris acceptis: quos aduocauerat dimittit. Ipse iter
macedoniam parare incipit. paucisque post diebus est
profectus. Hec res ephesie pecunie salutem attulit. Ce-
sar antonij exercitu coniuncto: deducta orico legione
quam tuende oris maritimae causa posuerat: temptan-
das sibi prouincias longiusque procedendum existima-
bat: & cum ad eum legati uenissent ex thesalia
etholiaque qui presidio nullo pollicerentur: earum ge-
tium ciuitates imperata facturas. L. cassium longinum
cu legione tironum qui appellabatur xxvii atque eq-
tibus. cc. in thesaliam & c. caluissium sabinum cum
cohortibus quinque paucisque equitibus in etholiam misit
maxime eo quod erant propinque regiones de re fru-
mentaria ut prouiderent. hortatus est. Cn. domitiu-
caluinum cum legionibus duabus xi. & xii. & equi-
tibus. d. in macedoniam proficisci iussit. Cuius prouin-
ciae ab ea parte que libera appellabatur. menedem-
princeps earum regionum missus legatus omnium
suorum excellens studium profitebatur. Ex his calui-
sius primo aduentu summa etholorum receptus uolu-
tate presidij aduersariorum calidone & naupecto re-
lictus omni etholia potitus est. Cassius in thesalia cu
legione peruenit. Hic cum essent factiones duae uaria
uoluntate ciuitatum mitebantur. hegesaretus uete-
ris homo patientiae pompeianis rebus studebat. Petre-

ius summe nobilitatis adolescens suis ac suorum opibus
 celarem enixe iuuabat. Eodemq; tempore domitius in
 macedoniam uenit: & ad eum cum frequentes ciuita-
 tum legiones conuenire cepissent nunciatum est ad-
 esse scipionem cum legione magna opinione & fama
 omnium: nam plerunq; in nouitate fama antecedit.
 Hic nullo in loco macedonię moratus magno impetu cō-
 tendit ad domitium & cum ab eo milibus passuum xx.
 abfuisset: subito se ad cassium longinum in thesalia
 conuertit. Hoc ideo celeriter fecit: ut simul adesse &
 uenire nunciaretur: & quo iter expeditius faceret
 M. fabonium ad flumen Alemonem quod macedo-
 niam à thesalia diuidit cum cohortibus octo prae-
 sidio impedimentis religionis reliquit: castellumq; ibi
 muniri iussit. Eodem tempore equitatus regis cocti
 ad castra cassij aduolauit: qui circum thesaliam esse
 consueuerat. Tum timore perterritus cassius cognito
 scipionis aduentu: uisq; equitibus quos scipionis
 esse arbitrabatur ad montes se conuertit qui the-
 saliam cingunt: atq; ex iis locis abrachiam uersus
 iter facere cepit. At scipionem properantem sequi
 litterę sunt consecute à M. fauonio: domitium cū
 legionibus adesse: neq; se presidium ubi constitutus
 esset sine auxilio scipionis tenere posse. Quibus lit-
 teris acceptis consilium scipio uterq; commutat: cas-
 sium sequi desistit. Fauonio auxilium facere conten-
 dit. Itaq; die ac nocte continuo itinere ad eum per-
 uenit: tam opportuno tempore ut simul domitiani
 exercitus puluis cerneretur: & primi antecursores
 scipionis uiderentur. Ita cassio industria domitij

fauonio. Scipionis celeritas salutem attulit. Scipio castris
statutis biduo moratus ad flumen quod inter eum & do-
mitij castra fluebat alifacani tercio die prima luce exer-
citus uado transducit: & castris positus postero die ma-
ne copias ante frontem castrorum struit. Domitius
tum quoque sibi tantum non putauit: quin productis
legionibus prelio decertaret. Sed cum esset inter
bina castra campus circa mil passuum. VI. Domi-
tius castris scipionis aciem suam subiecit. Ille a
uallo non discedere perseuerauit. At tamen egre re-
tentis domitiani militibus est factum ne prelio conte-
deretur: & maxime quod riuus difficilibus ripis sub-
iectus castris scipionis: progressus nostrorum impedi-
ebat. Quorum studium alacritatemque pugnandi
cum cognouisset scipio suspicatus fore ut postero
die aut inuitus dimicare cogeretur: aut magna
cum infamia in castris se contineret: qui magna ex-
pectatione uenisset. Temere progressus turpem habuit
exitum: & noctu neque clamatis quidem uasis flumen
transiit: atque in eadem partem ex qua uenerat rediit: ibi-
que prope flumen edito natura loco castra posuit. Paucis
diebus interpositis noctu insidias equitum collocauit: que
in loco superioribus fere diebus nostri pabulari consue-
uerant: & cum quotidiana consuetudine. Quarus
prefectus equitum domitij uenisset: subito illi ex insidijs
consurrexerunt. Sed nostri fortiter eorum impetum
tulerunt: celeriterque ad suos quisque ordines rediit: atque
ultra uniuersi in hostes impetum fecerunt. Exiis circi-
ter Lxxx interfectis: reliquis in fugam coniectis duo-
bus amissis in castra se receperunt. His rebus gestis domi-

tual sperans scipionem ad pugnam elici posse. simulavit sese
 angustijs rei frumentarię adductum castra mouere. ua-
 sisq; militariq; more conclamatij progressus mil. iii. in loco
 idoneo & occulto omem exercitum equitatumq; colloca-
 uit. Scipio ad sequendum paratus equitatum magnaq;
 partem ad explorandum iter domitij & cognoscendum
 premisit. Quicum essent progressi primęq; turme insidi-
 as intrauissent: ex fremitu equorum illata suspitione
 ad suos se recipere ceperunt. Quiq; hos sequebantur cele-
 rem eorum receptum conspicati restiterunt. Hostri cog-
 nitij hostium insidijs: ne frustra reliquos expectarent duas
 nacti turmas exceperunt. In iis fuit. m. opimius. p. r. eques.
 Reliquos omnes eorum turmarum aut interfecerunt: aut
 captos ad domitium deduxerunt. Deductis orę mariti-
 me cesar presidij: ut supra demonstratum est: tres co-
 hortis orici oppidi tuendi causa reliquit: iisdemq; custo-
 diam nauium longarum tradidit: quas ex italia tra-
 duxerat. huic officio oppidoq; cantruię legatus preerat.
 Is naues nostras in timore in partem post oppidum redu-
 xit: & ad terram deligauit: faucibusq; portus nauem one-
 rariam summersam obiecit: & huic alteram coniunxit:
 super quas turrem effectam ad ipsum introitum portus
 opposuit & militibus compleuit: tuendamq; ad omnes
 repentinos casus tradidit. Quibus cognitis rebus. C. N.
 pompeii filius qui classi egyptiace preerat ad oricum
 uenit: summersamq; nauem remulco multisq; conten-
 dens funibus abduxit: atq; alteram nauem que erat
 ad custodiam ab acilio posita pluribus aggressus nau-
 bus in quibus ad libram fecerat turres: ut ex superio-
 ri pugnans loco: integrosq; defatigatis summittens,

111
& reliquis partibus simul ex terra scalis & classe moenia oppidi temptans: uti aduersariorum manus diducere labore & multitudine telorum nostros uicit: defectisque defensoribus qui omnes scaphis excepti refugerant: etiam nauem expugnauit. Eodemque tempore ex altera parte molem tenuit naturalem obiectamque pene insulam contra oppidum effecerat. Quattuor biremes subiectis scutulis impulsas noctibus in ulteriorem partem transduxit: ita ut utraque parte naues longas aggredereetur. quae erant deligatae ad terram atque inanes quattuor ex iis adduxit: reliquas incendit. Hoc confecto negotio. D. Lelium ab asiatica classe abductum reliquit: qui comestus biblide atque mantinea importari in oppidum prohibebat. Ipse Lipsum profectus: naues onerarias triginta a. m. antonio relictas intra portum aggressus omnes incendit. Lipsum expugnare conatus: defendentibus ciuibus roqui eius conuentus erant: militibusque quos presidij causa miserat. Cesas triduum moratus paucis in oppugnatione amissis: re infecta inde discessit. Cesas postquam pompeium ad asperagum esse cognouit: eodem cum exercitu profectus: & expugnato in itinere oppido patinorum in quo pompeius presidium habebat: tertio die in macedoniam ad pompeium peruenit: iuxtaque castra posuit: & postridie eductis omnibus copijs acie instructa decernendi potestatem pompeio fecit. Vbi illum suis locis se tenere animaduertit: reducto in castra exercitu: aliud sibi consilium capiendum existimauit. Itaque postero die omnibus copijs magno circuitu difficili angustoque itinere dyrachium profectus est: sperans pompeium aut

dyrachium compelli: aut ab eo intercludi posse: quod omnem commeatum totiusq; belli apparatus eo contulisset ut accidit. Pompeius enim primo ignorans eius consilium: quod diuerso ab ea regione itinere profectum uidebat: angustijs rei frumentarijs compulsum discessisse existimabat. Postea per exploratores certior factus: postero die castra mouit: breuiore itinere se occurrere ei sperans. Quod fore suspicatus cesar: militesq; adhortatus: ut equo animo labore ferrent: parua parte noctis itinere intermisso: mane dyrachium uenit. Cum primum agmen pompeii procul cerneretur: tum ibi castra posuit. Pompeius interclusus dyrachio: ubi propositum tenere non potuit: secundo usus consilio: edito loco qui appellatur petra: aditumq; habet nauibus mediocrem: atq; eas a quibusda protegit uentis castra communit. Eo partem nauium longarum conuenire: frumentum commeatumq; ab asia atq; omnibus regionibus quas tenebat comportari imperat. Cesas longius bellum ductum iri existimans: & de italicis commeatibus desperans: quod tanta diligentia omnia litora a pompeianis tenebantur: classesq; ipsius quas hieme in sicilia: gallia: italia fecerat morabantur in epirurum rei frumentarijs causa. Q. tullium & L. canuleium legatum misit: quodq; ee regiones aberant longius locis certis horrea constituit: uecturasq; frumenti frutimis ciuitatibus descripsit. Item lipso parathinisq; & omnibus castellis quod esset frumenti conquiri iussit. Id erat perexiguum cum ipsorum agrorum natura quod sunt aspera et montuosa: ac plerunq; frumento utuntur importato.

tum quod pompeius hæc providebat & superioribus diebus præde loco paratissimos habuerat frumentumq; omne conquistum spoliatis effossisq; eorum domibus per equites comportatur. Quibus rebus cognitis cesar consilium capit ex loci natura. erant enim circum castra pompeii pmulti editi atq; asperi colles. hos primum presidis tenuit. castellaq; ibi communit. Inde ut loci cuiusq; natura ferebat. ex castello in castellum perducta munitione circumvallare pompeium instituit. Hæc expectans qd angusta re frumentaria uteretur: qd q; pompeius multitudinem equitum ualebat: quo minore periculo undiq; frumentum commeatumq; exercitui supportare posset. Simul uti pabulatione pompeium prohiberet. equitatumq; eius ad rem gerendam inutilem efficeret. Tertio ut auctoritatem qua ille maxime apud exterarum nationes niti uidebatur minueret: cum fama per orbem terrarum percrebuisset illum à cesare obsideri: neq; audere prælio dimicare. Pompeius neq; à mari dyrachioq; discedere uolebat: quod omnem apparatus belli. tela: arma: tormenta illi collocauerat: frumentumq; exercitui nauibus supportabat. Neq; munitiones cesaris prohibere poterat: nisi prælio decertare uellet: quod eo tempore statuerat non esse faciendum. Relinquebatur ergo ut extremam rationem belli sequens q; plurimos colles occuparet. Et quoniam latissimas regiones presidis teneret: cesarisq; copias q; maxime posset distineret: idq; accidit: castellis cum uiginti quattuor effectis. xv. mil. passuum in circuitu amplexus hoc spatio pabulabantur: multaq; erant intra eum locum manufacta: quibus interu

iumenta pascerentur. Atque ut nostri perpetuas muni-
 tionēs uidebant perductas ex castellis in proxima cas-
 tella ne quo loco exiungerent pompeiani & nostros
 post tergum adorirentur timebant. Ita illi in minore
 spatio perpetuas munitiones efficiebant: ne quo loco
 nostri intrare atque ipsos a tergo circumuenire possent.
 Sed illi operibus uincebant: quod & numero militum pres-
 tabant. & interiore spatio minorem circuitum habebat
 que cum erant loca cesari capienda. & si prohibere pompe-
 ius totis copijs & dimicare non constituerat: tamen suis
 locis sagittarios funditoresque mittebat: quorum magnum
 habebat numerum: multique ex nostris uulnerabantur. ma-
 gnusque inceserat timor sagittarum: atque omnes fere mili-
 tes aut ex coctis aut ex centonibus aut ex coriis tunicas
 fecerant aut tegumenta: quibus tela uitarent in occupa-
 dis presidijs: magnaque ut uterque utebatur. Cesar ut quae an-
 gustissime pompeium contineret. Pompeius ut plurimos
 colles quae maximo circuitu occuparet: crebraque ob eam ca-
 usam prelia fiebant. In iis cum legio cesaris viii presidium
 quoddam occupauisset & munire cepisset: huic loco pro-
 pinquum & contrarium collem pompeius occupauit: nos-
 trosque opere prohibere coepit: & cum una ex parte prope
 equum aditum haberet primum sagittarijs funditoribusque
 circumiectis: postea leuis armature magna multitudine
 missa tormentisque prolatis: munitiones impediabat: neque
 erat facile nostris uno tempore propugnare & munire.
 Cesar cum suos ex omnibus partibus uulnerari uideret:
 recipere se statim iussit & loco excedere: erat per decli-
 ue receptum. Illi autem hoc acrius instabant: neque re-
 gredi nostros patiebantur: quod timore adducti locum

Relinquere uidebantur. Dicitur eo tempore glorians apud
suos pompeius dixisse non recusare se quin nullius usus
imperator existimaretur. sine maximo detrimento le-
giones cesaris sese recepissent inde quo temere essent
egresse. Cesar receptui suorum timens crates ad extre-
mum tumultum contra hostem proferri & aduersas lo-
cari inter has mediocri latitudine fossa tectis militibus
obduci iussit. locumq; in omnes partes q; maxime impe-
diri. Ipse idoneis locis funditores instruxit ut presidio nostris
se recipientibus essent. His rebus completis legiones reduci
iussit. Pompeiani hoc insolentius atq; audacius nostros pre-
mere & instare coeperunt. cratesq; pro munitione ob-
iectas propulerunt. ut fossas transcenderent. Quod cum
animaduertisset Cesar. ueritus ne non reducti sed re-
iecti uiderentur. maiusq; detrimentum caperetur.
a medio fere spatio suos per antonium qui ei legioni
preerat cohortatus tuba signum dari. atq; in hostes impetu
fieri iussit. Milites legionis non subito conspicati pila
coniecerunt. & ex inferiore loco aduersus pilum inci-
tati cursu precipites pompeianos egerunt. quibus ad re-
cipiendum crates directe longioriq; obiectu & institu-
te fosse magno impedimento fuerunt. Nostri uero qui
satis habebant sine detrimento discedere compluribus
interfectis quinque omnino suorum amissis quietissime
se receperunt. pauloq; circa eum locum morari alijs
comprehensis collibus munitiones perfecerunt. Erat
noua & inusitata belli ratio. cum tot castellorum
numero tantoq; spatio & tantis munitionibus & ta-
to obsidionis genere tum etiam reliquis rebus. nam
quicumq; alterum obsidere conati sunt proculsos atq;

infirmos hostes adhorti aut prelio superatos aut aliqua of-
 fensione permotos continuauerunt: cum ipsi numero militum
 equitumque prestarent. Causa autem obsidionis hec fere
 esse consuevit: ut frumento hostes prohibeantur: at con-
 tra integras atque incolumes copias cesar. inferiores mi-
 litum numero continebat: cum illi omnium rerum co-
 piam abundarent. Quotidie enim magnus undique
 nauium numerus conueniebat que commeatum
 supportarent: neque ullus flare uentus poterat: quin ali-
 qua ex parte secundum cursum haberet. Ipse autem con-
 sumptis omnibus longe lateque frumentis summis erat
 angustijs. Sed tamen hec singulari patientia milites fere-
 bant: recordabantur enim eadem se superiore anno
 in hispania perpeffos labore & patientia maximum
 bellum confecissent: meminerat ad alexiam magna
 se inopiam perpeffos: multo etiam maiorem ad auari-
 cum maximarum gentium se uictores discessisse:
 non illis ordeum cum daretur: non ligumina
 recusabant. Tecus uero cuius rei summa erat ex epi-
 ro copia magno in honore habebant. Est etiam genus
 radicis inuentum ab iis qui fuerant cum ualeribus
 quod appellatur chara quod admixtum lacte mul-
 tum inopiam leuat. Id similitudinem panis efficiebat:
 eius erat magna copia. Ex hoc effectos panes cum in
 colloquijs pompeiani famem nostris obiecerent: uul-
 go in eos iaciebant: ut spem eorum minuerent.
 Lang frumenta maturas cere incipiebant: atque ipsa
 spes inopiam sustentabat: quod celeriter se ha-
 bituros inopiam confidebant: Crebreque uoces mi-
 litum in uigilijs colloquijsque audiebantur. Prius

se cortice & arboribus uicturos q̄ pompeium e manibus
dimissuros. libenter etiam ex perfugis cognoscebat. equos
eorum tolerari. Reliqua uero iumenta interiisse. Vt at̄
iplos ualitudine non bona cum angustijs loci & odo-
re tetro ex multitudine cadauerum. & quotidianis
Laboribus insuetos operum tum aque sum̄a inopia
affectos: Om̄ia enim flumina & que omnes riuos q̄
ad mare pertinebant. Cesar. enim ea uerterat. aut
magnis operibus obstruxerat. atq; ut erant loca mō-
tuosa & aspectus angustie uallium: has publicis inter-
ram dimissis preseperat. terramq; aggerat ut aqua
contineret. Itaq; illi necessario loca sequi demissa ac pa-
lustria & puteos fodere cogebantur. atq; hunc labore
ad quotidiana opera addebant. Qui tamen fontes a q̄
busdam presidijs aberant longius & celeriter estibus
exarescebant. At cesaris exercitus optima ualetudine
summaq; aque copia utebatur. tum comneatus om-
ni genere preter frumentum abundabat. quibus quo-
tidie melius subterere tempus maioremq; spem ma-
turityte frumentorum proponi uidebant. In nouo
genere belli noue ab utrisq; bellandi rationes reperie-
bantur. Illi cum animaduertissent ex ignibus nocte
cohortes nostras ad munitiones nostras excubare. silē-
tio aggressi. uniuersas intra multitudinem sagittas
coniiciebant. & se confestim ad suos recipiebant. Qui-
bus rebus nostri usu docti. hec reperiebant remedia. ut
alio loco ignes facerent. Interim certior factus. P. Silla
quem discedens castris prefecerat cesar. auxilio cohorti
uenit cum legionibus duabus. cuius aduentu facile
sunt repulsi pompeiani. neq; uero conspectum aut

impetum nostrorum tulerunt primisque deiectis reliquos
 euerterunt & loco cesserunt. Sed insequentes nostros ne
 longius prosequerentur. Silla reuocauit atque pluribus exis-
 timant: si acrius insequi bellum uoluisset: eo die potuis-
 se finire. Cuius consilium reprehendendum non uidetur.
 Alii enim sunt legati partes atque imperatoris. Alter om-
 nia agere ad prescriptum: alter libere ad summam re-
 rum consulere debet. Silla a caesare castris relictus
 liberatis suis hoc fuit contentus neque prelio decertare
 uoluit. Quae res ante fortasse aliquem reciperet casum:
 ne imperatorias sibi partes sumplisse uideretur. Pompeia-
 nis magnam res ad receptum difficultatem afferebat.
 Nam ex iniquo progressi loco in summo constiterant. si
 per decliue sese reciperent: nostros ex superiore insequen-
 tes loco uerebantur: neque multum ad solis occasum sup-
 erat. Saepe enim conficiendi negocij prope in nocte
 rem duxerant: ita necessario atque ex tempore capto
 consilio pompeius tumulum quendam occupauit: qui
 tantum aberat a nostro castello: ut tellum tormentu-
 ue missum adigi non posset. hoc consedit loco: ac eum
 communiuit: omnesque ibi copias continuit. Eodem
 tempore duobus praeterea locis pugnatum est: nam
 plura castella pompeius pariter distinende manus ca-
 temptauerat: ne ex proximis praesidijs succurri posset.
 Vno loco uolcatius tullus impetum legionis sustinuit
 cohortibus tribus atque eam loco depulit. altero germa-
 ni munitiones nostras egressi compluribus interfec-
 tis sese ad suos incolumes receperunt. Ita uno die .vi.
 prelijs factis: tribus ad dyrachium: tribus ad muni-
 tiones: cum horum omnium ratio haberetur. ad

duorum milia numero ex pompeianis occidisse reperiebatur: euocatos & manipulares centurionesq; complures. In eo fuit numero valerius flaccus. l. filius eius: qui pretor asiam obtinuerat: signaq; sunt sex militaria relata: nostri non amplius uiginti omnibus suis prelijs desiderati. Sed in castello nemo fuit omnino militum quin uulnerarentur: quattuorq; ex una legione milites oculos amiserunt: & cum laboris sui periculiq; testimonium afferre uellent: milia sagittarum circiter xxx. in castellum coniecta cesari numerauerunt. Scutoq; ad eum relato scene centurionis inuenta sunt foramina. cc xxx. Quem cesar ut erat de se meritis & de re pu. donatum milibus. cc. eris atq; ab octauis ordinibus ad primipilum se transducere pronunciauit. Eius enim ope castellum conseruatum esse ex magna parte constabat: cohortemq; duplici stipendio frumento ue specuarijs militibus donis amplissime donauit. Pompeius noctu magnis additis munitionibus reliquis diebus turrex extruxit in altitudinem pedum. xv. effectis operibus uineis eam partem castrorum obtexit: et quinque intermissis diebus alteram noctem sub nubila nactus extructis omnibus castrorum portis ad impediendum obiectis: tertia in ita uigilia silentio exercitum eduxit: & se in antiquas munitiones recepit. Aetholia acarnania: amphilotis per cass. Longinum & caluisum sabinum ut demonstrauiimus receptis: temptandam sibi achaiam: ac paulo longius progrediendum existimabant. Cesari itaq; eo fusum calenum misit & q. sabinum & cassium cum cohortibus adiungit. Quorum cognito aduentu Rutilius lupus qui achaiam

missus a pompeio obtinebat chium premunire instituit: ut achaiam fusum prohiberet. Calenus de phosthebas & orcomenum de uoluntate ipsarum ciuitatum recepit non nullas urbes per uim expugnauit. Reliquas ciuitates circummissis legationibus amicitia cesaris reconciliare studebat. In his rebus fere erat fufius occupatus. Omibus copijs demceps cesar exercitum in aciem equum in locum produxit. si pompeius prelio decertare uellet: ut pene castris pompeii legiones subiiceret: tantumq; a vallo eius prima acies aberat: uti ne in eam telo tormentoue adigi posset. Pompeius autem cum ut famam opinionem hominum teneret sic pro castris exercitum constituebat: ut tertia acies uallum contingeret: omnisq; eius instructus exercitus telis ex uallo abiectis protegi posset. Hec cum in achia atq; apud dyrachium gereretur: Scipionemq; in macedoniam uenisse constaret: non oblitus pristini instituti cesar mittit ad eundem clodium suum atq; illum familiarem quem ab illo traditum initio & commendatum in suorum necessariorum numero habere instituerat. huic dat litteras mandataq; ad eum quorum hec erat summa. sese omnia de pace expertum: nihil adhuc arbitrari uitio factum eorum quos esse auctores eius rei uoluisset: qd sua mandata perferre nunc opportuno tempore ad pompeium ueretur. Scipionem ea esse auctoritate: ut non solum libere que probasset exponere: sed etiam ex magna parte compellere atq; errantem regere posset. preesse autem suo nomine exercitui: ut preter auctoritatem uires quoq; ad coercendum haberet.

Quod si fecisset quietem italicis pacem provinciarum salutem imperio uim omnes acceptam relatuuros. Hec ad eum mandata clodius refert. Ac primis diebus ut uidebatur libenter auditus reliquis ad colloquium non admittitur. Castigato Scipione a fauonio ut postea confecto bello reperiebamus: infectaq; re sese ad cesarem recepit. Cesar quo facilius equitatu pompeianum ad dyrachium contineret: & pabulatione prohiberet: aditus duos quos esse angustos demonstrauimus: magnis operibus premuniuit: castellaq; iis locis posuit. Pompeius ubi nihil proficere equitatu cognouit: paucis intermissis diebus rursus eum nauibus ad se intra munitiones recipit. Erat summa inopia pabuli adeo ut folijs ex arboribus stricis et teneris arundinum radicibus contusis equos aleret. Frumenta enim que fuerant intra munitiones lata consumpserant: & cogebantur corcyra atq; acarnania longo interiecto nauigationis spatio pabulum supportare: quoq; erat eius rei minor copia ordeo ad augere: atq; his rationibus equitatum tolerare. Sed postq; non modo ordeum pabulumq; omnibus in locis: herbeque defecte: sed etiam fructus ex arboribus deficiebant: corruptis equis macie: conandum sibi aliquid pompeij de eruptione existimauit. Erant apud cesarem ex equitum numero allobroges duo fratres Roscellus & egus: adbuccilli filij qui principatum in ciuitate multis annis obtinuerat: singulari uirtute homines. Quorum opera cesar omnibus gallicis bellis optima fortissimaq; erat usus. His domi ob has causas amplissimos magistratus mandauerat: Atq; eos extra

177

ordinem in senatum legendos curauerat: agrōsq; in
gallia ex hostibus captos: premiāq; rei pecuniarię ma-
gna tribuerat: locupletēsq; ex gentibus fecerat. Hi prop-
ter uirtutem non solum apud cęsarem in honore erāt:
sed etiam apud exercitum cari habebantur. Sed freti a-
micitia cęsaris & stulta ac barbara arrogancia elati des-
piciebant suos: stipendiumq; equitum fraudabant: &
prędam omnem domum auertebant. Quibus illi
rebus permoti uniuersi cęsarem adierunt: palamq;
de eorum iniurijs sunt questi: & ad cętera addide-
runt falsum ab iis equitum numerum deferri quo-
rum stipendium auerterent. Cęsar neq; tempus il-
lud animaduersionis esse existimans: & multa uirtu-
ti eorum concedens rem totam distulit: illos secre-
to castigauit: quod questui equites haberent: mo-
nuitq; equites: ut ex sua amicitia omnia expectarēt:
& ex pręteritis suis officijs reliqua sperarent. Magnā
tamen hę res offensionem & contemptionem ad om-
nes attulit. Idq; ita esse tum ex aliorum obiectatio-
nibus: tum etiam ex domestico iudicio atq; animi
conscientia intelligebant. Quo pudore adducti: &
fortasse non se liberari: sed in aliud tempus seruari
arbitrati discedere a nostris: & nouam temptare
fortunam: nouasq; amicitias experiri constituerūt.
Et cum paucis colloquuti clientibus suis quibus tantū
facinus comittere audebant primum conati prę-
fectum eq. caium uolufenum interficere: ut
postea bello confecto cognitum est: ut cum mi-
nere aliquo pfugisse ad pompeium uideretur.
Postq; id difficultis uisum est: neq; facultas pficie-

di dabatur: quibus maximas potuerunt pecunias mutuari p-
inde ac suis satisfacere: & fraudata restituere uellent
multis coemptis equis ad pompeium transierunt: cum
iis quos sui consilij participes habebant. Quos pompe-
ius quod erant honesto loco nati & instructi liberali-
ter magnaque comitatu & multis iumentis uenerant:
uirique fortes habebantur: & in honore apud cesarem
fuerant: quodque nouum & preter consuetudinem ac-
ciderat: omnia sua presidia circumduxit atque ostentauit.
Nam ante id tempus nemo aut miles aut eques a ce-
sare ad pompeium transierat: cum pene quotidie a po-
peio ad cesarem perfugerent. Vulgo uero uniuersi in e-
piro atque etholia constricti milites: earumque regionum
omnium que a cesare tenebantur. Sed ii cognitis om-
nibus rebus: seu quid in munitionibus perfectum non
erat: seu quid a peritioribus rei militaris desiderari ui-
debatur: temporibusque rerum & spatijs locorum & cul-
todiarum uaria diligentia animaduersa prout cuiusque
eorum qui negocijs preerant: aut natura: aut studium
ferebat: hec ad pompeium omnia detulerant. Quibus
ille cognitis: eruptionisque iam ante capto consilio: ut
demonstratum est: tegmenta galeis milites ex uimi-
nibus facere atque aggerem comportare iubet. His pe-
ractis rebus magnum numerum leuis armaturae
& sagittariorum aggeremque omnem noctique in sca-
phas & naues actuarias imponit: & de media nocte
cohortes Lx. ex maximis castris presidisque deductas
ad eam partem munitionum ducit que pertine-
bant ad mare longissimeque a maximis castris ce-
saris aberant: eodem quas demonstrauimus aggerem

& leuis armaturæ militibus completas quasq; ad dy-
 rachium naues longas habebat mittit: & quid à quo-
 q; fieri uelit præcipit. Ad eas munitiones cesar Len-
 tulum marcellinum questorem cum legione nona
 positum habebat. Huic quod ualitudine minus com-
 moda utebatur: fuluium posthumum adiutorem su-
 miserat. Erat eo loco fossa pedes xv. tantundemq;
 eius ualli agger in latitudine patebat. Ab eo intermis-
 so spatium pedes dc. alter conuersus in contrariam par-
 tem erat uallus humili ore paulo munitione. Hoc enī
 superioribus diebus timens cesar: ne nauibus nostri cir-
 cūuenirentur: duplicem eo loco fecerat uallum: ut
 si anticipiti loco dimicaretur: posset resisti. Sed operū
 magnitudo: & continens omnium dierum labor: quo
 mit pass. in circuitu xviii. munitiones erant comple-
 xus perficiendi spatium non dabat. Itaq; contra ma-
 re transversum uallum qui has duas munitiones
 contingeret: non dum perfecerat. Quæ res nota erat
 pompeio delata per allobroges perfugas: magnūq; nos-
 tris attulit incommodum. Nam ut ad mare cohortes
 nonæ legionis excubierāt: accessere subito prima
 luce pompeiani exercitus: nouisq; eorum aduentus
 extitit. Simulq; nauibus circūuēcti milites in interio-
 rem uallum tela iaciebant: fossæq; aggere compleba-
 tur & legionarij interioris munitionis defensores
 scalis admotis tormentis cuiusq; generis telisq; ter-
 rebantur: magnāq; multitudo sagittariorum ab utra-
 q; parte circūfundebar. multum autem ab ic-
 tu lapidum: quod unum nostris erat telū: ui-
 minea tegmenta galeis imposita defendebant.

Itaque cum omnibus rebus nostri premerentur: atque
egre resisterent: animaduersum est uitium mu-
nitionis: quod supra demonstratum est: atque inter
duos uallos: quod perfectum opus non erat: ma-
re nauibus expositis in aduersarios nostros im-
petum fecerunt: atque ex utraque parte munitione de-
iectos tergauertere coegerunt. Hoc tumultu nunci-
ato: marcellinus cohortes subsidio nostris laboran-
tibus summittit: quae ex castris fugientes conspicia-
te: neque ullo suo aduentu confirmare potuerunt:
neque ipse hostium impetum tulerunt. Itaque quodcumque
addebatur subsidio: id corruptum timore fugientium:
timorem & periculum augebat. hominum enim mul-
titudine receptus impediabatur. In eo praelio cum graui
uulnere esset affectus aquilifer: & a uiribus deficeret:
conspicatus equites nostros hanc ego inquit & uiuus
multos per annos magna diligentia defendi. Et nunc
moriens eadem fide caesari restituo. Nolite obsecro com-
mittere: quod ante in exercitum caesaris non accidit:
ut rei militaris dedecus admittatur. incolumemque
ad eum deferre hoc casu aquila conseruatur: om-
nibus primae cohortis centurionibus interfectis praeter
principem priorem. Iamque pompeiani magna ce-
de nostrorum castris marcellini appropinquabant:
non mediocri terrore illato reliquis cohortibus. M. an-
tonius qui proximum locum tenebat praesidiorum: ea
re nunciata cum cohortibus XII. descendens ex loco su-
periore cernebatur. Cuius aduentus pompeianos com-
pressit nostrosque confirmauit: ut se ex maximo timore
colligerent. Neque multo post caesar significatione per cas-

tella fumo facta: ut erat superioris temporis consuetudo. deductis quibusdam cohortibus ex praesidijs eodem uenit. Qui cognito detrimento cum animaduertisset pompeium extra munitiones egressum: castra secundum mare: ut libere pabulari posset: nec minus aditum nauibus habere commutata ratione belli quoniam propositum non tenuerat iuxta pompeium munire iussit. Qua perfecta munitione: animaduersum est a speculatoribus cesaris cohortes quasdam: quod instar legionis uideretur esse post siluam & inueterata castra duci. Castrorum hic situs erat superioribus diebus: cum se nona legio cesaris obiecisset pompeianis copijs atq; opera ut demonstrauimus circumuinceret: castra eo loco posuit. haec siluam quandam contingebant neq; longius a mari passibus cccc. aberant. Post mutato consilio quibusdam de causis cesar paulo ultra eum locum castra transtulit: paucisq; intermissis diebus eadem haec pompeius occupauebat: & quod eo loco plures erat legiones habiturus: relicto interiore uallo: maiorem adiecerant munitionem: ita minora castra inclusa maioribus castelli atq; arcis locum obtinebant. Item ab angulo castrorum sinistro munitionem ad flumen perduxerat circiter pass. cccc. quo liberius ac sine periculo milites aquarentur: sed is quoq; mutato consilio quibusdam de causis quas commemorari necesse non est: eo loco excesserat: ita complures dies manserant castra: munitiones quidem omnes integre erant. Eo signo legionis illato speculatores cesari renunciant. hoc idem uisum ex superioribus quibusdam

castellis confirmauerant. Is locus aberat nouis pompe-
ii castris circiter pass. d. hanc legionem sperans cesar
se opprimere posse. & cupiens eius diei detrimentum
sarcire. reliquit in opere cohortes duas. que spem
munitionis preberent. Ipse diuerso itinere q̄ potuit oc-
cultissime reliquas cohortes numero xxxiii. in quibus
erat legio nona multis amissis centurionibus. dimi-
nutoq; militum numero ad legionem pompeii castra
q; minora duplici acie duxit. neq; eum prima opinio
fefellit. nam & peruenit priusq; pompeius sentire posset.
& tam & si erant munitiones castrorum magnę. ta-
men sinistro cornu ubi erat ipse celeriter aggressus
pompeianos exuallo deturbauit. Erat obiectus portis
ericius. Hic paulisper pugnatum est. cum irrumpe-
re nostri conantur. illi castra defenderent fortissime
T. pulcione cuius opere proditum exercitum. C. anto-
nii demonstrauius e loco propugnante. sed tamen
nostri uirtute uicerunt. excisq; ericio primo in ma-
iora castra post etiam in castellum quod erat inclu-
sum maioribus castris irruerunt. & quod eo pulsa
legio sese receperat. nonnullos sibi repugnantes inter-
ficiunt. Sed fortuna que plurimum potest tum in
Reliquis rebus. tum precipue in bello paruis momen-
tis magnas rerum commutationes efficit. ut tū acci-
dit. Munitionem enim quam pertingere a castris ad
flumen supra demonstrauius. dextri cesaris cornu
cohortes ignorantia loci sunt secute. cum portā que-
rerent castrorum que eam munitionem esse ar-
bitrarentur. Quod cū esset animaduersum coniunctā
esse flumini protinus iis munitionibus defendente

nullo transcederunt: omnisq; noster equitatus eas
 cohortes est secutus. Interim pompeius hac longa satis
 interiecta mora & re nunciata v. legionem ab opere
 deductam subsidio suis duxit. Eodemq; tempore equita-
 tus eius nostris equitibus appropinquabant: & acies in-
 tructa à nostris qui castra occupauerant cernebatur.
 omnia sunt subito mutata. Pompeiana enim legio
 celeri spe subsidii confirmata ab decumana porta re-
 sistere conatur: atq; ultro in nostros impetum facie-
 bat. Equitatus cesaris quod angusto itinere per aggeres
 ascendebat receptui suo timens initium fuge: dextrū
 cornu quod erat à sinistro seclusum terrore equitum
 animaduerso: ne intra munitionem opprimeretur ex
 parte qua proruebat sese recipiebat: ac pleriq; exiis
 ne in angustias inciderent x. pedum munitionis se
 in fossas precipitant: primisq; oppressis reliqui per horū
 corpora salutem sibi atq; exitum pariebant. Sinistro
 cornu milites cum ex uallo pompeium adesse & suos
 fugere cernerent: ueriti ne angustijs includerentur: cū
 extra & intus hostem haberent: eodem quo uenerāt: re-
 ceptui sibi consulebant: omniaq; erant tumultus timo-
 ris: fuge plena adeo ut cum cesar signa fugientium
 manu prenderent & consistere iuberet: alij dimissis
 equis eundem cursum conficerent. Alij ex metu etiā
 signa dimitterent: neq; omnino quisq; consisteret. His
 tantis malis subsidia succurrebant quo minus omnis
 deleceretur exercitus: quod pompeius insidias timēs
 credo quod hec preter spem acciderant eius qui pa-
 ulo ante ex castris fugientes suos conspexerat mu-
 nitionibus appropinquare aliquādiu non audebat:

equitesq; eius angustis portis atq; iis a cesaris militibus
occupatis ad insequendum tardabantur. Ita parue-
res magnum in utraq; partem momentum habu-
erunt. munitiones enim a castris ad flumen perduc-
te expugnatis iam castris pompeii propam^{q;} expedita
cesaris uictoriam interpellauerunt. Eadem res ce-
leritate insequentium tardata nostris salutem
attulit: duobus his unius diei preliis. Cæsaris desidera-
ti sunt milites dccc. lx. & noti equites ro. cccc. & uiti-
canus gallus senatoris & a placentia. c. & a puteolis
c. & capua. x. sacri uiri & x. tribuni militum & ce-
tusionis xxxii. Sed horum omnium pars magna in
fossis munitionibusq; & fluminis ripis oppressa suor
interrore ac fuga sine ullo uulnere interijt. signaq;
sunt militum amissa xxxii. Pompeius eo prelio im-
perator est appellatus. hoc nomen obtinuit: atq; ita
postea se salutari passus est: qui neq; in litteris quas
scribere est solitus: neq; in fascibus insignia lauree pre-
tulit. At Labienus cum ab eo impetrauisset: ut sibi cap-
tiuos tradi iuberet: omnesq; reductos ostentationis
ut uidebatur causa quo maior perfugis fides habere-
tur: commilitones appellans: & magna uerborum
contumelia interrogans: solerent ne ueterani mi-
lites fugere: in omnium conspectu interficit. His re-
bus tantum fiducia ac sps pompeianis accessit: ut nō
de ratione belli cogitarent: sed uicisse iam sibi uide-
rentur. Non illi paucitatem nostrorum militum nō
iniquitatem loci atq; angustias in preoccupatis cal-
tris & ancipitem terrorem intra extraq; munitiones
non abscisum in duas partes exercitum: cum alter

alteri auxilium ferre non posset: cause fuisse cogitabant. Non
 adhaec addebant non ex concursu acri facto non prelio
 dimicatum sibiq; ipsos multitudine atq; angustijs ma-
 ius attulisse detrimentum q̄ ab hoste accepissent. Non
 deniq; communes belli casus recordabantur: q̄ paruule
 sepe cause uel falsa suspiciones uel terroris repenti-
 ni uel obiecte legionis magna detrimenta intulisset:
 quotiens uel culpa ducis uel tribunitio in exercitum
 esset offensum. Sed proinde ac si uirtute uicisset: neq;
 ulla commutatio rerum posset accidere: per orbem
 terrarum fama ac litteris uictoriam eius diei con-
 celebrabant. Cesar a superioribus consilijs depulsus:
 omnem sibi commutandam belli rationem existima-
 uit. Itaq; uno tempore presidijs omnibus deductis & op-
 pugnacione dimissa: coactosq; in unum locum exerci-
 tu: contionem apud milites habuit: hortatusq; est
 ne ea que accidissent grauius ferrent: ne ue ijs
 rebus terrerentur: multisq; secundis prelijs unum
 aduersum & id mediocre opponerent: habenda fortu-
 ne gratiam quod italiam sine aliquo uulnere ce-
 pissent: quod duas hispanias bellicosissimorum ho-
 minum peritissimis atq; exercitatissimis ducibus pa-
 cauissent: quod finitimas frumentariasq; provincias
 in potestatem redeuissent. Deniq; recordari debere
 qua facilitate inter medias hostium classes opple-
 tis non solum portibus: sed etiam litoribus omnes
 incolumes essent transportati. Si non omnia cede-
 rent secunda fortunam esse industria subleuanda
 quod esset acceptum detrimenti cuiusuis uel exer-
 citus potius q̄ sue culpe debere tribui: locum securu

ad dimicandum dedisse potitum esse se hostium castris
expulisse ac superasse pugnantes. Sed siue ipsorum pe-
turbatio. siue error aliquis. siue etiā fortuna partam
iam presentemq; uictoriam interpellasset. dandam
omnibus operam. ut acceptum incommodum uirtute
sarcirentur. Quod si esset factum detrimentum. in
bonum uerteretur. uti ad gergoniam accidisset. Atq;
is qui ante dimicare timuisset. ultro se prelio offeret.
Hac habita contione nonnullos signiferos ignominia
notauit. ac loco mouit. Exercitui quidem omni tā-
tus incessit ex incommodo dolor. tantumq; studium
infamie sarciente. ut nemo aut tribuni aut cen-
turionis imperium desyderaret. & sibi quisq; etiam pœ-
ne loco grauiores imponeret labores. simulq; omnes
arderent cupiditate pugnandi. Cum superioris etiā
ordinis nonnulli ratione permoti. manendum eo loco
& rem prelio committendam existimarent. contra ea
cesar. neq; satis militibus perterritis confidebat. spatiūq;
interponendum ad recreandos animos putabat. Relic-
tisq; munitionibus. magno opere rei frumentarie time-
bat. Itaq; nulla interposita mora. sauciorum modo
& egrorum habita ratione. impedimenta omnia silē-
tio prima nocte ex castris apolloniam premisit. ac cō-
quiescere ante iter factum uetuit. His una legio mis-
sa presidio est. His explicitis rebus duas in castris legio-
nes retinuit. Reliquas de quarta uigilia compluribus
portis eductas eodem itinere premisit. paruoq; spatio
intermisso. ut & militare institutum seruaretur. &
ne citissima eius profectio cognosceretur. conclama-
ri iussit. statimq; egressus & nouissimum agmen cō-

secutus. celeriter e conspectu castrorum discessit. Neque
 uero pompeius cognito consilio eius: moram ullam ad
 insequendum intulit: sed eadem spectans si itinere im-
 peditos & perterritos deprehendere posset: exercitum
 ex castris eduxit: equitatumque premisit ad nouissimum
 agmen demorandum: neque consequi potuit. quod mit-
 tum expedito itinere antecesserat cesar. Sed cum
 uentum esset ad flumen genusum quod ripis erat
 impeditum: consecutus equitatus nouissimos proelio
 detinebat. Huic suos cesar equites opposuit: expeditos-
 que antesignarios admisit. cccc. qui tantum profe-
 cerunt: ut equestri proelio commisso pellerent omnes:
 compluresque interficerent: ipsique incolumes se ad agmen
 reciperent. Confecto iusto itinere eius diei quod pro-
 posuerat cesar: traditoque exercitu flumen genusum
 ueteribus suis in castris contra Sparagium con-
 sedit: militesque omnes intra uallum castrorum con-
 tinuit: equitatumque per causam pabulandi emissum:
 confestim decumana porta in castra se recipere
 iussit. Simili ratione pompeius confecto eiusdem
 diei itinere: in suis ueteribus castris ad asparagium
 consedit: eiusque milites quod ab opere integris mu-
 nitionibus uacabant: alij lignandi pabulandi que ca-
 longius progrediebantur: alij quod subito consilium
 profectionis ceperant: magna parte impedimentorum
 & sarcinarum relicta ad hec repetenda inuitati pro-
 pinquitate superiorum castrorum: depositis in contu-
 bernio armis uallum relinquebant. Quibus ad sequen-
 dum impeditis: cesar quod fore prouiderat: meri-
 diano fere tempore signo profectionis dato exercitum

educit: duplicatq; eius diei itinere viii. mil pass ex eo loco
procedit. Quod facere pompeius discessu militum non po-
tuit. Postero die cesar similiter premissis prima nocte
impedimentis: de quarta uigilia ipse egreditur: ut si qua
esset imposita dimicandi necessitas: subitum casum expe-
dito exercitu subiret. Hoc idem reliquis fecit diebus. Qui-
bus rebus perfectum est: ut altissimis fluminibus atq; im-
peditissimis itineribus nullum acciperet incommodū. Pom-
peius enim primi diei moram illata & reliquorum dierum
frustra labore suscepto: cum se magnis itineribus extēde-
ret: & progressos consequi cuperet: quarta die finem se-
quendi fecit: atq; aliud sibi consilium capiendum exti-
mauit. Cesari ad saucios deponendos: stipendium exer-
citus dandum: socios confirmandos: presidium urbibus
relinquendum necesse erat adire apolloniam: sed his
rebus tantum temporis tribuit: quantum erat propē-
ti necesse: timensq; domicilio ne aduentu pompeii occu-
paretur: ad eum omni celeritate & studio incitatus
ferebatur. Totius autem rei consilium his rationibus ex-
plicabat: ut si pompeius eodem contenderet: abduc-
tum illum amari: atq; ab iis copiis quas dyrachii
comparauerat frumento ac commeatu abstractum
pari conditione belli secum decertare cogeret. Sin in
italiam transiret coniuncto exercitu cum domicilio
per illiricum italis subsidio proficisceretur. Si apol-
loniam oricumq; oppugnaret: & si omni mariti-
ma ora excludere conaretur: oblesso tamen scipio-
ne necessario illum suis auxilium ferre cogeret. Itaq;
premissis nunciis ad Cn. domicium cesar scripsit:
& quid fieri uellet ostendit: presidioq; apollonię cohor-

tibus quattuor. Illi una. tribus orici relictis. quiq; erant
 ex uulneribus egri depositis per epirum atq; acarnaniam
 iter facere cepit. Pompeius quoq; de cesaris consilio cō-
 iectura iudicans. ad scipionem properandum existima-
 bat. Si cesar illo iter haberet. ut subsidium scipioni fer-
 ret. Si ab ora maritima corcyraq; discedere uellet. q̄t
 legiones equitatumq; ex italia expectaret. ipse ut om̄ib;
 copijs domicium aggredieretur. His de causis uterque
 eorum celeritati studebat. & suis ut esset auxilio ad op-
 primendos aduersarios. ne occasione temporis deesset.
 Sed cesar apolloniam à directo itinere auerterat. Pom-
 peius per candauiam iter in macedoniam expeditū
 habebat. Accessit etiam ex improviso aliud incomodū:
 quod domicius dies complures castris scipionis castra
 collata habuisset rei frumentarię causa ab eo discesserat.
 & horaciam senticam que est subiecta candauie
 iter fecerat. ut ipsa fortuna illum obiicere pompeio
 uideretur. Hęc ad id tempus cesar ignorabat. Simul
 à pompeio litteris per om̄es prouincias ciuitatesq; di-
 missis. quibus prelio ad dyrachium facto latius infla-
 tiusq; multo q̄ res erat gesta fama percrebuerat. pul-
 sum fugere cesarem penē omnibus copijs amissis. Hęc
 itinera infesta reddiderat. Hęc ciuitates non nullas
 ab eius amicitia auerterat. Quibus accidit rebus. ut
 pluribus dimissis itineribus à cesare ad domicium et
 à domicilio ad cesarem nulla ratione iter conficere pos-
 sent. Sed allobroges & contonici atq; eorum famili-
 ares quos perfugisse ad pompeium demonstrauiimus.
 conspicati in itinere per exploratores domicilio seu sua
 pristina consuetudine quod una in gallia bella gesse-

rant: seu gloria elati: cuncta ut erant acta exposue-
runt. & cesaris profectioem & aduentum pompe-
ii docuerunt. A quibus domicius factus certior uix. iiii.
horarum spatio antecedens hostium beneficio periculū
uitauit. & ad eginium quod obiectum preponitur que-
thesalię cesari uenienti occurrit. Coniuncto exercitu:
cesar gomphos peruēnit: quod est oppidum primum
thesalię uenientibus ab epiro. Quę gens paucis ante-
mensibus ultro ad cesarem legatos miserat: ut suis
omnibus facultatibus uteretur: presidiumq; ab eo mi-
litum petierat. Sed eō fama iam precucurrerat: quā
supra docuimus de prelio dirachino quod multis auxerat
partibus. Itaq; Androstenes pretor thesalię cum se uicto-
rię pompeij comitem esse mallet: q̄ socium cesaris in re-
bus aduersis: omnem ex agris multitudinem seruatorū
ac liberorum in oppidum cogit: portasq; precludit: &
ad scipionem pompeiumq; nuncios mittit: ut sibi sub-
sidio ueniant: se confidere munitionibus oppidi si ce-
leriter succurratur. Longinquam oppugnationem sub-
tinere non posse. Scipio discessu exercituum a dirachio
cognito: larisam legionem adduxerat. Pompeius nō-
dum thesalię appropinquabat. Cesar castris muritis
scalas musculosq; ad repentinam oppugnationem fieri &
crates parari iussit. Quibus rebus effectis: cohortatus mi-
lites: docuit quantum usum haberet ad subleuandā
omnium rerum topiam: potiri oppido pleno atq; opu-
lento: simul reliquis ciuitatibus huius urbis exemplo
inferre terrorem: & id fieri priusq; auxilia concurre-
rent. Itaq; usus singulari militum studio eodem quo
uenerat die post horam nonam oppidum altissis

moenibus oppugnare aggressus: ante solis occasum expu-
 gnauit: & ad diripiendum militibus concessit. Statimq;
 ab oppido castra mouit. Sic ut nuncios expugnati op-
 pidi famamq; antecederet. Metropolitę primum eo-
 dem usi consilio iisdem permoti rumoribus portas cla-
 uerunt: murosq; armatis compleuerunt. Sed postea
 casu ciuitatis comprehensis cognito ex captiuis quos ce-
 sar ad murum perducendos curauerat portas aperuerunt.
 Quibus diligentissime conseruatis collata fortuna metropo-
 litum cum casu gomphensium nulla thesalie fuit ciui-
 tas preter lariscos qui magnis excitibus Scipionis te-
 nebantur qui cesari parerent atq; imperata faceret.
 Ille segetis idoneum locum in agris nactus: quia propē-
 iam mature erant: ibi aduentum expectare: pompe-
 iōq; omnem rationem belli conferre constituit. Lō-
 peius paucis post diebus in thesalia peruenit: contio-
 natusq; apud cunctum exercitum: suis agit: Scipio-
 nis milites cohortatur: ut parata iam uictoria: prede
 ac premiorum uelint esse participes. Receptisq; omni-
 bus in una castra legionibus suum cum Scipione hono-
 rem partitur: Classicumq; apud eum cani & alterū
 illi iubet pretorium tendi. Audis copijs pompeii duo-
 busq; magnis exercitibus coniunctis: pristina omniū
 confirmatum opinio: & spes uictorie augetur: adeo
 ut quicquid intercederet temporis: id morari reditū
 in italiam uideretur. & si quando quid pompeius tar-
 dius aut consideratius faceret: unius esse negociuz
 diei: sed illum delectari pompeio & consulares preto-
 riosq; seruorum habere numero dicerent: iamque
 inter se palam de premijs ac de sacerdotijs contende-

bant: in annosq; consulatum definiebant. Alij domos
bona eorum qui in castris erant cesaris: petebant. ma-
gnaq; inter eos in consilio fuit controuersia: oporteret
ne Lucij hircij: quod is a pompeio ad parthos missus eet:
proximis comitijs pretorijs absentis rationem haberi.
Cuius necessarij fidem implorarent pompeii: prestaret
quod proficiscenti promississet: ne per eius auctoritate
deceptus uideretur. Reliqui in labore pari ac pericu-
lo: ne unus omnes antecederet: recusarent: iam de
sacerdotio cesaris domitius: Scipio spinther: Q. lentu-
lus quotidianis contentionibus ad grauissimas uerbo-
rum contumelias palam descenderunt. Cum Lentulus
etatis honorem ostentaret: domitius urbanam gra-
tiam dignitatemq; iactaret. Scipio affinitate pompe-
ii confideret. Postulauit etiam. L. afranium proditi-
onis exercitatus actius Rufus apud pompeium quod
gestum in hispania diceret. Et L. domitius in consi-
lio dixit placere sibi bello confecto ternas tabellas da-
ri ad iudicandum iis qui ordinis essent senatorij bel-
loq; una cum ipsis non interfuissent: sententiasq; de
singulis ferrent: qui romae quiq; inter presidia po-
peij fuissent: neq; operam in re militari prestitisset:
unam fore tabellam qui liberandos omni periculo
censerent: alteram qui capitis damnarent: tertiam
qui pecunia muldarent. Postremo omnes aut de ho-
noribus suis: aut de premijs pecunie: aut de persequen-
dis inimicis agebant: nec quibus rationibus supera-
re possent: sed quemadmodum uti uictoria debe-
rent cogitabant. Re frumentaria preparata: co-
firmatisq; militibus: & satis longo spatio temporis

a dyrachinis praeliis intermisso: quo satis perspectum habere
 militum uideretur: temptandum caesar existimauit: quod
 nam pompeius propositi aut uoluntatis ad dimicandum
 haberet. Itaque ex castris exercitum eduxit: aciemque instru-
 xit propius suis locis: pauloque castris pompeii longius continen-
 tibus uero diebus ut progredere-
 tur a castris suis collibusque
 pompeianis aciem subiiceret. Quae res confirmationem
 eius exercitum efficiebat: superius tamen institutum in
 equitibus quod demonstrauimus seruabat: ut quoniam
 numero multis partibus esset inferior: adolescentes atque
 expeditos ex antesignariis electis milites ad pernicitatem
 armis inter equites praeliari iuberet: qui quotidiana
 consuetudine: usum quoque eius generis praeliorum perci-
 perent. His erat rebus effectum: ut equites mille etiam
 apertioribus locis: vii. milium pompeianorum impetum cum
 adesset usus sustinere auderent. Neque magno opere eo-
 rum multitudine terrerentur: namque etiam per eos
 dies praelium secundum equestre fecit atque unum al-
 lobrogem ex duobus quos perfugisse ad pompeium su-
 pra docuimus cum interfecit. Pompeius qui castris in
 colle habitis ad infimas radices montis aciem instru-
 ebat: semper ut uidebatur expectans si iniquis locis
 caesar se subiiceret. Caesar nulla ratione ad pugnam elici
 posse pompeium existimans: hanc sibi commodissimam
 belli rationem iudicauit: uti castra ex eo loco mouerentur:
 semperque esset in itineribus: haec sperans ut mouendis
 castris: pluribusque ad eundem locis: commodiore consi-
 lio passim frumentaria re uteretur: simulque in iti-
 nere: ut aliquam occasionem dimicandi nancisce-
 retur: & insolitum ad laborem pompeii exercitum

quotidianis itineribus defatigaret. His constitutis rebus
signo iam profectiois dato tabernaculisq; decensis: ani-
maduersum est pauloante extra quotidianam consue-
tudinem longius a uallo esse aciem pompeii progressam:
ut non iniquo loco posse dimicari uideretur. Tunc cesar
ad suos cum iam esset agmen in portis: differendum e-
inquit iter in presentia nobis: & de prelio cogitanduz:
sicut semper de poposcimus: animo sumus ad dimicandum
parati: non facile occasionem postea reperiemus: confestimq;
expeditas copias educit. Pompeius quoq; ut postea cogni-
tum est: suorum omnium hortatu statuerat prelio decer-
tare: namq; etiam in consilio superioribus diebus dixerat:
priusq; concurrerent acies: fore uti exercitus cesaris pelle-
retur. Id cum essent pleriq; admirati: scio me inquit pe-
ne incredibilem rem polliceri: sed rationem consilij mei
accipite: quo firmiore animo in prelium prodeatis: per-
suasi equitibus nostris idq; mihi facturos confirmauerunt:
ut cum propius sit accessum: dextrum cesaris cornu ab
latere aperto aggredieretur: ut circumuenta a tergo acie
prius perturbatum pellerent: q; a nobis telum in hostem
iaceretur. Itaq; sine periculo legionum & pene sine uul-
nere bellum conficiemus. Id autem difficile non est:
cum tantum equitatu ualeamus. simul deinde ait ut
essent animo parati in posterum: & quoniam fieret di-
micandi potestas: ut sepe cogitauisset: ne usu manique
reliquorum opinionem fallerent. Hunc Labienus
excepit: ut cum copias cesaris despiceret: pompeii co-
siliium summis laudibus efferret: noli inquit existi-
mare pompeii hunc esse exercitum qui germaniaq;
deuicerit: omnibus interfui preliis: neq; tenere in-

cognitam rem pro nuncio. Per exigua pars illius exerci-
 tus superest: magna pars deperit: quod accidere tot
 praelijs fuit necesse. Multos autumnus pestilentia in ita-
 lia consumpsit. Multi domum discesserunt. Multi sunt
 relictis in continenti. An non audistis ex iis qui per cau-
 sam ualitudinis remanserunt: cohortes esse brundisij
 factas? Hæ copias quas uidetis ex derelictis horum
 annorum in citeriore gallia sunt relictæ: & plerique
 sunt ex colonis transpadanis. Attamen quod fuit ro-
 boris: duobus praelijs dyrachinis interijt. Hæc cum dixisset:
 iurauit se nisi uictorem in castra non reuersurum.
 Reliquosque ut idem facerent hortatus est. Hoc laudans
 pompeius idem iurauit. Hæc uero ex reliquis fuit quisque
 qui iurare dubitaret. Hæc cum facta sunt in consi-
 lio magna spe & letitia omnium discessum est:
 & iam animo uictoriam perciebant: quod de re
 tanta & tam perito imperito imperatore: nisi frustra
 confirmari uidebatur. Cæsar cum pompeii
 castris appropinquasset: ad hunc modum aciem
 eius instructam animum aduertit. Erant in sinis-
 tro cornu legiones duæ traditæ à cæsare initio dis-
 censionis ex senatus consulto. Quarum una pri-
 ma: altera tertia appellabatur. In eo loco ipse erat
 pompeius. Mediã aciem Scipio cum legionibus
 syriacis tenebat. Cilycensis legio coniuncta cum
 cohortibus hispanis quas traductas ab cranio do-
 cuimus in dextro cornu erant collocatæ. Has
 firmissimas se habere pompeius existimabat: reli-
 quas inter aciem mediã cornuãque interiece-
 rat: numeroque cohortes. c. x. expleuerat. Hæc erat

mit Lv. euocatorum circiter duas que ex beneficiariis superiorum exercituum ad eum conuenerant que tota acie disperse erant. Reliquas cohortes castris propinque castellis presidio disposuerat. Dextrum cornu eiusriuis quidam impeditis ripis muniabat. quam ob causam cunctum equitatum sagittarios funditoresque omnes sinistro cornu obiecerat. Cæsar superius institutum seruans .x. legionem in dextro cornu nonam in sinistro collocauerat: tametsi erat dirachis preliis attenuata uehementer: & huic sic adiunxit octauam: ut pene una ex duabus efficeret: atque alteram alteri presidio esse iusserat: cohortes in acie Lxx. constitutas habebat: que hominum summa erat mltxxii. cohortes duas castris presidio reliquerat. Sinistro cornu Antonium: dextro sillam: media acie Domicium preposuerat. Ipse contra pompeium constitit. Simul iis rebus animaduersis quas demonstrauiimus timens ne a multitudine equitum dextrum cornu circumueniretur: celeriter externa acie singulas cohortes detraxit: atque ex iis quartam instituit: equitatuque opposuit: & quod fieri uellet ostendit: monuitque eius diei uictoriam in earum cohortium uirtute constare. Simul tertie aciei totique exercitui imperauit: ne in iussu suo concurreret: se cum id fieri uellet: uexillo signumque daturum. Exercitum cum militari more ad pugnam cohortaretur: suaque in eum perpetui temporis officia predicaret: imprimis commemorauit testibus se militibus uti posse quanto studio pacem petisset. Quae per uatinium in colloquijs: Quae per A. claudium cum Scipione egisset. Quibus modis ad oricum cum Libone de mittendis legatis contendisset: neque se unquam

abuti militum sanguine: neq; rem pu. alterutro exerci-
 tui priuare uoluisse. Hac habita oratione exposcentibus
 militibus & studio pugne ardentibus tuba signum de-
 dit. Erat crastinus euocatus in exercitu cesaris qui su-
 periore anno apud eum primum pilum in legione
 x. duxerat: uir singulari uirtute. Hic signo dato se-
 quimini me inquit manipulares mei qui fultis: & uro
 imperatori quam constituistis operam date. Unum hoc
 prelium superest: quo confecto & ille suam dignitate
 & nos nostram libertatem recuperabimus. Simul res-
 piciens Cesarem: faciam inquit hodie imperator: ut aut
 uiuo mihi aut mortuo gratias agas. Hec cum dixis-
 set: primus ex dextro cornu procurrat: atq; eum elec-
 ti milites circiter. cxx. uoluntarie eiusdem centurie
 sunt profecuti. Inter duas acies tantum erat relic-
 tum spatij: ut satis esset ad concursum utriusq; exer-
 citus. Sed pompeius suis predixerat: neu cesaris im-
 perium exciperent: neu se loco mouerent: acieq;
 eius distrahi paterentur: idq; admonitu. C. marij
 fecisse dicebatur: ut primus excursus usq; militum
 infringeret: aciesq; distenderetur: atq; in suis ordi-
 nibus dispositi dispersos adorirentur: leuiusq; casura
 pila sperabat in loco retentis militibus q; si ipsi in mis-
 sis telis occurrissent: simul fore ut duplicato cursu ce-
 saris milites existimarentur quod & lassitudine con-
 ficerentur. Quod nobis quidem nulla ratione fac-
 tum a pompeio uidetur: propterea quod est quedam
 animi incitatio atq; alacritas naturaliter innata
 omnibus que studio pugne incenditur. Hanc no
 reprimere: sed augere imperatores debent: neq; frustra

antiquitus institutum est: ut signa undiq; concine-
rent: clamoremq; uniuersi tollerent. Quibus rebus & hos-
tes terreri & suos incitari existimauerunt. Sed nostri
milites dato signo cum infestis pilis procurrissent atq;
animaduertissent non curria pompeianis: usu periti
ac superioribus pugnis exercitati: sua sponte cursum
represserunt: & ad medium fere spatium constiterunt:
ut non consumptis uiribus appropinquarent: paruocq;
intermisso temporis spatio ac rursus renouato cursu pi-
la miserunt: celeriterq; ut erat preceptum a cesa-
re gladios strinxerunt. Neq; uero pompeiani huic
rei defuerunt: nam & tela missa exceperunt: & im-
petum legionum tulerunt: & ordines conseruaue-
runt: pilisq; missis ad gladios redierunt. Eodem tem-
pore equites ab sinistro cornu pompeii ut erat impera-
tum omnes procurrerunt: omnisq; multitudo sagit-
tariorum se profudit. Quorum impetum noster eq;
tatus non tulit: sed paulum loco motus cessit: equitesq;
pompeij huc acrius instare: & se turmatim explicare:
aciemq; nostram a latere aperto circuire ceperunt.
Quod ubi cesar animum aduertit: quartę aciei quam in-
stituerat ex cohortium numero dedit signum: illi ce-
lester percurrerent: infestisq; signis tanta ui in pompeii
equites impetum fecerunt: ut eorum nemo consiste-
ret. Omnesq; conuersi non solum loco excederent:
sed protinus incitati fuga montes altissimos peterent.
Quibus sumotis: omnesq; sagittarij funditoresq; destitu-
ti inermes sine presidio interfecti sunt. Eodem
impetu cohortes sinistra cornu oppugnantes: & ia-
tum resistentibus in acie pompeiana circuirunt:

eosq; à tergo sunt adorti. Eodem tempore tertia
 aciem cesar que quæta fuerat: & se ad id tempus
 loco tenuerat, præcurrere uissit. Ita cum recētes atque
 integri defessis successissent: alij autem à tergo adori-
 rentur sustinere pompeiani non potuerūt: atq; uni-
 uersi terga uerterunt. Neq; uero cesarem fefellit: quin
 ab iis cohortibus: que contra equitatum in quarta acie
 collocatę essent: initium uictorię oriretur: ut ipse in
 cohortandis militibus pronunciauerat. Ab iis primum
 equitatus est pulsus: ab iisdem factę cedes sagittariorum
 ac funditorum: ab iisdem acies pompeiana sinistra par-
 te erat circūuenta: atq; initium fuge factum. Sed po-
 peius ut equitatum suum pulsum uidit: atq; eam par-
 tem cui maxime confidebat perterritam uidit ani-
 maduertit: alijsq; q̄ maxime diffusis: acie excessit: pro-
 tinusq; se in castra equo contulit: & iis centurionibus
 quos in statione ad pretorianam posuerat: clare ut
 milites exaudirent: Tueamini inquit castra & defen-
 dite diligenter: siquid durius acciderit: Ego reliquas
 portas circūueo: & castrorum presidia confirmo. Hęc
 cum dixisset: se in pretorium contulit summe rei dif-
 fidens: & tantum euentum expectans. Cesar pompe-
 ianis ex fuga intra uallum compulsis nullum spatium
 perterritis dare oportere existimans: milites cohortatq;
 est: ut beneficio fortune uterentur: castraq; oppugna-
 rent. Qui & si magno estu fatigati: nam ad meridiē
 res erat perducta: tamen ad omnem laborem animo
 parati imperio paruerunt. Castra cohortibus que ibi
 presidio erant relicte industria defendebantur: mul-
 to etiam acrius à tracibus barbarisq; auxilijs. Nam qui

acie refugerāt milites & animo perterriti ac lassitudine
confecti: nullis pleriq; armis signisq; militaribus magis de
reliqua fuga: q̄ de castrorum defensione cogitabant.
Nēq; uero diūtius qui in uallo constiterant: multitudinem
telorum sustinere potuerunt: sed confecti uulneribus
locum reliquerunt: protinusq; omnes ducibus usi centu-
rionibus tribunisq; militum in altissimos montes qui
ad castra pertinebant confugerunt. In castris pompe-
ii uidere licuit triclinia stratas strata magnum argē-
ti pondus expositum recentibus cespitibus tabernacula
constrata. Lucij etiam lentuli & non nullorum taber-
nacula protecta edera multa: preterea que nimiam
luxuriam & uictorie fiduciam designarent: ut facile
existimari posset: nihil eos de aduentu eius diei timu-
isse: qui non necessaria coquirent uoluptates. At
ij miserimo ac potentissimo exercitui cesaris luxurie
obuiciebant: cum semper omnia ad necessarium de-
fuissent. Pompeius iam cum intra uallum nostri uer-
sarentur: equum nactus: detractis insignibus impera-
toris decumana porta se ex castris proiecit: protinusq;
equo citato Larissam contendit: neq; ibi constitit sed
eadem celeritate paucos suos ex fuga nactus noctur-
no itinere non intermisso comitatu equitum. xxx.
ad mare peruenit: nauemq; frumentariam conscē-
dit: sepe ut dicebatur querens tantum opinionē
fefellisse: ut a quo gñe hominum uictoriam speras-
set: ab eo nuncio fuge facto penē proditus uideret.
Caesar castris potitis: a militibus contendit: ne in preda
occupati: reliqui negocij gerendi facultatem dimitte-
rent. Qua re impetrata: montem opere circumu-

nire instituit. Pompeiani quod is mons erat sine aqua dif-
 fusi ei loco relicto monte: uniuersi Larissam uersus recipe-
 re coeperunt. Qua spe animaduersa Caesar copias suas
 dimisit: partemq; legionum in castris pompeii remane-
 re iussit: partem in sua castra remisit. Quattuor secū
 legiones duxit: comodioreq; itinere pompeianis occur-
 rere cepit: & progressus mit pass. vi. aciem instruxit. Qua-
 re animaduersa pompeiani in quodam monte consti-
 terunt. Hunc montem flumen subleuebat. Caesar mi-
 lites cohortatus est: & si totius diei continenti labore
 erat confecti: noxq; iam suberat: tamen munitione
 ne flumen a monte seclusit: ne noctu pompeiani
 aquari possent. Quo perfecto opere: illi de deditio-
 ne missis legatis agere coeperunt. Pauci ordinis se-
 natorij qui se cum iis coniunxerant: nocte fuga
 salutem petuerunt. Caesar prima luce omnes
 eos qui in montem confederant ex superioribus
 locis in planiciem descendere: atq; arma proiice-
 re iussit. Quod ubi sine recusatione fecerunt: passimq;
 palmis proiectedi ad terram flentes ab eo salutem peti-
 uerunt. Consolatus consurgere iussit: & pauca apud
 eos de lenitate sua loquutus: quo minore essent ti-
 more omnes conseruauit: militibusq; suis commē-
 dauit: ne quid desiderio eorum uiolaretur: neqd
 sui desiderarent. Hac adhibita diligentia: ex castris
 sibi legiones alias occurrere: & eas quas secum duxerat
 inuicem requiescere atq; in castra reuerti iussit: eo-
 demq; die Larissam peruēnit. In eo prelio non am-
 plius ducentos milites desiderauit: sed centuriones
 fortes uiros circiter .xxx. amisit. Interfectus est et

fortissime pugnans Crastinus cuius mentionem supra fecimus: gladio in os aduersum coniecto: neq; id fuit falsum: quod ille in pugnam proficiscens dixerat sic enim cesar existimabat eo prelio excellentissimam uirtutem crastini fuisse: optimeq; eum de se meritum iudicabat. Ex pompeiano exercitu circiter milia xv. occidisse uidebantur. Sed in deditioem uenerunt amplius milia xxiiii: namq; etiam cohortes que presidio in castellis fuerant: sese similiter dediderunt. Multi preterea in finitimas ciuitates refugerunt: signaque militaria ex prelio ad cesarem sunt relata clxxx. & aquile lviii. L. domicius ex castris in montem refugiens: cum uires eius lassitudine defecissent ab equitibus est interfectus. Eodem tempore d. Lelius cum classe ad Brundisium uenit: eademq; ratione qua factum a libone antea demonstrauimus: insulam obiectam portui Brundisino tenuit. Similiter uatinus qui Brundisio preerat: tectis instructisq; scaphis elicit: naues Lelianas atq; ex iis longius productam unam quinqueremem & minores duas in angustijs portus cepit. Itemq; per equites dispositos aqua prohibere classarios instituit. Sed Lelius tempore anni commodiore ususq; ad nauigandum onerarijs nauibus Corcyra dyrachioq; aquam suis supportabat: neq; a proposito deterebatur: neq; ante prelium in thesalia factum: aut ignominia amissarum nauium aut necessariarum rerum inopia ex portu insulaq; expelli potuit. Iisdem fere temporibus Cassius cum classe Syrorum & phoenicum & cilycum in Siciliam uenit. & cum esset cesaris classis diuisa in duas partes & dimidijs parti

precesset. P. Sulpicius prætor liboq; ad fretum dimidiæ. M.
 pomponius ad messaniam. Prius cassius ad messaniam na-
 uibus aduolauit q; pomponius de eius aduentu cognos-
 ceret: perturbatumq; eum nactus nullis custodijs: neque
 ordinibus certis magno uento & secundo completas. one-
 rarias naues teda & pice stappa: reliquisq; rebus quae
 sunt apta ad incendia in pompeianam classem immi-
 sit: atq; omnes naues incendit xxxv. e quibus xxx. e-
 rat rostrate. Tantusq; eo facto timor incescit: ut cum es-
 set legio presidio messanæ uix oppidum defenderetur.
 & nisi eo ipso tempore quidam nunciij de cesaris uictoria
 per dispositos equites essent allati. existimabant pleriq;
 futurum fuisse uti iam amitteretur. Sed opportunissi-
 me nuncijs allatis oppidum fuit defensum. Cassiusq;
 ad sulphicianam inde classem profectus est: & libonem
 applicatis nostris ad terram nauibus propter eundem
 timorem pari ut ante ratione egit. Cassiusq; secundu
 nactus uentum onerarias naues circiter xl. prepara-
 tas ad incendium immisit: & flama ab utroq; cornu
 comprehensa naues sunt combustæ quinq;: cumque
 ignis magnitudine uenti latius serperet: milites qui
 ex ueteribus legionibus erant relictis presidio nauibus
 ex numero errorum ignominiam nō tulerūt:
 sed sua sponte naues conscenderunt: & à terra sol-
 uerunt: impetiq; facto in cassianam classem q;
 biremes duas in quarū altera erat cassius cepe-
 runt. Sed cassius exceptus scapha refugit. præte-
 rea due sunt comprehensæ triremes. Neq; multo post
 de prælio facto in thesalia cognitum est: ut ipsi po-
 peianis fides fieret: nam ante id tempus fingi id

à legatis amicisq; cesaris arbitrabantur. Quibus rebus
cognitis ex iis locis cassius cum classe discessit. Cesar om-
nibus rebus relictis persequendum sibi pompeium existi-
mauit: quascunq; in partes ex fuga cepisset: ne rursus
còpias comportare alias & bellum renouare possit: &
quantumcunq; itineris equitatu efficere pòterat: quo-
tidie progrediebatur: legionemq; unam minoribus
itineribus subsequi iussit. Erat edictum pompeii nòre
amphypoli propositum: ut uiri omnes eius provincie
iuniores greci: ciuēsq; romani iurandi causa conue-
nirent. Sed utrum auertendę suspicionis causa pò-
peius proposuisset: ut q̄ diutissime longioris fuge cò-
siliū occultaret an nouis delectibus si nemo pre-
meret: macedoniam tenere conaretur: existimari
non pòterat. Ipse ad anchoram unam nocte còsti-
tit: & uocatis ad se amphypoli hospitibus & pecunia
ad necessarios sumptus irrogata: cognitoq; cesaris ad-
uentu ex eo loco discessit: & mithilenas paucis diebus
uenit. Biduum tempestate retentus: nauibusq; alijs
additis actuarijs in cilyciam atq; inde in epirum p-
uenit. Ibi cognoscit consensu omnium antiochensi-
um ciuūmq; ro. qui illic negociarentur: arcem an-
te captam esse excludendi sui causa: nunciosq; dimis-
sos ad eos qui se ex fuga infinitimas ciuitates recepis-
se dicerentur: ne antiochiam adirent. Id si fecisset:
magno eorum capitis periculo futurum. Idem hoc. l.
lentulo qui superiore anno còns fuerat & l. lentu-
lo consulari ac nonnullis alijs acciderat Rhodi. Nā
quicunq; ex fuga pompeium sequerentur atq; in insu-
lam uenissent: oppido ac portu recepti non erant.

missisq; ad eos nuncijs: ut ex iis locis discederent: con-
 tra uoluntatem suam naues soluerent. Iamq; de cesa-
 ris aduentu fama ad ciuitates perferebatur. Quibus
 cognitis rebus pompeius deposito adeundę syrie consilio
 pecunia societatis sublata & à quibusdam priuatis sump-
 ta: & gręis magno pondere ad militarem usum in naues
 imposito duobusq; milibus hominum armatis partim q̄s
 ex familijs societatum delegerat: partim à negociatori-
 bus coegerat: quosq; ex suis quisq; ad hanc rem idoneos
 existimabat pelusium peruenit. Ibi casu Rex erat ptho-
 lomeus puer etate magnis copijs cum sorore Cleopa-
 tra bellum gerens. Quam paucis ante mensibus per suos
 propinquos amicos regno expulerat: castraq; cleopa-
 trę non longo spatio ab eius castris distabant. Ad eū
 pompeius misit: ut pro eius beneficio hospitio atq; ami-
 citia patris Alexandria reciperetur: atq; illius opi-
 bus in calamitate reuerteretur. Sed qui ab eo missi
 erant: confecto legationis officio: liberius cum mili-
 tibus regis colloqui ceperunt: eosq; hortari: ut suū
 officium pompeio prestarent: neue eius fortunam
 despicerent. In hoc erant numero complures pompeii
 milites quos ex eius exercitu acceptos in Syriam gabi-
 nius Alexandriam traduxerat: belloq; confecto apud
 ptholomeum patrem pueri reliquerat. His tunc cogni-
 tis rebus amici regis qui propter etatem eius in pro-
 curatione erant regni siue timore adducti: ut postea
 predicabant: ne sollicitato exercitu regionem pompe-
 ius alexandriam egyptumq; occuparet: siue despecta
 eius fortuna: ut plerunq; in calamitate: ex amicis
 inimici existant. Iis qui erant missi palam liberaliter

responderunt: eumque ad regem venire iusserunt. Ipsi clā
consilio inito achilam prefectum regium singulari hominē
audacia & L. septimium tr. militum ad interficiendū
pompeium miserunt. Abiis liberaliter ipse appellatus
& quadam notitia septimij productus: quod ad bellum
pregonum apud eum ordinem dixerat: nauiculam
paruam conscendit: cum paucis suis ab achila & septi-
mio interficitur. Item L. lentulus comprehenditur a re-
ge & in custodia necatur. Caesar cum in Asiam ue-
nisset: reperiebat Titum appium conatum esse pecunias
tollere epheso ex fano dianę: eiusque rei causa senatores
omnes exprovincia euocasse: ut iis testibus ea summa
pecunie uteretur: sed interpellatum cesaris aduentu pro-
fugisse. Ita duobus temporibus ephesie pecunie cesar au-
xilium tulit. Item constabat elide in templo minere:
repetitis atque enumeratis diebus quotidie prelium secu-
dum cesar fecisset simulachrum uictorie quod ante
ipsam mineruam collocatum esset: & ante simulachru
minere expectauisset adualuas se templi limenque
conuertisse. Eodemque die antiochie in Syria tantus
exercitus clamor & signorum sonus exauditus est: ut
in muris armata ciuitas discurreret. Hoc idem ptho-
lomaide accidit: pergamiq; in occultis ac reconditis
templis: quo preter sacerdotes adire fas non est: que
greci adyta appellant: timpana sonuerunt. Item trial-
ibus in templo uictorie ubi cesaris statuam consecraue-
rant palma per eos dies in tecto inter coaugmenta
lapidum expauimento extitisse ostendebatur. Caesar
paucos dies in asia moratus cum audisset pompeium
cypri uisum: coniectans eum egyptum iter habere ff.

necessitudines regni: & reliquas eius loci opportunitates:
 cum legione una quam se ex thesalia sequi iusserat: &
 altera quam ex achaia atq; fusio legato euocauerat: eq;
 tibusc; decc. & nauibus longis rhodijs x. & asiaticis pau-
 cis alexandriam peruenit. In his erant legionariorum
 hominum milia mccc. Reliqui uulneribus ex p̄lijs
 & labore ac magnitudine itineris confecti consequi
 non potuerunt. Sed cesar confusus fama rerum ges-
 tarum infirmis auxilijs proficisci non dubitauerat:
 atq; omnem sibi locum tutum fore existimabat. Ale-
 xandrię de pompeij morte cognoscit. Atq; ibi primum
 e naue egrediens: clamorem militum audit: quos
 rex in oppido p̄sidij causa reliquerat: & concursum
 ad se fieri uidet: quod fasces ante se ferret. In hoc om-
 nis multitudo maiestatem regiam minui predicabat.
 Hoc sedato tumultu crebre continujs diebus ex concur-
 su multitudinis concitationes fiebant: compluresque
 milites huius urbis omnibus partibus interficiebantur.
 Quibus rebus animaduersis: legiones sibi alias ex asia
 adduci iussit: quas ex pompeianis militibus confece-
 rat. Ipse enim necessario ephesij tenebantur: quia na-
 uigationibus alexandriam fiunt aduersissimi uē-
 ti. Interim controuersias regnum a. p. r. & ad se qd
 esset consul pertinere existimans atq; eo magis officio
 suo conuenire: quod superiore consulatu cum patre-
 ptholomeo & lege & senatus consulto societas erat fac-
 ta: ostendit sibi placere regem ptholomeum atq;
 eius sororem cleopatram exercitus quos haberent
 dimittere: & de controuersijs iure apud se potius
 q̄ inter se armis disceptare. Erat in procuratione

regni propter etatem pueri nutricius eius eunuchus
nomine photinus. Hic primum inter suos queri atq;
indignari cepit regem ad causam dicendam euo-
cari: deinde adiutores quosdam conscios sui na-
tus ex regis amicis: exercitum a pelusio clam ale-
xandriam euocauit: atq; eundem anchilla cu-
ius supra meminimus omnibus copijs prefecit. Huc
incitatum suis & regis inflatum pollicitationibus
que fieri uellet litteris nuncijsq; edocuit. In testa-
mento ptholomei patris heredes erant scripti ex
duobus filijs maior: et ex duabus ea que etate an-
tecedebat. Hec uti fierent per omnes deos perq;
foedera que Rome fecissent: eodem testamento
ptholomeus. p. r. obtestabatur. Tabule testamēti
unę per legatos eius Romam erant allate: ut in
erario ponerentur. He cum propter publicas oc-
cupationes poni non potuissent: apud pompeium
sunt deposite. Alterę eodem exemplo relicte atq;
obsignate alexandrie proferebantur. De his reb;
cum ageretur apud cesarem: isq; maxime uel-
let pro communi amico atq; arbitro controuer-
sias regum: subito exercitus regis equitatusq; omis
uenire nunciatur alexandriam. Cesaris copiae
nequaquam erant tante ut eis extra oppidum si esset
dimicandum confideret. Relinquebatur ut se
suis locis oppido teneret tute: consiliuq; anchil-
le cognosceret. Milites tamen omnes in armis esse
iussit: regemq; hortatus est: ut ex suis necessarijs
quos haberet: maxime auctoritatis legatos ad an-
chillam mitteret: & quid esset sue uoluntatis

ostendit

ostenderet. A quo missi dioscorides & serapion: q
ambo legati Romę fuerant: magnamq; apud patre
ptholomeum auctoritatem habuerant: ad Achilla
peruenerunt. Quos ille cum in conspectum eius
uenissent: priusq; adiret: aut cuius rei causa missi
essent: recognosceret corripit atq; interfici iussit:
Quorum alter accepto uulnere occupatus per suos
pro occiso sublatus: alter interfectus est. Quo facto
Regem ut in sua potestate haberet cesar. efficit:
magnamq; regium nomen apud suos auctoritate
habere existimans & ut priuato paucorum & latro-
num potius q; regio consilio susceptum bellum uide-
retur. Erat cum achilla copie: ut neq; numero
neq; genere hominum: neq; usa rei militaris con-
temnende uiderentur. Milia enim .xx. in armis
habebat. Hęc constabant ex gabimaniis militibus
qui iam in consuetudinem alexandrie uite ac li-
centie uenerant: & nomen disciplinamq; p. r. di-
dicerant: uxoresq; duxerant: ex quibus pleriq; libe-
ros habebant. huc accedebant collecti ex predonibus
latronibusq; syrie cilycieq; prouincie finitimaruq;
regionum: multi preterea poena capitis damnati
exulesq; conuenerunt: fugitiuis omnibus nostris cer-
tus erat alexandrie receptus: certa q; uite conditio:
ut dato nomine militum esset numero. Quoru
si quis a domino premeretur consensu militum
eripiebatur: qui uim suorum qui in simili culpa uer-
sabantur: ipsi pro suo periculo defendebant. Hi regu
amicos ad mortem deposcere. Hi bona locupletu di-
ripere: stipendia augendi causa. Regis domu obsidere:

regno expellere: alios arcessere: uetere quodam alexandrii exercitus instituto consueuerant. Erant praeterea equitum milia duo inueterauerant. Hi omnes compluribus alexandriae bellis ptholomeum patrem in regnum rediixerant: bibuli filios duos interfecerat: bella cum egyptiis gesserant: hunc usum rei militaris habebant. His copiis fidens achilas paucitatemque militum cesaris despiciens: occupabat alexandria. Praeterea oppidi partem quam cesar cum militibus tenebat: primo impetu irrupere conatus est. Sed cesar dispositis per uias cohortibus impetum eius sustinuit. Eodemque tempore pugnatum est ad portum: ac longe maximam attulit ea res dimicationem. Simul enim deductis copiis pluribusque uis pugnabat: & magna multitudine naues longas occupare hostes conabantur. Quarum erant .l. auxilio misse ad pompeium: prelioque in thesalia facto domum redierant. Ille triremes omnes & quinqueremes erat apte instructaeque omnibus rebus ad nauigandum praeter has uiginti duas quae praesidij causa alexandriae esse consueuerant rostrate omnes. Quas si occupauissent classe cesaris erepta: portum ac mare totum in sua potestate haberent: com meatu auxiliisque cesarem prohiberent. Itaque tanta est contentione actum: quanta agi debuit: cum illi in classe celerem uictoriam: hi salutem suam consistere uiderent. Sed rem obtinuit cesar: omnesque eas naues & reliqua quae erant in nauibus incendit: quod tam late tueri parua manu non potuerat: confestimque ad farum nauibus milites exposuit. Pharos in insula turris magna alti-

tudine mirificis operibus extructa que nomen ab insula cepit. Hec insula obiecta alexandriae portum efficit. Sed a superioribus regionibus in longitudinem pass. dccccc. in mare iactis molibus angusto itinere & ponte cum oppido coniungitur. In hac una sunt insula domicilia egyptiorum & uici oppidi magnitudine queq; naues imprudentia aut tempestate paulum suo cursu decesserunt. has more predonum diripere consueverunt. his autem inuitis a quibus pharus tenetur non potest esse propter angustias nauibus introitus in portum. hoc tamen ueritus cesar hostibus impugna occupatis militibusq; expositis pharum comprehendit: atq; ibi presidium posuit. Quibus est rebus effectum: uti tuto frumentum auxiliaq; nauibus ad eum supportari possent: deduxit enim circum omnes propinquas prouincias: atq; inde auxilia euocauit. Reliquis oppidi partibus sic est pugnatum ut equo prelio discederetur: ut neuter pelleretur id efficiebant angustie loci: paucisq; utrinq; interfectis. Caesar loca maxime necessaria complexus noctu premunit: & hec tractu oppidi pars erat exigua: in qua ipse habitandi causa initio erat inductus & theatrum coniunctum domui q; arcis tenebat locum aditusq; habebat ad portum & ad reliqua naualia. Has munitiones insequentibus auxit diebus ut pro muro obiectas haberet: neu dimicare inuitus cogeretur. Interim filia minor ptholomei Regis uacuam possessionem regni sperans: ad achillam sese ex regia traiecit: unaq; bellum administrare cepit: sed celeriter est inter eos de principatu controuersia orta. Que res apud milites largitiones auxit: magnis enim iacturis sibi quisq; eorum in animos conciliabat. Hec du

apud hostes geruntur: photinus nutricius pueri & procurator regni in parte caesaris cum ad achillam nuncios mitteret: hortareturq; ne negotio desisteret: neue animo deficeret: indicatis deprehensiq; internuncijs: a caesare est interfectus;

(4)

ELLO ALEXANDRINO CONFLATO CAESAR Rhodo atq; ex Syria Cilyciaq; omnem classem accersit. creata sagittarios equites ab rege nauata eorum malco euocat tormenta undique conquiri & frumentum mitti: auxilia adduci iubet. Interim munitiones quotidie operibus augentur: atq; omnes oppidi partes quae minus essent firmas testudinibus ac musculis aptantur. Ex edificijs autem perforamina in proxima edificia arietes immittuntur: quantumq; aut ruinis deiicitur: aut per uim recipitur loci intantum munitiones proferuntur. Nam incendio fere tuta est Alexandria quod si ne contignatione ac materia sunt edificia structuris ac fornicibus continentur: tecta quae sunt rudere aut pauimentis caesar maxime studebat: ut q. angustissimam partem oppidi palus a meridie interiecta efficiebat: hanc operibus uineisq; agendis ab reliq; parte urbis excluderet: illud expectans primum: ut cum in duas partes esset urbs diuisa: acies uno consilio atq; imperio administraretur: deinde ut laborantibus succurri: atq; ex altera oppidi parte auxilium ferri posset: imprimis uero ut aqua pabuloq;